

№1
2024

Вестник BOBEK

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

[bobek_organization](https://www.instagram.com/bobek_organization)
t.me/bobek_science

+7 776 181 86 88
+7 701 475 16 38

Астана, Казахстан
conferences2019.kz@gmail.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ «БОБЕК»

ISSN 2664-2271

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«ВЕСТНИК БОБЕК»

№1(1). 2024

СЕРИЯ «ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Е. Абиев, PhD (Казахстан)

Ж.Малибек, профессор (Казахстан)

Ж.Н.Калиев к.п.н. (Казахстан)

Лю Дэмин (Китай),

Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)

Чембарисов Э.И. д.г.н., профессор (Узбекистан)

Салимова Б.Д. к.т.н., доцент (Узбекистан)

Худайкулов Р.М. PhD, доцент (Узбекистан)

Заместители главного редактора: Е. Ешим (Казахстан)

Международный научный журнал «ВЕСТНИК БОБЕК» ЛИЦЕНЗИРОВАН И ЗАРЕГИСТРИРОВАН В КОМИТЕТЕ ИНФОРМАЦИИ, МИНИСТЕРСТВА ИНФОРМАЦИИ И ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, регистрационный номер СВИДЕТЕЛЬСТВА: KZ94VPY00075161 от.15.08.2023 г.

INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE «BOBEK»

ISSN 2664-2271

BOBEK

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«BULLETIN OF BOBEK»

No.1(1). 2024
SERIES "LAW"

CHIEF EDITOR:

E. Abiev, PhD (Kazakhstan)

J. Malibek, professor (Kazakhstan)

Zh.N. Kaliev, candidate of pedagogical sciences (Kazakhstan)

Liu Deming (China),

E.L. Stycheva, T.G. Borisov (Russia)

Chembarisov E.I. Doctor of Geographical Sciences, Professor (Uzbekistan)

Salimova B.D. Ph.D., associate professor (Uzbekistan)

Khudaykulov R.M. PhD, associate professor (Uzbekistan)

Deputy chief editors: Y. Yeshim (Kazakhstan)

The international scientific journal "BOBEK NEWSLETTER" is LICENSED AND REGISTERED WITH THE INFORMATION COMMITTEE, MINISTRY OF INFORMATION AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, CERTIFICATE registration number: KZ94VPY00075161 dated 08/15/2023.

ASTANA – 2024

Consolidation of legal entities in the form of an association «National Movement «Bobek», 2024

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ - ПРЕЗИДЕНТТІК БАСҚАРУ НЫСАНЫНДАҒЫ
БІРТҰТАС МЕМЛЕКЕТ****Қабдұллаев Елнұр Ерікұлы**

Студент юридического факультета ВКУ им.Сәрсен Аманжолова

Научный руководитель-Садыканова Жанна Есимбековна

Өскемен, Қазақстан

Президенттік басқару нысаны Қазақстан Республикасында белгілі бір объективті мән-жайларды ескере отырып енгізілді. Бұған Қазақстанның Кеңеске дейінгі кезеңдегі мемлекеттік даму дәстүрлері, Қазақ КСР-нің мемлекеттік құрылыс тәжірибесі, сондай-ақ әлемнің экономикалық және саяси дамыған мемлекеттеріндегі мемлекеттік басқару жүйесін жетілдірудің жетекші тенденциялары жатады. Бұл деген Қазақстанда президенттік институттың енгізілуіне дейін саясаттағы, экономикадағы, идеологиядағы терең дағдарыс болды. Ол 1985-1990 жылдары Кеңес Одағы және оның құрамына кіретін республикаларды қамтыды. Бұл КСРО Одағының ыдырауына және тәуелсіз мемлекеттердің құрылуына әкелді.

Өздеріңіз білетіндей, Қазақстан 1990 жылы өзін егемен республика деп жариялады. Сол кезеңде елімізде қолайсыз әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдай болғанын атап өтеміз. Ол қоғамдық өмірдің барлық салаларында, әсіресе мемлекеттік басқаруда жедел жаһандық реформаларды қажет етті. Саяси және экономикалық тұрақтылықты орнатуға арналған билікке негізделген күшті, тәуелсіз билік қажет болды. Осы сәттен бастап Президенттің күшті билігі Қазақстандағы мемлекеттік жүйенің аренасына оның басты буыны ретінде ұсыныла бастады. Дәл осы мемлекеттік формасы бұрын КСРО Одағына кірген Орталық Азияның басқа елдерінде тарала бастады. Бұл таңдау Аймақтық саяси мәдениеттің ғасырлар бойғы дәстүрлерімен, сондай-ақ биліктің айқын даралануымен кеңестік мұрамен байланысты. ТМД елдерінің мемлекеттік құрылымында егемендік алғаннан кейін биліктің атқарушы вертикаль шыңында шоғырлануы және иерархия сияқты ерекшеліктер сақталуы кездейсоқ емес. Сонымен қатар, басқа жағдайларда саяси процестердің нәтижесі көбінесе саяси-мәдени нормаларды, құндылықтар мен көзқарастарды анықтайтыны белгілі. Қазақстанда Президенттің бірыңғай билікті бөлу жүйесіндегі және тежеу мен тепе-теңдік тетігіндегі ерекше жағдайы бекітілген. Президент мемлекеттік билік органдарының келісілген жұмыс істеуі мен өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді.

Президент жалпыхалықтық сайланады, ол жалпыұлттық мүдденің өкілі болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті мемлекеттік билікті жүзеге асыра отырып, Мемлекет басшысы бола отырып, заң шығарушы, атқарушы және сот билігі органдарымен тікелей өзара іс-қимыл жасай отырып, біртұтас мемлекеттік биліктің әрбір түрін өз функцияларын жүзеге асыруға қатысады. Қазақстан Республикасының Президенті қарастырылып отырған жүйенің жүйе құраушы элементі болып табылады, өйткені ол елдің тәуелсіздігінің, аумақтық тұтастығы мен қауіпсіздігінің кепілі болып табылады, Конституцияның сақталуын және мемлекеттік билік органдарының өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді.

Президенттік басқару нысаны Мемлекет басшысының жалпыұлттық саяси көшбасшы ретіндегі рөлін күшейтуге негізделген, биліктің заң шығарушы және атқарушы тармақтарын тежеу мен тепе-теңдік жүйесіне, олардың тиімді өзара іс-қимылына негізделген бірыңғай жұмыс істейтін тетікке біріктіруге мүмкіндік береді. Салмақты өкілеттіктері бар Президент парламенттік көпшілікке назар аударады және соған сәйкес саясат жасайды.

Айта кетейік, ҚР Конституциясында ҚР Парламентінің күшті бақылау өкілеттіктері, Үкіметтің қызметін тиімді бақылау әдістері және т. б. бар. 1995 жылғы Конституцияда белгіленген Қазақстан Республикасының президенттік басқару нысаны уақыттың шынайылығына жауап береді және елді біртіндеп саяси жаңғырту бағытының тұрақтылығына ықпал етеді. Қазақстан Республикасының егемен мемлекетінің пайда болу тарихына тоқталайық.

Қазақстан Республикасының президенттік басқару нысанының қазақстандық қоғам алдында оны заңды еткен негізгі шешуші артықшылығы Мемлекет басшысының өтпелі кезең жағдайында елдің саяси тұрақтылығын қамтамасыз етуі болып табылады. Тұтастай алғанда мемлекеттік билік дағдарысына, саяси вакуумның қалыптасуына, елдің құқықтық сабақтастығының толық үзілуіне алып келген Кеңес Одағының ыдырауы жағдайында қазақстандық қоғамның барлық топтарының күшті президенттік билікке үндеуі жалғыз дұрыс және табиғи болды. Мемлекеттік биліктің өзі мен мемлекеттік басқару жүйесінің жалпы дағдарысы кезеңінде саяси процестің Конституциялық сипатын сақтай отырып, оның құқықтық өрістен шығуына жол бермей, мемлекеттік егемендіктің көрінісі болған президенттік билік болды. Президенттік басқарудың тиімді нысанын қалыптастыру авторитарлық тенденцияларды едәуір әлсіретіп, төтенше жағдай режиміне негізделген әскери полиция диктатурасын орнатудан аулақ болды. Қазақстан Республикасында басқару нысанының қалыптасуы мен дамуының кезеңділігі туралы айта отырып, бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетуге болады.

Қазақстанда президенттік республиканы бекітудің бірінші кезеңінің басталуы 1990 жылғы 24 сәуірде Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің он екінші шақырылымының бірінші сессиясында «Қазақ КСР Президенті лауазымын құру және Қазақ КСР Конституциясына (Негізгі Заңына) өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңның қабылдануы деп танылады. Заң Президентті Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының басшысы – КСРО Одағының құрамдас бөлігі ретінде анықтады. Бұл Республика Президентінің конституциялық-құқықтық мәртебесінің ерекшеліктерін алдын ала анықтады. Президентке Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесіне Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің Төрағасы лауазымына кандидатура ұсыну құқығы берілді. Бұл ретте Президент атқарушы биліктің басшысы болып танылмады. Бұл кезеңнің тән белгісі республикада мемлекеттік билікті жүзеге асыруда ерекше дуализм деп танылуы керек.

Екінші кезең 1990 жылғы 25 қазанда Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының Мемлекеттік Егемендігі туралы Декларацияның қабылдануы болды. Декларация Қазақ КСР - мемлекеттік билікке үстемдік, Дербестік, республика ішінде, сондай-ақ Одақтық шартта айқындалған сыртқы қатынастарда толықтық берді.

Келесі (үшінші) кезеңге өту тез жүрді. Бұл жалпы Кеңес Одағында да, Қазақстанда да жағдайдың дамуының жалпы серпініне байланысты болды. Бұл ауысу «мемлекеттік билік құрылымын жетілдіру, Қазақ КСР Конституциясына (Негізгі Заңына) өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 1990 жылғы 20 қарашадағы Қазақ КСР Заңының қабылдануымен байланысты. Мемлекеттік егемендік туралы декларацияның ережелері 1990 жылғы 20 қарашада Қазақ КСР Конституциясының мәтініне енген. «Қазақ КСР-в мемлекеттік билік пен басқару құрылымын жетілдіру және Қазақ КСР Конституциясына (Негізгі Заңына) өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң арқылы. Өзгерістерге сәйкес Қазақ КСР Президенті жоғары атқарушы және өкімдік биліктің басшысы болды, Республика Президентінің ұсынуы бойынша Жоғарғы кеңес сайлаған Қазақ КСР Вице-президенті лауазымы құрылды. Министрлер Кеңесі Министрлер Кабинеті болып қайта құрылды, премьер-министр, министрлер, мемлекеттік комитеттердің төрағалары лауазымдары құрылды.

Дегенмен, бұл кезеңді Қазақстанда квази-парламенттік республиканың өмір сүру кезеңі ретінде қарастыруға болады. Мұнда Қазақстан Республикасы Президентінің институты болғанына қарамастан, ішкі және сыртқы саясаттың негізгі мәселелерін шешу бойынша ресми-заң тұрғысынан өкілеттіктерге ие болған және мемлекеттік биліктің атқарушы органдарының қызметіне бақылауды жүзеге асырған Жоғарғы Кеңес болды. Осылайша, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті парламенттік республика жағдайында сайланды, бұл оның өкілеттіктерінің тізбесін және мемлекеттік биліктің басқа институттарымен арақатынасын алдын ала анықтады.

Төртінші кезең 1993 жылғы 28 қаңтарда Қазақстан Республикасы Конституциясының қабылдануымен байланысты. Бұл кезең ел Президенті тікелей басқаратын билік ретінде атқарушы билік жүйесінің күшеюімен сипатталады. Осы уақытта Министрлер Кеңесінің орнына Министрлер Кабинеті келді, Президент Аппараты мен Министрлер Кабинетінің аппаратын біріктіретін Бірыңғай аппарат құрылды. Осылайша, Қазақстан Республикасында президенттік биліктің қалыптасуы туралы айта отырып, оның басында президенттік билік парламенттік басқару формасына жақындаған жүйеде жұмыс істегенін атап өтуге болады: Жоғарғы Кеңес президентті сайлады және оған есеп беретін үкіметті басқарды. 1990 жылдың қарашасында атқарушы биліктің барлық өкілеттіктері Президентке өтті. Президент бастаған біртұтас атқарушы билікті құруға әрекет жасалды, Президент аппараттары мен Министрлер Кабинеті біріктірілді. Осы кезеңдегі саяси жүйенің негізі президенттік республикамен қатты ұқсастықтары бар классикалық модель болды. Жалпы, президенттік биліктің қалыптасу кезеңінде ол Республиканың тәуелсіздігін, тәуелсіздігін қамтамасыз ететін маңызды саяси институт ретінде қалыптасты және нығайды. Бірақ бұл жаңалықтармен қатар мемлекетте өткеннің көптеген қалдықтары қалды және бұл тізімде ескірген соңғы орын болған жоқ құқықтық база және республика заңнамасы. Жаңа мемлекет, жаңа билік институттарын құра отырып, оларды қисынды түрде аяқтау қажет болды. Осы жағдайлардың барлығы Жоғарғы Кеңестің 1993 жылғы 28 қаңтарда тәуелсіз Қазақстанның бірінші Конституциясын бірауыздан (312 дауыстың 309-ы) қабылдауына әкелді.

Бесінші кезең. 1995 жылғы 30 тамызда бүкілхалықтық референдумда Қазақстан Республикасының Конституциясы қабылданды. Бұл кезеңді Қазақстанда президенттік республиканың құрылу және қалыптасу кезеңі ретінде қарастыруға болады. Қазақстанның басқару нысанын дамытудың осы кезеңінде оған елеулі түзетулер енгізілді. 1995 жылғы Қазақстан конституциясы атқарушы органдар жүйесінде биліктің шоғырлануына және мемлекеттік реттеушілерді Елеулі орталықтандыруға ықпал етті.

Мұндай шешімдер толығымен ақталды және мемлекеттік-билік қатынастарының тұрақтануына әкелді. Осы тұрақтылыққа қол жеткізгеннен кейін заңнамалық (өкілді) органдардың тікелей басқару процестеріне әсер ету жүйесін кеңейту үшін жағдайлар жасалды.

УДК 343

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПРЕСТУПНИКА И ЕГО ХАРАКТЕРИСТИКА

Софи Амна

магистрант Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

Аннотация: В данной статье рассмотрены проблемы совершенствования личностных особенностей несовершеннолетних преступниц, безусловно, существенно разнятся от характеристик личности несовершеннолетних преступников мужского пола.

Преступницы-девушки обычно более скрытны, замкнуты, серьезно травмированы предшествующими жизненными обстоятельствами, при этом часто изобретательно лживы, эгоистичны.

Ключевые слова: преступление, личность, преступник, характеристика преступника, личность преступника, социальное качество.

Проблема личности преступника в криминологии относится к числу наиболее актуальных. Очевидно то, что преступность и преступления всегда связаны с антиобщественным поведением человека, в том числе и преступников до 18 лет.

О личности преступника мы говорим лишь в случаях, если человек совершил преступление, при этом он является субъектом конкретного преступления. Таким образом, личность преступника отличается от личности вообще только одним свойством – причастностью к уголовному правонарушению, определенному нарушению действующего уголовного закона.

Личность преступника является предметом специального изучения во многочисленных исследованиях как советских, так и современных авторов [1, с. 87-90].

Очевидно и бесспорно то, что личность как целостное образование, представляет собой социальное качество человека, в том числе и ребенка. Личностью ребенок становится в процессе общения, включения в различные связи и взаимодействие с окружающими людьми, окружающей средой, природой в процессе познания мира. Поэтому личность всегда является продуктом социализации человека, его духовно-нравственного развития.

Придерживаясь мнения известного криминолога нашей страны – д.ю.н., профессора Е.И. Каиржанова, который отмечал: «Для того, чтобы дать характеристику и оценку личности преступника в целом, нужно иметь в виду все черты и свойства, обуславливающие как положительное, так и отрицательное поведение, удельный вес социально отрицательных свойств во всей системе черт, присущих ему» [2, с. 145].

Сам факт совершения уголовного правонарушения характеризует личность как антиобщественную. В свое время К. Маркс писал, что в человеке, совершившем правонарушение, необходимо видеть нечто большее, чем правонарушителя. «Государство должно видеть и в нарушителе... человека, живую частицу государства, в которой бьется кровь его сердца, солдата, который должен защищать родину, свидетеля, к голосу которого должен прислушиваться суд, члены общины, исполняющего общественные функции, главу семьи, существование которого священно, и, наконец, самое главное – гражданина государства».

Говоря о структуре личности преступника, можно отметить следующую общепринятую в криминологической науке систему признаков: социально-демографические, социально-психологические, уголовно-правовые, нравственные свойства, интеллектуальные свойства, эмоциональные свойства и волевые свойства.

В таком же ракурсе нужно рассматривать и личность несовершеннолетнего преступника. Личность несовершеннолетнего преступника, в силу его возрастных особенностей, характеризуется специфическим набором психологических свойств и качеств, небезразличных криминологам. Эти качества, подвергаясь воздействию криминогенных факторов, лежащих, в первую очередь, в сфере условий жизни и воспитания, нередко обостряются, повышая тем самым вероятность делинквентного, в том числе преступного поведения. Сознание и психика несовершеннолетнего находятся, в отличие от взрослого индивида, в стадии интенсивного формирования, что значительно повышает восприимчивость как к положительным (позитивным), так и отрицательным (негативным) внешним и внутренним воздействиям.

Кроме того, она имеет также характерные особенности по сравнению со взрослыми лицами, изучение которых дает возможность выбрать наиболее целесообразные с точки зрения эффективности меры общей и частной превенции.

Социально-демографическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника характеризуется такими признаками, как пол, возраст, образование, социальное положение, профессия, род занятий и т.д.

Изучение статистических данных *о половой принадлежности* несовершеннолетних преступников показывает, что абсолютное большинство из них преступники *мужского пола*.

Личностные особенности несовершеннолетних преступниц, безусловно, существенно разнятся от характеристик личности несовершеннолетних преступников мужского пола.

Преступницы-девушки обычно более скрытны, замкнуты, серьезно травмированы предшествующими жизненными обстоятельствами, при этом часто изобретательно лживы, эгоистичны.

Многими исследователями отмечается более высокий, по сравнению с юношами, процент преступлений, совершаемых девушками в трезвом состоянии, в одиночку, в жилых помещениях, а не на улице. Их преступления носят более скрытый характер, они менее дерзки и опасны. У девушек несколько иная, чем у юношей, видовая структура преступлений. Наиболее часто они совершают кражи денег, ценностей, вещей.

Среди несовершеннолетних преступников могут встречаться также и подростки, являющиеся членами различных религиозных организаций. Служители религиозных сект вербуют в свои ряды детей улицы, под их воздействием и влиянием несовершеннолетние идут на совершение преступлений.

Среди несовершеннолетних преступников преобладают лица старшего возраста, несмотря на существенное омоложение преступности несовершеннолетних, доля 16-17-летних составляет около 2/3 от общего числа совершивших уголовные правонарушения подростков.

Значительная часть совершивших преступление подростков (особенно это относится к тем, кто покинул школу) оказывается фактически вне сферы обычного правового воспитания, основанного на общепризнанных ценностях права и закона.

Вышеизложенное вовсе не означает необходимости профилактических усилий семьи, школы, общества и государства только на данной категории лиц, так как антиобщественные установки формируются у несовершеннолетних в более раннем возрасте.

Для несовершеннолетних преступников присущ и довольно **низкий образовательный уровень** – среди них преобладают лица, имеющие образование не выше основного общего. Только 2,5% несовершеннолетних преступников имеют начальное или среднее профессиональное образование. 34% несовершеннолетних преступников имеют образование менее девяти классов. Из них 19,8% оставили обучение в школе после окончания 8 класса, 9,6% проучились в школе 7 лет. Однако особую озабоченность вызывает тот факт, что не окончили семи классов средней школы 4,6%

несовершеннолетних, совершивших преступления. При этом отмечается, что существенная часть этих лиц не получила образование по причине плохой успеваемости из-за конфликтов с учителями либо собственного поведения.

Низкий образовательный уровень несовершеннолетних преступников обуславливает также и **специфику их социальных ролей**. В группе неработающих и не учащихся темпы роста преступности чрезвычайно высоки. Незанятые подростки ежегодно совершают примерно около 1000 преступлений.

Социально-демографические признаки личности несовершеннолетнего преступника дополняются **нравственно-психологической характеристикой**.

Большинство подростков, совершивших уголовные правонарушения, предполагают допустимость повторного нарушения норм уголовного закона, оправдывая его объективными обстоятельствами, распространенностью асоциального поведения в обществе, а также низкой вероятностью наказания.

В современной криминологической науке в последние годы, наряду с констатацией ведущей роли социальных факторов, влияющих на формирование преступного поведения несовершеннолетних, в изучении механизма преступности большое внимание стало уделяться психологическим особенностям подростков-правонарушителей.

Особого внимания заслуживает изучение несовершеннолетних преступников, имеющих психические девиации, выражающиеся в различных типологических нарушениях характера.

Сопоставление психолого-психиатрических и криминологических характеристик несовершеннолетних осужденных выявило определенные зависимости между типом психических девиаций и степенью криминогенной опасности (активности).

Результаты исследования показали, что имеется определенная группа несовершеннолетних с типами психических аномалий, связанных с наибольшей криминогенной опасностью. Такие лица совершают более тяжкие преступления, являются лидерами отрицательной направленности, нарушителями режима содержания, трудно поддаются воспитательному воздействию и психологической коррекции.

Разновидности психических девиаций среди несовершеннолетних осужденных в основном соответствуют типологии, принятой в отечественной психиатрии. Какого-либо «особого» типа личности, прямо или детерминантно- обуславливающего совершение преступления не выявляется.

Характерологические особенности подростков-правонарушителей представляет собой спектр переходов между «нормой», где преобладает симптоматика пубертатного криза, акцентуациями характера и выраженными психопатическими проявлениями.

Существуют определенные зависимости между типом психической девиации и преступным поведением. Обнаружены предпочтительные типы, несущие основную криминогенную нагрузку, типы с потенциально повышенной криминогенной активностью и типы с относительно низкой криминогенностью.

Характеристика несовершеннолетних правонарушителей по возрасту и полу. По половому признаку несовершеннолетние преступники выглядят следующим образом:

- лица мужского пола (91-96%) составляют выше их удельного веса в населении данной возрастной группы, проживающего в рассматриваемых регионах страны (49-53%);
- лица женского пола, совершающих правонарушения (5-9%), наоборот, значительно меньше их удельного веса в населении. При этом следует учитывать, что рост числа правонарушений и рост числа лиц приобретает устойчивую тенденцию, а соотношение между лицами как мужского, так и женского пола среди несовершеннолетних преступников на протяжении многих лет практически не изменялось;

– доля лиц женского пола среди несовершеннолетних, совершивших правонарушения, в 3-5 раз меньше по сравнению с аналогичными показателями взрослой преступности. Однако противоправная активность в совершении общественно опасных деяний у девушек достаточно высока лишь до достижения ими возраста уголовной ответственности. По моим данным удельный вес лиц женского пола, состоящих на профилактическом учете в ПДН, в последние годы в 2,5-3 раза был выше удельного веса всех несовершеннолетних, совершивших правонарушения. К сожалению, до сих пор каждая вторая проститутка является не достигшей 18 лет. Они выступают как в роли наводчиц, так и соучастниц в совершении корыстных, корыстно-насильственных и даже насильственных правонарушений.

Отмечается совершение правонарушений девушками в одиночку, в трезвом состоянии, они избегают общественных, людных мест. Правонарушения более скрытны, отличаются меньшей дерзостью и опасностью. Видовая структура совершаемых правонарушений различна от мужской. Наиболее частыми являются различные виды краж (денег, ценностей, вещей и т.д.).

Мои выборочно проведенные исследования показали, что 50% всех общественно опасных и противоправных деяний как в целом, так и практически по всем отдельно учитываемым составам, совершаются подростками в возрасте от 14 до 16 лет, то есть двух возрастных групп – 14-15 и 15-16 лет.

При этом, в среднем, каждое четвертое правонарушение совершаются лицами, не достигших возраста 14 лет. И только в употреблении спиртных напитков возрастная группа 16-17-летних занимает первенствующее положение среди всех выявленных по этому признаку подростков.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Жадбаев С. Криминология. Краткий курс лекций. – Алматы: Жеті Жарғы, 2002. – 200 с.
2. Каиржанов Е.И. Криминология. Общая часть. – Алматы: Оркениет, 2000. – 288 с.
3. Абдиров Н.М. Раннее выявление несовершеннолетних с антиобщественным поведением – основа эффективной профилактики правонарушений. – Караганда: КВШ МВД СССР, 1989. – 95 с.

УДК 343

СИСТЕМА И ВИДЫ НАКАЗАНИЙ, НАЗНАЧАЕМЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

Софи Амна

магистрант Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** В данной статье освещены проблемы реализации наказания несовершеннолетних, а также противодействие преступности государство использует различные меры. Одной из таких мер является наказание. Наказание — это мера государственного принуждения, имеющая свои специфические особенности и цели.*

Наказание призвано охранять от различного рода преступных посягательств на права, свободы, законные интересы человека и гражданина, мир и безопасность человечества, собственность, права и законные интересы организаций, общественный порядок и безопасность, окружающую среду, конституционный строй и территориальную целостность Республики Казахстан, а также охраняемые законом интересы общества и государства.

***Ключевые слова:** общество, государство, ювенальная юстиция, несовершеннолетние, наказание, деяние.*

Уголовный кодекс республики в статье 39 дает следующее определение понятия наказания: «Наказание есть мера государственного принуждения, назначаемая по приговору суда. Наказание применяется к лицу, признанному виновным в совершении уголовного правонарушения, и заключается в предусмотренном настоящим Кодексом лишении или ограничении прав и свобод этого лица».

В данном определении содержится совокупность основных признаков наказания.

Наказание является мерой государственного принуждения. Оно может быть применено к лицу, совершившему преступление, только особым государственным органом - судом на основании приговора.

Причем приговор выносится именем Республики Казахстан. Другие меры государственного принуждения применяются от имени должностного лица или какого-либо государственного органа.

Вступивший в законную силу приговор обязателен для всех учреждений, предприятий, организаций и должностных лиц и подлежит исполнению на всей территории Казахстана. Наказание, назначенное в приговоре, носит строго личный характер, касается только лица, совершившего преступление, и не может распространяться на других лиц (например, на родных и близких осужденного). Исполнение наказания обеспечивается принудительной силой государства.

Наказание - это такая мера государственного принуждения, которая установлена уголовным законом. Уголовный кодекс в статье 40 дает исчерпывающий перечень видов наказания. Только они могут применяться к лицу, совершившему уголовное правонарушение.

С юридической точки зрения наказание является правовым последствием преступления. Преступление и наказание - это два тесно связанных между собой правовых понятия. Наказание, как мера государственного принуждения, применяется только за такое правонарушение, как преступление [1, с. 76].

В юридической литературе понятие уголовного наказания используется в самых разных значениях: как правовое последствие совершения преступления; как форма реализации уголовной ответственности; как средство уголовно-правового воздействия на виновного в совершении преступления; как средство уголовно-правовой борьбы с преступлениями; как кара виновному за содеянное; как боль, некий ущерб, причиняемый на основе судебного приговора виновному в совершении преступления, и т.д. По проблеме наказания высказывались самые различные суждения. Профессор Н.Д. Сергеевский отмечал, что в литературе насчитывается до 24 полных философских систем и около 100 отдельных теорий разных криминалистов, обосновывавших право государства наказывать преступников [2, с.70].

Законодательное определение наказания позволяет выделить следующие его признаки:

1. Наказание - это мера государственного принуждения, что, как прямо указано в законе, состоит в лишении или ограничении прав осужденного. Уголовное наказание отличается от иных мер, применяемых, например, за административные, дисциплинарные, гражданско-правовые правонарушения, тем, что применяется только к лицам, совершившим преступление. Наказывая, государство принуждает преступника к законопослушному поведению. Исчерпывающий перечень уголовных наказаний, которые только и могут быть назначены судом за совершенные преступления. Среди наказаний предусмотрен различный уровень правоограничений, причем штраф связан с наименьшим объемом кары, а смертная казнь - с наибольшим. Действующий уголовный закон предусмотрел смертную казнь в общей системе наказаний.

2. Наказание назначается только судом, т.е. назначается от имени государства и в интересах всего общества. Иные государственные органы таким правом не обладают. «Каждый обвиняемый в совершении преступления считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном федеральным законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда. Правосудие в Республике Казахстан осуществляется только судом». Обвинительный приговор суда является единственной процессуальной формой применения наказания. Только суд в России вправе давать уголовно-правовую оценку содеянному и личности виновного. Этим подтверждаются конституционные начала судопроизводства.

3. Наказание назначается от имени государства, т.е. наказание носит публичный характер. Публичность проявляется в том, что освобождение от наказания по основаниям, установленным в законе, за исключением амнистии и помилования, также осуществляется только судебными органами. При назначении наказания проявляется отрицательная официальная, моральная и правовая оценка как совершенного общественно опасного поступка, так и лица, его совершившего. Государство, наказывая виновного, тем самым порицает его противоправное поведение. Чем выше степень общественной опасности преступления и лица, его совершившего, тем выше уровень исправительно-воспитательных элементов в уголовном наказании.

4. Наказание носит личный характер. Оно может быть назначено только при наличии вины лица в совершенном уголовном правонарушении. Невиновное причинение вреда исключает уголовную ответственность и наказание. Виновность является одним из признаков уголовного правонарушения, а ответственность за вину в УК стала одним из его принципов. Если суд не установит вину конкретного лица в совершении конкретного уголовного правонарушения, то такое лицо не может быть подвергнуто наказанию. Уголовное наказание всегда имеет строго индивидуальный характер, т.е. применяется конкретно к лицу, совершившему преступление, и не распространяется на других лиц, не причастных к совершению уголовного правонарушения.

5. Карательная сущность наказания состоит в предусмотренных УК лишениях и ограничениях прав и свобод, зависящих от вида наказания, например: права выбора места жительства, передвижения, выбора рода деятельности; лишения воинского звания, жизни.

6. Наказание обязательно влечет следствие общеправового и уголовно-правового характера - судимость. УК не имеет конкретно такого указания. Однако по содержанию норм, помещенных в "Освобождение от наказания", можно сделать вывод о наличии этого признака.

Без учета целей нельзя определить социально-правовое назначение наказания и, следовательно, его эффективность. Специфичность целей наказания оказывает большое влияние на методику исправления осужденного.

Вопрос об эффективности уголовного права в значительной мере сводится к вопросу об эффективности уголовного наказания и зависит от правильного определения целей наказания.

Определение целей наказания - один из наиболее принципиальных вопросов уголовного права. От его решения зависит не только построение многих институтов этой отрасли права, но и целеустремленное применение самого уголовного законодательства.

Ч. Беккариа писал: «Цель наказания заключается не в истязании и мучении человека и не в том, чтобы сделать несуществующим уже совершенное преступление. Цель наказания заключается только в том, чтобы воспрепятствовать виновному вновь нанести вред обществу и удержать других от совершения того же».

Н.С. Таганцев, определяя цели наказания, указывал: «Будучи личным страданием, причиняемым виновному за учиненное им деяние, наказание должно быть организовано так, чтобы оно служило или могло служить тем целям, которые преследует государство, наказывая» [3, с. 246].

Цели наказания влияют на существо кары и определяют направленность наказания, главное его назначение. Определяя цели наказания, законодатель указывает на оптимально возможный и желаемый результат выраженной в законе угрозы наказанием и практики его применения в борьбе с преступностью. Для правоохранительных органов, применяющих и исполняющих уголовное наказание, они становятся ориентиром эффективности их практической деятельности.

Эффективность предусмотренных в законе мер уголовного наказания во многом зависит от назначения и исполнения наказания.

Назначение наказания - самый сложный этап в осуществлении правосудия. Эффективность назначенного наказания определяется тем, насколько полно суд выполняет требования закона об учете всех обстоятельств дела. В судебной практике, как и в теории уголовного права, учет целей наказания связан с необходимостью соблюдения принципа справедливости.

Общее предупреждение осуществляется уже с момента опубликования закона. Считается, что угроза уголовного наказания, содержащаяся в законе, оказывает предупредительное воздействие на неустойчивых граждан и в то же время воспитывает всех членов общества в духе непримиримости к преступным посягательствам. А конкретные факты наказания преступников, становясь достоянием общественности, с еще большей убедительностью ориентируют население на соблюдение закона.

Механизм специального предупреждения у разных видов наказания неодинаков. Некоторые из них устраняют саму существующую для осужденного возможность нарушения им в будущем уголовно-правового запрета: устраняют вообще (смертная

казнь и пожизненное лишение свободы) или на время (лишение свободы на определенный срок, содержание в дисциплинарной воинской части, арест, лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью). Но и последние зачастую не могут сдержать от совершения уголовных правонарушений вновь.

Касаясь существа цели, надо отметить, что механизм ее достижения заключается в карательном содержании наказания и испытании его осужденным. Если же впоследствии осужденного удерживает от совершения преступления опыт пережитого наказания, то это свидетельствует о частном предупреждении. Не имеет значения, что могло больше сказаться: устрашение, страдание, испытание кары, осознание своей вины, перестройка установок или же исправление в подлинном смысле [4].

Лишение свободы как наказание больше располагает ресурсами частного предупреждения, но эти ресурсы действуют во время его отбывания. В качестве меры специального предупреждения лишение свободы, как известно, имеет противоречивый характер: ставя перед собой задачу максимально приспособить человека к жизни в обществе, его отделяют от этого общества, желая заменить в сознании человека вредные привычки и представления правильными, его помещают в криминальную среду.

Наказания, не связанные с лишением свободы в той или иной мере, связаны с усилением социального контроля за осужденными, и это обстоятельство служит цели частного предупреждения.

Таким образом, не все заключается в том, как прочувствует наказание осужденный. Многое зависит и от внешних обстоятельств его отбывания, и от того, как воздвигаются «барьеры» на пути возможного совершения новых преступлений осужденным. Таким образом, частнопредупредительные ресурсы наказания смыкаются с мерами специально-криминологической профилактики.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1.Добровольская Т.Н., Леошкевич Д.Н. Ответственность за правонарушения несовершеннолетних. - Кишинев: «Картя молдованяскэ», 1967. с. – 8.
- 2.Астемиров А. Уголовная ответственность и наказания несовершеннолетних. - М., 1970. – 40 с.
3. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 232 с.
4. Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 03.07.2014 года https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

УДК 347.73

ВАЛЮТНАЯ ПОЛИТИКА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Туркенов Бағдат Бақытжанұлы

Магистрант Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены проблемы совершенствования валютных операции и политики на современном этапе суверенного Казахстана. Правовое регулирование валютных отношений и реализация валютных операции в черте установленном законодательством Республики Казахстан.*

***Ключевые слова:** валюта, рынок, валютный рынок, правовое регулирование, бюджет, валютные отношения, правоотношения.*

Возникновение, практическая реализация и дальнейшее совершенствование валютных отношений проходят под прямым воздействием норм национального валютного законодательства. Особенности возникающих в процессе валютного сотрудничества правоотношений проявляются в содержании прав и обязанностей их участников. Большое значение для нормального функционирования и развития валютных отношений на современном этапе имеет их правовое регулирование. Для того чтобы представить себе в общих чертах схему правового регулирования хотя бы отдельных видов валютных отношений, возникающих между различными субъектами, а также разнообразие этих правоотношений, необходимо проанализировать современное состояние валютного законодательства в стране.

Законодательство, регулирующее валютные отношения в Республике Казахстан, включает в себя большое количество нормативных актов. Вертикальную структуру системы источников валютного права можно рассматривать в соответствии с юридической силой нормативных правовых актов: Конституция Республики Казахстан, акты Президента Республики Казахстан, Правительства РК, органов исполнительной власти и Национального банка РК [1].

Национальное валютное законодательство Республики Казахстан основано на Конституции Республики Казахстан [2], регулирующей основополагающие базовые слои основных сфер жизнедеятельности общества и государства и тем самым создающее каркас правового регулирования общественных отношений. Социальное предназначение Конституции проявляется в том, что в ней, как в наивысшей правовой форме, официально закрепляются ценности, институты и нормы конституционного строя. Недаром усиление роли и значения Конституции, формируемого на ее основе конституционного строя как наиболее надежного гаранта мира и стабильности, защиты прав и свобод человека – закономерные тенденции общемирового государственно-правового развития. Республика Казахстан, утверждая себя правовым государством, стремясь войти в международное сообщество как его полноправный член, должна всемерно содействовать реализации принципов конституционализма, как на своей территории, так и в общемировом пространстве [2, с. 5].

Исследуя проблемы и перспективы становления и развития Конституции Республики Казахстан, доктор юридических наук, профессор С.С. Сартаев и кандидат юридических наук Л.Т. Назаркулова определяют конституционализм как обеспечение высшей юридической силы Конституции.

При этом в качестве критериев соответствия нормативных актов Конституции выступают:

- а) отражение конституционных идей и принципов в нормативном акте;
- б) правильное использование конституционных понятий и терминов;
- в) принятие акта правомочным субъектом;
- г) учет места акта в правовой системе и соблюдение требований к его форме;
- д) соблюдение установленной процедуры подготовки, принятия и вступления акта в силу;
- е) корреляция смысла норм правового акта и соответствующих норм Конституции;
- ж) устойчивое правоприменительное толкование и разъяснение смысла правовых норм.

При соблюдении таких критериев положения Конституции служат нормативным и ценностным ориентиром для действующего законодательства, а важнейшие конституционные принципы «проникают» в его ткань [3, с. 143].

Следует отметить, что валютное законодательство Республики Казахстан полностью соответствует указанным критериям и обеспечивает соблюдение таких общечеловеческих ценностей, как обеспечение соблюдения прав, свобод и законных интересов человека; признание и защита всех форм собственности. Валютное законодательство базируется на принципах, определенных конституционным правом, которое решает ряд важнейших вопросов: отнесение валютного регулирования к компетенции государственных органов Республики Казахстан, основные принципы валютного регулирования, привлечения к ответственности и т. д.

Основным нормативным правовым актом, регулирующим валютные отношения, является Закон Республики Казахстан «О валютном регулировании и валютном контроле» [4], а также другие нормативные акты органов валютного регулирования.

Необходимо отметить, что Закон «О валютном регулировании и валютном контроле» расширил перечень используемых в нем понятий. Так, в отличие от ранее действовавшего закона, в него включены такие понятия, как: «базовый актив», «валютные операции», «валютный договор», «иностранные банки», «коммерческие кредиты», «паспорт сделки», «производные финансовые инструменты», «финансовые займы». Из глоссария исключено понятие «валютное регулирование» и изменены понятия «инвестиции» и «экспортно-импортные сделки» соответственно на «прямые инвестиции» и «экспорт (импорт)».

В Законе «О валютном регулировании и валютном контроле» раскрыты цели и задачи валютного регулирования и валютного контроля. В соответствии с Законом основным органом валютного регулирования является Национальный банк Республики Казахстан [4], Правительство Республики Казахстан и иные государственные органы осуществляют валютное регулирование в пределах своей компетенции [4]. Органы валютного регулирования в пределах своей компетенции издают нормативные правовые акты, обязательные для резидентов и нерезидентов.

Необходимо отметить, что валютное регулирование располагает большим объемом инструментов, которые могут применяться достаточно гибко в зависимости от конкретных условий. Любая валютная операция может требовать специального разрешения властей, которая в нормальных условиях обычно бывает формальной. История развития валютных отношений, а также современное их состояние свидетельствуют, что в мире есть страны, где вся иностранная валюта должна сдаваться в центральный банк, где контролируются иностранные заимствования и инвестиции, где ограничивается число банков, которым разрешено проводить операции в иностранной валюте (свидетельством тому служит и бывший СССР, где господствовала валютная монополия).

В целом установление различных запретов, ограничений, лицензирования валютных операций и т.п. на практике позволяет властям эффективно контролировать денежное обращение, уровень ликвидности банковской системы, процентные ставки, так как внешнее воздействие тщательно устанавливается и нейтрализуется. Такие меры позволяют государству быть уверенным, что предпринимаемые им меры достигнут поставленной цели. В связи с этим валютные ограничения получили широкое распространение по всему миру.

В Казахстане, как и в большинстве стран мира, политика валютного регулирования реализуется через механизм валютных ограничений – законодательное или административное запрещение, лимитирование и регламентацию валютных операций резидентов и нерезидентов страны, осуществлению ими платежей, инвестиций, порядка перевода национальной и иностранной валюты за границу, порядка репатриации прибыли.

Валютное законодательство Республики Казахстан устанавливает ряд валютных ограничений в целях ограждения экономики государства от резких колебаний денежно-кредитной системы и уменьшения валютных резервов, вызываемых движением капитала. В процессе либерализации валютных отношений законодательство предполагает устранение валютных ограничений.

Для более ясного представления валютных ограничений, установленных законодательством Республики Казахстан для субъектов валютных отношений рассмотрим общую характеристику валютных ограничений.

Согласимся с мнением Р.Б. Алиева, который, исследуя природу валютных ограничений, определяет, что валютные ограничения устанавливаются государством для достижения следующих целей:

- 1) выравнивание платежного баланса;
- 2) поддержание валютного курса;
- 3) концентрация валютных ценностей в руках государства для решения текущих и стратегических задач [5, с. 168].

Валютные ограничения как методы валютного регулирования реализуются в виде:

- 1) регулирования международных платежей и переводов капиталов, репатриации прибылей, движения золота, денежных знаков и ценных бумаг;
- 2) запрета свободной купли-продажи иностранной валюты;
- 3) концентрации в руках государства иностранной валюты и других валютных ценностей.

По мнению Р.Б. Алиева, исходя из этого можно, выделить следующие принципы валютных ограничений, определяющие их содержание:

- централизация валютных операций в центральном и уполномоченных (девизных) банках;
- лицензирование валютных операций – требование предварительного разрешения органов валютного контроля для приобретения импортерами или должниками иностранной валюты;
- полное или частичное блокирование валютных счетов;
- ограничение обратимости валют [5, с. 168].

Использование валютного регулирования как основного инструмента поддержания платежного баланса, позволило подразделять валютные ограничения на следующие две сферы:

- по текущим операциям платежного баланса;
- по финансовым операциям платежного баланса.

В сфере внешнеторговых (текущих) операций можно выделить следующие формы валютных ограничений:

- обязательная продажа валютной выручки экспортеров полностью или частично центральному и уполномоченным (девизным) банкам, имеющим валютную лицензию центрального банка;
- блокирование выручки иностранных экспортеров от продажи товаров в данной стране, ограничение их возможностей распоряжаться этими средствами;
- запрещение продажи товаров за национальную валюту;
- ограниченная продажа иностранной валюты импортерам (лишь при наличии разрешения органа валютного контроля). В некоторых странах импортер обязан внести на депозит в банк определенную сумму национальной валюты для получения импортной лицензии;
- запрещение оплаты импорта некоторых товаров иностранной валютой;
- регулирование сроков платежей по импорту и экспорту в связи с развитием операций «лидз энд лэгз» в условиях нестабильности валютных курсов. Иногда контролируются авансовые платежи импортеров иностранным экспортерам, устанавливаются ограниченные сроки продажи экспортерами иностранной валюты на национальную, чтобы эти средства не были использованы для спекулятивных операций против национальной валюты;
- ограничения на форвардные покупки импортерами иностранной валюты;
- множественность валютных курсов – дифференцированные курсовые соотношения валют по различным видам операций, товарным группам и регионам [5, с. 169].

Способствуя временному выравниванию платежных балансов, валютные ограничения, в конечном счете, осложняют проблемы их балансирования, так как возникает необходимость регулирования международных расчетов с каждой страной в отдельности.

Государство, отказавшееся от применения любых форм валютных ограничений во всех сферах внешнеэкономической деятельности, может отнести свою национальную валюту в разряд особых свободно конвертируемых валют.

Рассмотрим валютные ограничения, установленные валютным законодательством Казахстана. Необходимо отметить, что в отличие от ранее действовавшего законодательства в Законе «О валютном регулировании и валютном контроле» выделены и систематизированы три способа осуществления государством валютного регулирования и контроля: лицензирование валютных операций, регистрация валютных операций и уведомление о валютных операциях. Как видим, введен в действие новый режим валютного регулирования – уведомление о валютных операциях. Следует отметить, что последний способ – уведомление о валютных операциях – новелла законодательства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Айдарханова К.Н. Валютное законодательство Республики Казахстан в условиях рыночных отношений. Дис... канд. юрид. наук. – Алматы, 2006. – 140 с.
2. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года с изменениями и дополнениями от 7 октября 1998 г. // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
3. Сартаев С.С., Назаркулова Л.Т. Становление Конституции Республики Казахстан: проблемы и перспективы. – Алматы: Издательский дом «Кітап», 2002. – 408 с.
4. Республика Казахстан. Закон от 2 июля 2018 г. № 167-VI. О валютном регулировании и валютном контроле// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000167>
5. Алиев Р.Б. Преобразование валютных отношений: от системы валютного регулирования к конвертируемости валютной сферы // «Дуние» Хабаршысы. – 2017. - № 1. – С. 165-172.

УДК 347.9

ПРИМЕНЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКИХ НОРМ ПРИ ПРОБЕЛАХ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ**Парманов Самат Бахтиярұлы**Магистрант 2 курса Алматиснского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассматривается стремление к подобному уровню правового регулирования должно стать одной из задач формирования казахстанской правовой системы. Однако, в силу разнообразнейшего спектра общественных отношений, высокой вероятности возникновения новых жизненных ситуаций, еще не охваченных правовым воздействием, пробелы в праве будут существовать всегда, требуя своего разрешения. Прежде всего, выясним содержание самого понятия пробела.*

***Ключевые слова:** гражданское право, пробелы законодательства, правовая система, правовое регулирование.*

Проблема пробелов в гражданском законодательстве, присущая любой правовой системе, имеет важное самостоятельное значение как для законодательных, так и для правоприменительных органов. От ее решения в значительной степени зависит режим законности и состояние правопорядка в обществе. В данном контексте справедливой выглядит мысль о том, что в развитой системе права, «достаточно полно и детально регламентирующей соответствующие общественные отношения, не приходится говорить о широком применении института аналогии» [1, с.36]. Видимо, стремление к подобному уровню правового регулирования должно стать одной из задач формирования казахстанской правовой системы. Однако, в силу разнообразнейшего спектра общественных отношений, высокой вероятности возникновения новых жизненных ситуаций, еще не охваченных правовым воздействием, пробелы в праве будут существовать всегда, требуя своего разрешения. Прежде всего, выясним содержание самого понятия пробела.

Согласно общепринятому в науке определению, пробел в праве – это пробел в сфере фактического правового регулирования, пробел в системе действующего права в пределах области общественных отношений, регулируемых существующими законодательными и иными нормативными актами. Он имеет место тогда, когда можно с очевидностью констатировать, что определенный вопрос входит в сферу правового регулирования, должен решаться юридическими средствами, но конкретное его решение в целом или в какой-то части не предусмотрено или не предусмотрено полностью [2, с.38]. Свое определение пробела предлагает П.Е. Недбайло, согласно точке зрения которого «пробел в праве – это пробел в содержании действующего права, в отношении фактов общественной жизни, находящихся в сфере правового регулирования» [3, с.456].

С целью лучшего освещения изучаемой проблемы приведем классификацию пробелов в праве по видам, выделив пробел в законе и пробел в праве. Пробелом в законе является случай, когда нормативный акт, регулируя общественные отношения в общей форме, оставляет определенные аспекты этих или сходных с ними отношений, равно как и примыкающие к ним, без необходимого правового опосредствования, в то время как оно должно быть предусмотрено именно данным актом. Пробел в праве свидетельствует об отсутствии нормативного акта вообще. Общественные отношения не получают при этом никакого, даже общего нормативного регулирования. Приведенная классификация относительна, поскольку пробел в законе одновременно можно признать и пробелом в праве [3, с.115]. На наш взгляд, примером пробельности гражданского права является

отсутствие специального нормативного правового акта в области регулирования общественных отношений, связанных с защитой прав интеллектуальной собственности на программы для ЭВМ, необходимость в котором обусловлена потребностями практического решения гражданских дел, основными принципами, смыслом и содержанием действующего законодательства.

При отсутствии подходящей правовой нормы правоприменительный орган приходит к выводу о наличии пробела в праве, который должен стать достоверным знанием только после исследования всех признаков, отграничивающих пробел от других явлений. Речь идет о содержании процесса установления пробела, изучением которого на теоретическом уровне ученые глубоко не занимались, и на практике такая аналитическая деятельность вызывает большие трудности для правоприменителя. Он, обнаружив пробел в праве, обязан установить достоверность этого обстоятельства путем решения двух взаимосвязанных проблем. Во-первых, необходима констатация факта неурегулированности в законе общественного отношения с целью, чтобы аналогия не была распространена на сферу, очерченную законодателем в конкретных нормах. Во-вторых, следует установить, что данное отношение имеет юридическую природу, является правовым, т.е. входит в сферу правового регулирования. Определив, что данные фактические обстоятельства урегулированы правом, правоприменитель устанавливает, что отсутствие конкретной правовой нормы, регулирующей эти отношения, является пробелом в праве [4, с.33]. Кроме того, субъект правоприменения должен найти именно такое правовое средство преодоления пробела, которое в данном конкретном случае будет максимально целесообразным и оптимальным с учетом принципа законности и гарантированности прав и интересов субъектов правоотношений.

Проблема выбора решается по усмотрению правоприменительного органа, а законодатель определяет направление, общий критерий поиска: по признаку сходства данного случая с ситуацией, регламентированной в законе. Итак, в общих чертах механизм преодоления пробела в праве таков: юридический факт порождает неопределенное правоотношение; по усмотрению правоприменительного органа производится выбор правовой нормы, то есть осуществляется квалификация спорного случая; затем следует непосредственное применение, не отличающееся по своему содержанию от обычного [5, с.37].

Однако при исследовании проблемы пробелов в праве в научной литературе речь преимущественно идет о деятельности судов. Это объясняется тем, что суды, в отличие от некоторых управленческих органов, не наделены нормотворческими функциями и применение правовых норм есть их единственная прерогатива. Правоприменительная деятельность выступает здесь в чистом виде [6, с.158].

Итак, основной способ преодоления пробелов, обеспечивающий динамизм права – применение его по аналогии. Под институтом аналогии понимается специфический прием применения права, направленный на решение конкретных жизненных случаев в соответствии с волей законодателя и обеспечивающий в рамках законности и стабильности права учет новых фактов, находящихся в целом в сфере правового регулирования. При использовании аналогии правоприменительный орган не заменяет законодателя, а, действуя в рамках правоприменительного процесса, приспособливает действующее право к таким жизненным отношениям, которые законодатель не имел в виду [7, с.134]. Применение права по аналогии сводится главным образом к тому, что в основу решения юридического дела берется норма права, регулирующая близкие сходные отношения (аналогия закона), или же соответствующий орган руководствуется общими (или отраслевыми) принципами права. В этом случае используемая по аналогии норма на основе иного предписания как бы «признает» фактические обстоятельства, сходные с теми, которые она предусматривает, входящими в сферу ее регулирования [8, с.14]. Пробел, не

восполняемый ни условиями заключенного договора, ни обычаями делового оборота, устраняется с помощью аналогии закона (п. 1. ст. 5 ГК РК). Она допустима при наличии определенных условий. Во-первых, это существование пробела в законодательстве, не восполняемого с помощью предусмотренных законом средств, включая обычаи имущественного оборота. Во-вторых, наличие законодательного регулирования сходных отношений. Так, «трастовые операции» банков до принятия специальных правил о договоре доверительного управления имуществом фактически регулировались нормами о сходных договорах — поручения и комиссии, которые и применялись к «трастовым договорам» при отсутствии в них каких-либо необходимых условий. В-третьих, применение аналогичного закона к регулируемым отношениям должно не противоречить их существу. Нельзя, например, применять общие положения о сделках к большинству личных неимущественных отношений. Не является аналогией закона отсылка к регламентации сходных отношений, установленная законодательным порядком, например распространение правил о статусе обществ с ограниченной ответственностью на общества с дополнительной ответственностью (п. 3 ст. 84 ГК РК), поскольку в таком случае речь идет не о пробеле в законе, а об особом юридико-техническом приеме, способе регулирования [9].

Таким образом, при отсутствии нормы права орган, разрешающий то или иное гражданское дело, неизбежно на основе общих предписаний законодателя о применении права по аналогии и различного рода оценок (оценка сходства существенных признаков факта, урегулированного и неурегулированного, оценка неурегулированного факта как подлежащего урегулированию с точки зрения принципов права в целом или отдельных отраслей и т.п.) конструирует правило, которое берется в основу решения дела, и с точки зрения оценок, заключенных в самой системе права, должно быть, но отсутствует [5, с.159].

Таким образом, аналогия права допустима при наличии пробела в законе, невосполнимого с помощью аналогии закона (т.е. при отсутствии нормы, регулирующей сходные отношения), а также с соблюдением названных выше критериев. При этом реальное применение аналогии права в судебной практике является крайне редким, исключительным случаем. Следует подчеркнуть, что правила об аналогии закона и аналогии права используются в гражданском праве только при применении законодательства в строгом смысле слова, т.е. законов. Они не могут распространяться на действие подзаконных нормативных актов, а имеющиеся в них пробелы не могут восполняться подобным образом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1 Калмыков Ю.Х. Современные тенденции развития правоприменительной практики по гражданским делам // Австрия: проблемы гражданского и семейного права. – М., 1983. – С.146.
- 2 Забигаило В.К. Проблема «пробелов в праве» (критика буржуазной теории). – Киев: Наук. думка, 1994. – 135 с.
- 3 Недбайло П.Е. Применение правовых норм. - М.: Госюриздат, 2010. – 511 с.
- 4 Леушин В.И. Особенности применения юридических норм при пробелах в праве // В кн.: Проблемы применения права: сборник ученых трудов. – Свердловск, 2013. – Вып.22. – С.33-34.
- 5 Лазарев В.В. Пробелы в праве и пути их устранения. – М.: Юридическая литература, 2012. – 184 с.
- 6 Алексеев С.С. Социальная ценность права в обществе. – М.: Юридическая литература, 2011. – 223 с.
- 7 Черданцев А.Ф. Толкование закона. – М.: Юридическая литература, 2009. – 166 с.
- 8 Фаткуллин Ф.Н. Проблемы теории государства и права: Курс лекций. – Казань: Издательство Казанского университета, 2007. – 335 с.
- 9 Гражданский Кодекс Республики Казахстан от 27.17.1994 года https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_

УДК 347.2

ТОЛКОВАНИЕ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ НОРМ

Парманов Самат Бақытжанұлы

Магистрант 2 курса Алматиснского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены процесс толкования неизбежен при реализации правовых норм судами, нотариатом, органами прокуратуры, отделом регистрации актов гражданского состояния и другими органами, при заключении гражданско-правовых договоров хозяйствующими субъектами, в деятельности общественных организаций и граждан, при разработке доктринальных положений.*

***Ключевые слова:** толкование, пробелы закона, правовые условия, правовая система, правоприменение, законодательный орган.*

Толкование особенно важно для работников правоприменительных органов, поскольку применение права является одной из основных обязанностей, формой воплощения их деятельности. С другой стороны, толкование выступает в качестве необходимой стадии правоприменительного процесса, органически взаимосвязанной со всеми другими его этапами. Не вдаваясь глубоко в общую характеристику явления толкования (понятие, содержание, классификацию), отметим, что в юридической науке его изучают в двух аспектах: как процесс мышления лица по уяснению смысла правовой нормы и деятельность определенных органов и лиц, имеющую самостоятельное и специальное значение, по разъяснению содержания нормы. Задача толкования в аспекте и уяснения, и разъяснения – правильно понять смысл правовых положений, сформулированных законодателем. Следовательно, толкование в правоприменительном процессе можно определить как особый интеллектуально-волевой акт по уяснению и разъяснению смысла гражданско-правовых норм в целях их наиболее правильного применения. Далее нами будет рассмотрено значение толкования именно в данном контексте - как необходимого условия применения гражданско-правовых норм. Отмеченную роль толкование будет реально выполнять только в случае полного соответствия принципам однозначности понимания и строгого следования букве и духу закона. Кроме того, постулатом для правоприменителя всегда является закрепленное пп.8 п.3 ст.77 Конституции РК положение, связанное с правоприменительной деятельностью: «любые сомнения в виновности лица толкуются в пользу обвиняемого» [1]. На адекватность толкования прямо направлена и ст.6 ГК РК, согласно которой нормы гражданского законодательства должны толковаться в соответствии с буквальным значением их словесного выражения. При возможности различного понимания слов, применяемых в тексте норм, предпочтение отдается указанной статье Конституции и основным принципам гражданского законодательства. Ст.6 ГК РК также требует при выяснении точного смысла нормы гражданского законодательства учитывать исторические условия, при которых она вводилась в действие, и ее истолкование в судебной практике.

Субъектами различных видов толкования (официального, легального, аутентического, доктринального и т.д.) могут выступать соответственно Конституционный Совет РК, Верховный суд РК, Правительство, министерства, государственные комитеты, местные государственные органы, ученые и др. В данном контексте интересен следующий пример. Согласно п.4 ст.72 Конституции РК, официальное толкование норм Конституции уполномочен давать Конституционный Совет РК. Он своими нормативными постановлениями, как правило, не создает новые правовые нормы, а только толкует их, а

также санкционирует принятие Парламентом новых законодательных норм. М.К. Сулейменов и Ю.Г. Басин считают, что Конституционный Совет «дает обязательное толкование уже действующих законодательных (в т.ч. – гражданско-правовых) актов». В обоснование своей точки зрения авторы ссылаются на то, что «Постановлением Конституционного Совета РК от 2 декабря 1996 года №8 было признано законным дополнение ст.86 ГК РК пунктом 6, установившим возможность принудительного выкупа акций банков и небанковских финансовых учреждений, а Постановление Конституционного Совета от 8 июля 1996 года №2/1 истолковало содержание ст.ст. 10 и 34 ГК применительно к возможностям или ограничениям для депутата Парламента заниматься предпринимательской, творческой и некоторыми другими видами деятельности» [2, с. 38]. Мы же придерживаемся мнения о том, что в данном случае корректнее было бы говорить не об обязательном толковании ст.ст. 10 и 34 ГК РК (что является компетенцией Верховного суда РК), а о признании указанных статей соответствующими либо несоответствующими нормам Конституции РК.

Выше отмечалось, что п.2 ст.6 ГК РК требует при выяснении точного смысла нормы гражданского законодательства опираться на историческое толкование, которое в некоторых конкретных ситуациях помогает прийти к правильным выводам. Но в научной литературе и интерпретационных актах этот способ толкования представлен относительно нечасто, и поэтому нам хотелось бы остановиться на примере его использования. Так, Закон РК от 22 апреля 1998 года «О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью», в отличие от Указа Президента РК, имеющего силу Закона, от 2 мая 1995 года «О хозяйственных товариществах», не предусматривает права участника на свободный выход из товарищества. На практике вследствие этого встал вопрос: могут ли участники в порядке расширения своих прав предусмотреть такое право своими учредительными документами? На основе исторического толкования можно прийти к отрицательному ответу, так как Законом РК от 2 марта 1998 года «О внесении изменений и дополнений в Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) и в постановление Верховного Совета Республики Казахстан «О введении в действие Гражданского кодекса Республики Казахстан (Общая часть)» п.5 ст.77 ГК РК о праве участника на свободный выход из товарищества был исключен. Новый Закон не предоставляет выходящему участнику право требовать выплаты ему стоимости доли в имуществе, а позволяет удовлетворять имущественные интересы только путем продажи своей доли в порядке, установленном законом. Раньше такое право у участников было, а теперь его нет. И результатом такого вывода является именно историческое толкование законодательства [3, с. 39]. На его базе оказалось возможным верно ответить на вопрос, имеющий жизненно важное значение для таких многочисленных субъектов гражданских правоотношений, как участники товариществ.

В подтверждение сказанного приведем следующий случай. Муж обещает сделать жене подарок в виде дачи. Узнав о таком обещании, отец жены, в свою очередь, дает зятю обещание подарить ему автомашину, если тот выполнит обещание о подарке дачи. В данном случае нет встречного обязательства или встречной передачи вещи, так как тесть взамен своего подарка ничего не получает, равно как и не освобождается от какой-либо своей обязанности. Налицо два самостоятельных договора дарения, но исполнение одного из них является условием исполнения другого [4, с. 40]. В результате именно такого толкования понятия «встречное предоставление» правоприменитель должен будет прийти к вышеизложенному выводу в случае спора между сторонами данного договора.

При внимательном ознакомлении с текстом нормы обнаруживается, что одно и то же лицо – наследодатель, называется в ней по-разному: наследодатель и завещатель. Такое смешение понятий не должно допускаться хотя бы потому, что в ст. 1038 ГК РК сам законодатель представляет умершего гражданина как наследодателя. Задача

правоприменителя (нотариуса, судьи) в данном конкретном случае в том, чтобы путем использования соответствующих способов толкования точно установить идентичность указанных терминов, не полагаясь на первоначальное предположение о высокой вероятности тождественности сравниваемых понятий. Приведенный пример наличия «погрешностей» в тексте гражданско-правовой нормы далеко не единственный. Так, в ст. 1046 того же раздела 6 ГК РК «Наследственное право» вышеупомянутый наследодатель в разных пунктах вновь совершенно произвольно называется то гражданином, то завещателем, то собственно наследодателем. Приведем еще пример. В п.1 ст. 1067 ГК РК формулировка «если наследник по закону умер до открытия наследства, то его доля в открывшемся наследстве переходит по праву представления к его потомкам» [5] противоречит как минимум двум статьям Кодекса. Обратившись к п.1 ст.1044 ГК РК, мы узнаем, что наследниками по завещанию и закону могут быть граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства, а также зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства. Следовательно, лица, умершие до открытия наследства, о которых говорится в п.1 ст. 1067 ГК РК, наследниками считаться вообще не могут. Если даже допустить, что в данном случае законодатель имел в виду ситуацию, регулируемую п.3 ст.1042 ГК РК, когда речь идет о смерти в один и тот же день лиц, которые вправе были наследовать один после другого, то, согласно этой же норме, они признаются умершими одновременно и наследство открывается после каждого из них, и к наследованию призываются наследники каждого из них. Отсюда следует, что доля потенциального «наследника», умершего даже не до открытия наследства, а одновременно с наследодателем, никак не может перейти по праву представления к его потомкам, а после него самого открывается наследство (именно «наследство», а не «наследование», как неправильно указано в п.3 ст.1042 ГК РК). Такого рода «неточности», значительно затрудняющие толкование и применение норм наследственного права, можно легко найти и в других статьях. И вообще, весьма вольное обращение с субъектами наследственных правоотношений в разделе 6 ГК РК, по-видимому, является своеобразной «нормой». Причина тому «или недосмотр (упущение) законодателя, или небрежность в оформлении своих мыслей, или даже отсутствие в языке и законодательной технике «отработанных приемов и конструкций» [6,с.75]. В любом случае налицо необходимость самостоятельного толкования правоприменителем подобных норм.

Хотелось бы остановиться еще на одном аспекте характеристики толкования как необходимого условия применения гражданско-правовых норм. В целях устранения встречающихся ошибок при толковании правовых норм по объему и укрепления законности, целесообразно требовать от правоприменителя следования общей норме ст.6 ГК РК, обязывающей органы властного правоприменения использовать в качестве основного буквальное толкование гражданско-правовых норм. При этом необходимо «исходить из презумпции, что каждый текст закона, при отсутствии очевидных несовпадений с его содержанием, свидетельствует о подлинной воле законодателя, которую нельзя истолковывать произвольно» [7, с. 25]. Но указанная мера достигнет цели только в том случае, когда ее очевидная императивность будет уравновешена допустимостью в отдельных конкретных ситуациях использования распространительного и ограничительного толкования. Распространительное толкование гражданско-правовой нормы возможно при наличии в ней примерного перечня обстоятельств, условий ее применения (например, ст. 546 ГК РК). Если же закон содержит исчерпывающий перечень определенных условий либо исключение из общего правила, то распространительное толкование не допускается. В качестве примеров могут служить установления ст. 612 ГК РК, предусматривающей условия досрочного расторжения договора ссуды; ст. 169 ГК РК о передоверии как исключении из общего правила; ст. 932 ГК РК об ответственности за совместно причиненный вред. Относительно ограничительного толкования можно предусмотреть общее правило, исключающее возможность его использования, если оно ведет к ущемлению прав и законных интересов субъектов гражданских правоотношений [7, с. 26]. Осуществляя правоприменительную деятельность в сфере гражданско-правового регулирования, субъект толкования всегда обязан помнить, что

последствия интерпретации им правовой нормы могут быть неоднозначными. С одной стороны, посредством толкования возможно и необходимо достичь выявления точного смысла правового установления и правильно применить его; с другой стороны, некорректное толкование способно сформировать неверное представление относительно истинности нормы гражданского права и повлечь за собой принятие ошибочного правоприменительного акта.

На основе вышеизложенного попытаемся сформулировать общие выводы:

- важнейшим необходимым условием надлежащего применения гражданско-правовых норм является правильное толкование, поскольку применение конкретного установления закона к определенной жизненной ситуации невозможно без уяснения и разъяснения смысла этого закона;

- целью толкования является выяснение истинного содержания нормы гражданского права, подлинной воли законодателя, а не создание новых норм;

- в гражданском праве большинство норм носит диспозитивный характер, что усложняет процесс толкования, усиливая момент правоприменительного усмотрения;

- неправильное толкование гражданско-правовых норм компетентным органом или должностным лицом в правоприменительном процессе не вызывает тяжелых последствий для личности правонарушителя, как при применении норм публичного, в первую очередь, уголовного права;

- результаты толкования при применении гражданско-правовых норм закрепляются в различного рода правоприменительных актах, судебных решениях, нормативных постановлениях Верховного суда РК;

- толкование – особый интеллектуально-волевой акт, творческая деятельность правоприменителя, тесно сопряженная с неуклонным следованием основополагающим принципам гражданского права;

- толкование выступает в качестве правовой гарантии, обеспечивающей единообразное применение гражданско-правовых норм, стабильность юридической практики и укрепление законности и правопорядка в целом. Данная его роль закреплена в ст.6 ГК РК «Толкование норм гражданского законодательства»;

- при толковании гражданско-правовых норм в процессе правоприменения в отдельных случаях может допускаться распространительное и ограничительное толкование. Поэтому считаем необходимым дополнить ст.6 ГК РК пунктом 3: «При несовпадении буквального значения словесного выражения нормы гражданского законодательства с ее подлинным содержанием допускается распространительное и ограничительное толкование, если это не нарушает требований, изложенных в пункте 1 настоящей статьи».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. 20 Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) [Электронный ресурс] / Режим доступа: «Әділет» Информационно-правовая система НПА РК. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003_ (дата обращения: 07.10.2023г.).

2. 17 Сулейменов М.К., Басин Ю.Г. Гражданское право: Учебник для вузов (академический курс). – Алматы: Издательство КазГЮУ, 2000. – Т.1. – 704 с.

3. Климкин С. О хозяйственных товариществах // Юрист. – 2004. - №5. – С.39-40.

4. 22 Диденко А.Г. Понятие «обещание» в гражданском праве // Гражданское законодательство Республики Казахстан: статьи, комментарии, практика. – Алматы, 2012. – Вып.13.– С.40.

5. 24 Гражданский кодекс Республики Казахстан от 1 июля 1999 года № 409-І (Особенная часть) [Электронный ресурс] / Режим доступа: «Әділет» Информационно-правовая система НПА РК. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z960000003_ (дата обращения: 07.10.2023г.).

6. Калмыков Ю.Х. Современные тенденции развития правоприменительной практики по гражданским делам // Австрия: проблемы гражданского и семейного права. – М., 1983. – С.146.

7. Калмыков Ю.Х. Вопросы применения гражданско-правовых норм. – Саратов: Издательство Саратовского госуниверситета, 2006. – 266 с.

УДК 347.9

МАССОВЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОХРАНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА ПРИ ИХ ПРОВЕДЕНИИ

Иргалиева Эльмира Нигматовна

Магистрантка 2 курса по образовательной программе «Юриспруденция»
Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены правовое регулирование массовых мероприятий в Республике Казахстан представляют собой сложные и очень значимые социальные явления. Тем не менее, все еще отсутствует общепризнанное определение понятия «массовое мероприятие» и их классификация.*

***Ключевые слова:** массовые мероприятия, взаимодействие, правопорядок, охрана общественного порядка, органы внутренних дел.*

Происходящая в стране всесторонняя и глубокая перестройка общественной формации, сопровождается небывалым ростом политической активности населения. Проявляется она и в участии граждан в общественных движениях и в различных массовых мероприятиях.

Понятие и термин (терминологическое словосочетание) «массовое мероприятие» произошли от слов «массовое действо» - т.е. массовое зрелище, в котором участвуют большие массы народа (исполнители и зрители) [1, с. 45]. К ним близко примыкает понятие (и термин) «манifestация» (от латинского «manifestation» - обнаружение, проявление, изъяснение чего-либо, например, патриотических чувств, массовые выступления, шествия.

В России «массовое действо» вначале было связано с сельскими праздниками и народным творчеством. После Октябрьской революции возникли новые формы народного массового празднества, которые приобрели новое качество: массовые театрализованные шествия, представления на улицах и площадях, стадионах и т.п. Они проходили во многих городах и собирали под открытым небом десятки тысяч участников и зрителей [2, с. 8]. Не случайно эти мероприятия вызвали огромный интерес не только в нашей стране, но и за рубежом. Известный писатель Ромен Роллан, узнав об этих захватывающих массовых зрелищах, писал: «Читая описание их, руки у меня горели. Зачем мне не дано было принять в этом участие» [3, с. 290].

Первая попытка дать научное определение массовому мероприятию была предпринята в 1985 г. В.В. Лариным. «Массовое мероприятие, - пишет он, - это организованное действие (совокупность действий или явлений социальной жизни) с участием больших масс людей, совершающееся в интересах трудящихся с целью удовлетворения их политических, духовных, физических и упругих потребностей, являющееся формой реализации их прав и свобод, а также формой социального общения между людьми и способом выработки единства установок личности, коллектива, общества в целом» [4, с. 54].

По-видимому, автор правильно обозначил границы этого социального явления, позволяющего отличить его от других явлений, предложив основные признаки массового мероприятия: наличие больших масс людей; организованность действия (действий); наличие цели (целей).

«Массовое мероприятие - это организованные или санкционированные компетентными государственными органами или общественными организациями, а также осуществляемые на основании обычаев действия значительных групп (масс) людей и протекающие в общественных местах» [5, с. 38].

В этом определении внимание исследователей обращено на организационно-правовые аспекты массовых мероприятий. Оно содержит прямое указание на обязательную организацию или санкционирование его проведения компетентными государственными органами или общественными организациями. Авторы указывают и на то обстоятельство, что в некоторых случаях целенаправленные и правомерные действия больших групп людей осуществляются на основании обычаев, - в первую очередь это религиозные праздники, в которых в силу различных причин принимают участие и лица, далекие от религии. Однако и здесь также не в полной мере выявлена сущность и содержание этого сложного и многоаспектного социального явления.

Участие граждан в различных массовых мероприятиях - одна из форм реализации их прав и свобод. В процессе участия в таких мероприятиях граждане имеют возможность проявить личную и групповую инициативу, выразить отношение к тому или иному политическому, социальному или другому событию, явлению, потребовать от компетентных органов решения тех или иных вопросов.

Безусловно, нельзя игнорировать и возможность таких форм активности отдельных групп и категорий граждан, когда их участие в массовых мероприятиях служит лишь средством достижения эгоистических и корыстных интересов. Известные события в Алматы и Жана-Озене (январские события 2022 года), Шымкенте, Степанакерте, Тбилиси, Баку, и других городах убедительно свидетельствуют об этом.

Участие граждан в спортивно-массовых и культурно-зрелищных мероприятиях приносит им нравственное, физическое, духовное, эмоциональное удовлетворение. Именно этим можно объяснить широкую распространенность и массовость указанных мероприятий.

Дальнейшее развитие форм участия граждан в управлении в условиях совершенствования демократии требует более детального изучения и уточнения понятийно-терминологического аспекта проблемы массовых мероприятий, что позволит совершенствовать правовые акты, регулирующие общественные отношения во время их подготовки и проведения.

Исторический анализ показывает, что «первые послереволюционные годы были отмечены беспрецедентным в отечественной (а может быть, и в мировой) истории всплеском социально-политической активности широчайших народных масс, их прямым вовлечением в процесс выработки ответственных политических решений спонтанным зарождением и ростом прямой, «митинговой» демократии» [6, с. 21].

Следовательно, массовые мероприятия уже тогда содержали в себе различные экономические, юридические и другие основы, непосредственно связанные с политической, экономической сферой общества, осуществлением государством власти. Более того, они оказывают на них непосредственное воздействие. Такова диалектика живой истории.

Необходимо подчеркнуть, что Советы обеспечивали и общественный порядок при проведении массовых мероприятий. Для охраны правопорядка на местах Советы создавали специальные формирования трудящихся. Наибольший вес среди них имели отряды Красной гвардии которая в 20-е годы охраняла общественный порядок. Кроме Красной гвардии охрану Общественного порядка на местах осуществляли другие формирования трудящихся: караульные отряды, красные партизанские отряды, отряды порядка и охраны и т.д. [7, с. 81].

Данная тенденция сохранилась и в более позднее время, в частности, большое внимание уделялось проведению спортивно-массовых мероприятий. Наиболее распространенными и массовыми становятся марш-парады физкультурников, замечательными организаторами которых были местные Советы и самодеятельные организации трудящихся.

Исключительно важную роль для проведения массовых мероприятий в стране сыграли специальные Декреты СНК и Постановления Всероссийского съезда Советов. Так, декрет Совета Народных комиссаров от 10 декабря 1918г. «О мобилизации грамотных и организации пропаганды советского строя» предписывал местным советским властям: а) оповещать население путем объявлений, митингов и сходов об организации чтений для знакомства населения с общим укладом революционного порядка, текущей политикой, и законодательством; б) изыскивать для этих целей помещения и наметить удобные для населения часы и дни для вышеуказанных чтений [5, с. 253].

Новая концепция развития нашего общества (максимально ускоренный темп развития за счет искусственного создания экстремальных условий в экономике и командно-административный стиль управления) способствовала ограничению демократии. Препятствия в создании обществ и союзов, в осуществлении свободы проведения массовых мероприятий - все это проходило под лозунгом, с одной стороны, необходимости целенаправленного воздействия на возможные негативные проявления анархических и экстремистских тенденций, с другой, - преднамеренного сужения демократических прав и свобод граждан.

Проводимой Казахстаном в последние годы курс на демократизацию всех сторон социально-экономической жизни нашего общества и управления, совершенствования политической системы создает условия для поднятия подлинной общественной активности трудящихся, в том числе посредством участия в массовых мероприятиях. Они открывают возможность для активизации количественного фактора волеизъявления граждан и создания новых форм ее выражения, о нарастании общественной активности. Отмечается заметный рост количества массовых мероприятий в Республике Казахстан, организуемых и проводимых государственными и общественными организациями.

К сожалению, до настоящего времени, не ведется единого учета количества, видов и масштабов массовых мероприятий. Думается, назрела необходимость в разработке единой формы статистической отчетности о массовых мероприятиях, проводимых в масштабах городов, районов, областей, республики в целом. Наличие таких сведений позволило бы изучать, обобщать, прогнозировать развитие массовых мероприятий и на этой основе разрабатывать научно обоснованные предложения и рекомендации, направленные на дальнейшее совершенствование деятельности органов внутренних дел, других государственных и общественных органов по обеспечению правопорядка во время их подготовки и проведения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Большая советская энциклопедия. Т.15. – М., 1984. - 456 с.
2. Генкин Д.М. Массовые праздники. – М., 1995. – С. 24.
3. Ромен Роллан. Собр. соч. Т.7. – М., 1997. – 292 с.
4. Ларин В.В. Понятие административно-правовой охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий // Теория и практика совершенствования охраны общественного порядка. – М., 2015. – 254 с.
5. Алоян А.М., Эглит В.И. Правовое регулирование охраны общественного порядка при проведении массовых мероприятий // Административно-правовые проблемы охраны общественного порядка. – М., 1997. – 39 с.
6. Оболонский А.В. Социально-психологический аспект участия граждан в политике и управлении. - М., Сов. гос. и право. № 9.. 1989. – 21 с.
7. Куцин М.В. Советская милиция в период организации и упрочения Советской власти // Труды ВШ МВД СССР, 1957. Вып. 2. - 251 с.

УДК УДК 347.9

**ПОНЯТИЕ, ЗНАЧЕНИЕ И СИСТЕМА ПЛАНИРОВАНИЯ В ОРГАНАХ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ****Иргалиева Эльмира Нигматовна**

Магистрантка 2 курса по образовательной программе «Юриспруденция»
Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье проводится подробный анализ состояния, динамики и структуры правонарушений за последние годы показывает, что процесс криминализации, охвативший наиболее чувствительные сферы общественного устройства, прогрессирует. В связи с этим планирование охраны общественного порядка и борьбы с преступностью выходит за рамки узковедомственных интересов и становится важнейшей организационной основой соединения усилий всех государственных и общественных организаций.*

***Ключевые слова:** профилактика преступления, наказание, деяние, массовые беспорядки, органы внутренних дел, правонарушение.*

Важнейшей проблемой индивидуальной профилактики преступления является установление круга лиц, для которых она действительно необходима [1, с. 84].

Однако, как показывает практика, планирование мер по охране общественного порядка и борьбе с правонарушениями, и состояние контроля за выполнением намеченных мероприятий не отвечают еще предъявленным требованиям. Во многих органах внутренних дел составлению планов не предшествует глубокая аналитическая работа, а сами планы еще не стали взвешенной программой конкретных действий, увязанных с политической, социально-экономической и демографической обстановкой в регионе обслуживания. В них, зачастую, отсутствует необходимая конкретность, комплексность и обоснованность планируемых мероприятий, их преемственность по целям и реальность сроков исполнения. Сами же планируемые мероприятия, зачастую, не содержат новизны, не обеспечивают постоянного наращивания усилий по борьбе с преступностью и охране общественного порядка. Низкое качество планирования, зачастую, сочетается и с ослаблением системы контроля за ходом выполнения запланированных мероприятий, что приводит к необоснованной корректировке или переносу сроков выполнения тех или иных мероприятий, расхолаживает исполнителей и снижает общую культуру управленческого труда.

В настоящее время перед органами внутренних дел стоит задача по повышению значимости и качества планирования, достижению максимального соответствия планируемых мероприятий складывающейся оперативной обстановке, результатом прогноза ее развития, а также целям и задачам, ставящимся перед системой государственными, региональными и местными органами представительной и исполнительной власти, МВД Республики Казахстан - по концентрации всех планируемых мероприятий на решение конкретных ключевых проблем и обеспечении реагирования на развитие негативных тенденций в криминальной обстановке в стране.

Одним из приоритетных направлений государственной политики в Республике Казахстан признаются и гарантируются права и свободы человека в соответствии с Конституцией [2].

В этой связи Первый Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своем послании 2005 года справедливо отметил: «Мы должны построить общество, где ценятся

честь, достоинство и репутация каждого, где присутствуют высокая мораль, этические стандарты и духовные ценности» [3, с. 97].

Понятие планирования. Под планированием, как общей функцией процесса управления, понимается деятельность субъекта управления по определению целей и задач социальных систем на предстоящий период деятельности, способов и средств их достижения, а также последовательности их решения и сроков выполнения. Основным средством реализации функции планирования в системе органов внутренних дел является план, представляющий собой специфическую разновидность управленческого решения. Особенностью плана, как вида управленческого решения, является сложный характер его содержания, включающий в себя взаимосвязанную совокупность отдельных решений, особую форму их изложения, а также строгую определенность процедуры его выработки и принятия, а также применение специфических методов его разработки [3, с. 136]. В плане обязательно находят отражение цели и задачи органа на предстоящий период (или по конкретной операции), мероприятия, подлежащие выполнению для реализации поставленных целей и задач, последовательность их выполнения, сроки реализации, исполнители, а также способы контроля за выполнением запланированных мероприятий.

Значение планирования. Значение планирования деятельности органов внутренних дел, их служб и подразделений заключается в том, что оно придает повседневной работе системы целенаправленный, конкретный характер и позволяет сосредоточивать основные усилия на решении наиболее актуальных проблем борьбы с преступностью и охраны общественного порядка, а также способствует своевременному решению поставленных задач.

Кроме этого, планирование позволяет наиболее эффективно использовать силы и средства органа внутренних дел для достижения наилучших результатов при возможно меньших затратах людских и материальных ресурсов и в возможно кратчайшие сроки, то есть с помощью планирования обеспечивается одно из главных требований, предъявляемых к управлению, это его оптимальность. Планирование деятельности обеспечивает также равномерное распределение работы в течение планируемого периода, то есть ритмичную деятельность как органа в целом, так и его служб, подразделений и отдельных сотрудников, позволяет организовать четкое взаимодействие повседневной деятельности структурных подразделений органа, повышает ответственность всех исполнителей за порученную работу, а также облегчает организацию контроля и оценки деятельности органа по выполнению поставленных задач.

Система планирования. В настоящее время в органах внутренних дел существует достаточно стройная система планирования, позволяющая организационно обеспечить все основные направления их оперативно-служебной деятельности.

Всю совокупность планов, разрабатываемых в системе органов внутренних дел, на всех уровнях управления по их назначению и временным периодам можно подразделить на четыре вида - стратегические, организационно-тактические, организационно-оперативные и личные планы работы лиц среднего и старшего начальствующего состава.

К стратегическим планам относятся разрабатываемые, главным образом, на государственном и региональном уровнях достаточно долгосрочные комплексные целевые программы решения наиболее важных проблем борьбы с преступностью, охраны общественного порядка и совершенствования деятельности органов внутренних дел. Это, например, государственные программы по усилению борьбы с преступностью, обеспечения безопасности дорожного движения, пожарной безопасности, «Концепция развития системы МВД Республики Казахстан» и др.

Организационно-тактические планы представлены в системе органов внутренних дел годовыми, полугодовыми, квартальными и месячными планами работы как органа в целом,

так и его структурных подразделений, а также планами по выполнению отдельных направлений деятельности системы.

Основным видом плана данной группы является план работы органа в целом. На уровне МВД РК, ДП, ДП областей, а также ДПТ - это разрабатываемый на год «план основных организационных мероприятий». В городских и районных управлениях (отделах) внутренних дел и в подчиненных им подразделениях - полугодовой план работы. Кроме этого, во всех органах и подразделениях системы ежегодно разрабатываются и тематические планы проведения занятий с сотрудниками в системе профессиональной подготовки (расписание занятий, проводимых в соответствии с этими планами, составляется на квартал).

К этому же виду организационно-тактических планов относятся подготавливаемые в МВД РК, годовые графики инспекторских и контрольных проверок, планы капитального строительства, производственно-хозяйственной и финансовой деятельности (в МВД РК, кроме этого, на год разрабатываются учебно-методические планы и научно-технического обеспечения основных направлений деятельности ОВД, планы научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, а также сводный методический план выпуска научной, учебной и учебно-методической литературы и планы проведения документальных ревизий финансово-хозяйственной деятельности подчиненных органов и подразделений). На полугодие в этих подразделениях системы разрабатываются планы работы коллегий, а ежеквартально - планы проведения оперативных совещаний и командировок сотрудников.

Вся основная масса организационно-тактических планов разрабатывается организационно-инспекторскими и штабными подразделениями органов внутренних дел. Исключение составляют лишь планы научного и научно-технического обеспечения основных направлений деятельности органов внутренних дел, планы проведения документальных ревизий, издания учебной и специальной литературы, которые разрабатываются соответственно научно-исследовательским институтом.

Отраслевыми и функциональными подразделениями, входящими в состав органа внутренних дел, самостоятельно разрабатываются полугодовые либо квартальные планы их работы.

Специфическим видом планов в системе органов внутренних дел являются личные планы работы лиц среднего и старшего начальствующего состава всех уровней системы, разрабатываемые в специальных рабочих тетрадах на месяц и на каждый рабочий день. Дополнением к ним являются личные календарные планы работы инспекторского состава и руководителей органов внутренних дел.

Планирование, как специфический вид управленческой деятельности органов внутренних дел, строится на соблюдении ряда принципов, которые должны соблюдаться в процессе его осуществления. Это такие принципы, как законность - то есть полное соответствие определяемых планом целей, задач и способов их выполнения требованиям существующего законодательства и подзаконных актов; научность, состоящая во всестороннем и максимально полном учете общих закономерностей и частных проявлений общественного развития и состояния системы органов внутренних дел; системность, означающая преемственность и взаимосвязь как всех видов планов, разрабатываемых в органе, так и их взаимосвязь с планами вышестоящих органов внутренних дел, государственных и других правоохранительных органов, а также эффективность, то есть максимально полное достижение целей и задачи, поставленных планируемыми мероприятиями.

Кроме того, планы органов внутренних дел, как было сказано выше, является специфической разновидностью управленческих решений, должны удовлетворять не только общим требованиям, предъявляемым к данному виду документов, но и отвечать ряду специфических требований, которые тесно переплетаются с основными принципами

планирования и обеспечивают их соблюдение. Основными из этих требований являются актуальность и обоснованность, комплексность, реальность, напряженность и оптимальность, стабильность и преемственность, а также конкретность. Рассмотрим содержание этих требований.

Актуальность и обоснованность - состоит в том, что разработка плана должна строиться на учете выводов комплексного анализа оперативной обстановки за предшествующий период и прогнозов ее развития, конкретных задач, поставленных перед органом внутренних дел вышестоящими органами внутренних дел, а также региональными и местными органами власти и управления. Кроме этого, в процессе планирования должны выделяться вопросы, требующие безотлагательного решения, то есть ключевые проблемы, обеспечивающие опережающее реагирование на развитие негативных тенденций в криминогенной обстановке. Определение этих вопросов во многом зависит от степени глубины и конкретности аналитической работы и прогнозирования, выявляющие актуальность тех или иных проблем в борьбе с преступностью, охране общественного порядка, обеспечении общественной безопасности и личной безопасности граждан [4].

Комплексность - предусматривает осуществление системы взаимосвязанных, скоординированных мероприятий, так как в настоящее время усложняющийся характер задач, стоящих перед органами внутренних дел, требует для их успешного решения согласованных усилий всех отраслевых и функциональных подразделений органа. Кроме этого, при необходимости координирует проведение мероприятий с органами местного самоуправления, а также с иными правоохранительными органами [5, с.55].

Особо следует отметить, что в план работы органа в целом преимущественно должны включаться мероприятия, носящие комплексный характер, то есть исполнителями их должны являться не одна, а несколько служб. Эти мероприятия должны быть направлены на реализацию основных задач планируемого периода. При разработке внутренней структуры разделов необходимо учитывать иерархичность (значимость от высшего к низшему) планируемых мероприятий. Такая ранжировка по степени значимости облегчает расчет наиболее оптимальной концентрации сил и средств, позволяет определить ведущих исполнителей и реальные сроки выполнения запланированных мероприятий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Закалюк А.И. Личность, подлежащая индивидуальной профилактике // Советское государство и право, 1984. - № 2. - С. 84.
2. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022г.). [Электронный ресурс] / Режим доступа: ИС Параграф «Юрист». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (дата обращения: 06.10.2023г.).
3. Назарбаев Н.А. Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание Президента народу Казахстана. Февраль 2005г. [Электронный ресурс] / Режим доступа: Официальный сайт Президента РК. <https://www.akorda.kz/ru/addresses?page=2> (дата обращения: 05.01.2023г.).
4. Еркенов С.Е. Расследование преступлений, совершаемых транснациональными преступными сообществами. – Алматы: Баспа, 2002. -192 с.
5. Иванов Н.Н., Малюткин В.А. Правовые основы деятельности органов внутренних дел по обеспечению общественного порядка и безопасности при проведении массовых мероприятий и пути их совершенствования // Актуальные проблемы совершенствования охраны общественного порядка и безопасности в условиях перестройки: Труды / Академия МВД СССР. - М., 1989. - С.- 91.

УДК 34.3

ВИДЫ НОТАРИАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ И ОСНОВНЫЕ ПРАВИЛА ИХ СОВЕРШЕНИЯ

Курманбай Марлен Женисулы

Магистрант 2 курса образовательной программы «Юриспруденция»
Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены правовые аспекты деятельности нотариата в Республике Казахстан. А также был проведен подробный анализ видов нотариальных действий и их основные правила их совершения. При этом понятие нотариального действия многозначно и одновременно обозначает, во-первых, содержание процедуры нотариальной деятельности, выражающейся в последовательном совершении целой системы юридических фактов (динамическое понятие нотариального действия), и, во-вторых, результат нотариального производства как юридический факт (статическое понятие нотариального действия).*

***Ключевые слова:** нотариат, нотариус, нотариальная деятельность, нотариальные действия, право, правовое регулирование нотариата.*

Специфика работы нотариусов на территории Казахстана в отличие от представителей других юридических профессий заключается в совершении нотариальных действий. При характеристике нотариального действия как динамического понятия следует иметь в виду, что для достижения необходимого правового результата, например удостоверения сделки ипотеки, необходимо совершить целую систему юридических действий, в частности проверить правосубъектность лиц, обратившихся за совершением нотариального действия, проверить принадлежность имущества залогодателю, наличие и условия основного обязательства, обеспечиваемого залогом, отсутствие споров и иных обременений в отношении закладываемого имущества, иные обстоятельства, необходимые для удостоверения сделки [1, с. 12].

Конечным результатом нотариальной деятельности является совершение нотариального действия как объективированного результата, соединяющего в единое целое весь предшествующий фактический состав - нотариально удостоверенной сделки, иного нотариального акта, как правило, выраженного в одном документе. Поэтому законодательство о нотариате и иное законодательство обоих государств употребляет понятие нотариального действия в одних случаях как динамическое понятие.

В других случаях понятие нотариального действия употребляется как результат в статическом смысле, например, согласно Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» для совершения одним из супругов сделки по распоряжению недвижимостью и сделки, требующей нотариального удостоверения и (или) регистрации, необходимо получить нотариально удостоверенное согласие другого супруга [2].

Нотариальные действия по своей юридической характеристике носят производный характер, поскольку объективируют и соединяют в себе результат установления достаточно большого фактического состава. Поэтому нотариальное действие как юридический факт настраивается над первичными юридическими фактами, представляя их обобщенное, систематизированное выражение.

Независимо от понятия нотариального действия как статического либо динамического ему присущи определенные юридические признаки, которые определяют его качественные характеристики среди различных юридических актов, включая действия участников гражданского оборота, судебные акты и акты органов исполнительной власти.

При этом указанные признаки должны быть в единстве, что определяет условия признания нотариального действия совершенным и действительным. Отсутствие хотя бы одного из признаков приведет к недействительности нотариального действия в случае его оспаривания в судебном порядке. Поэтому основные юридические признаки нотариального действия, совершаемого нотариусами Казахстана, заключаются в следующем:

1) Нотариальные действия совершаются только определенным, установленным в законе кругом лиц - нотариусами, должностными лицами органов исполнительной власти и консульских учреждений. При этом законом определяется компетенция каждого лица, уполномоченного на совершение нотариального действия.

2) Нотариальные действия совершаются в Казахстане – от имени Республики Казахстан, что подчрепляет официальный и публичный статус данного юридического действия.

3) Нотариальное действие должно быть предусмотрено законом. В соответствии со ст. 34-38 Закона Республики Казахстан «О нотариате», перечислен круг нотариальных действий, которые могут совершаться нотариусами и иными уполномоченными законом должностными лицами [3]. Вместе с тем данный перечень нотариальных действий не является закрытым, поскольку законодательными актами Республики Казахстан могут быть предусмотрены и иные нотариальные действия. Если заявитель просит нотариуса о совершении действия, которое не отнесено законом к числу нотариального, то нотариус должен отказать в его совершении.

4) Нотариальные действия осуществляются в рамках специальной процедуры - нотариального производства, отличающегося жесткой связанностью порядка его осуществления. Соблюдение процедуры нотариального производства при совершении нотариальных действий гарантирует достижение необходимого правового результата и выполнение целей нотариата, отраженных в ст. 1 Закона Республики Казахстан «О нотариате», по защите прав и законных интересов граждан и юридических лиц.

5) Нотариальное действие должно соответствовать требованиям законодательства не только по процедуре его совершения с точки зрения правил нотариального производства, но и по существу самого действия, определяемого нормами материального права, реализуемыми в данном действии. Ведь акты, удостоверяемые нотариусами, должны соответствовать требованиям законодательства Республики Казахстан о нотариате, так и иного законодательства в зависимости от того, какой сферы, касается нотариальное действие, каким образом будет происходить его реализация. Например, любая сделка должна содержать определенные существенные условия, которые должны быть отражены в ее тексте, независимо от ее формы.

6) Важным признаком нотариального действия является уплата государственной пошлины либо нотариального тарифа в соответствии со ставками, установленными законом. Согласно законодательства Казахстана о нотариате, нотариальное действие признается совершенным после уплаты государственной пошлины или суммы согласно тарифу. Поэтому нотариус обязан либо произвести взимание государственной пошлины или нотариального тарифа, либо на основании имеющихся льгот для лиц, обратившихся за совершением нотариального действия, освободить от ее уплаты [4, с. 32].

Все указанные признаки нотариального действия должны быть в совокупности, при отсутствии одного из них нотариальное действие может быть признано несовершенным. К примеру, несоблюдение правил нотариального производства относительно тайны совершения нотариального действия, например, присутствие при составлении завещания постороннего лица, может привести к признанию данного завещания недействительным в судебном порядке.

Виды нотариальных действий, совершаемых нотариусами и уполномоченными должностными лицами, закреплены в ст.ст. 34-37 Закона РК «О нотариате».

Нотариусы, занимающиеся частной практикой, совершают следующие нотариальные действия (ст.34 Закона РК «О нотариате» от 14.07.1997г.):

- 1) удостоверяет сделки;
- 2) удостоверяет учредительные документы хозяйственных товариществ;
- 3) назначает доверительного управляющего наследством;
- 4) выдает свидетельства о праве на наследство;
- 5) выдает свидетельство о праве собственности на долю в общем имуществе супругов и иных лиц, имеющих имущество на праве общей совместной собственности;
- 7) свидетельствует верность копий документов и выписок из них;
- 8) свидетельствует подлинность подписи на документах;
- 9) свидетельствует верность перевода документов с одного языка на другой;
- 10) удостоверяет факт нахождения гражданина в живых;
- 11) удостоверяет факт нахождения гражданина в определенном месте;
- 12) удостоверяет время предъявления документов;
- 13) передает заявление физических и юридических лиц другим физическим и юридическим лицам;
- 14) принимает в депозит деньги;
- 15-1) совершает исполнительные надписи;
- 15-2) удостоверяет соглашения об урегулировании спора;
- 16) совершает протесты векселей;
- 17) принимает на хранение документы и ценные бумаги;
- 18) совершает морские протесты;
- 19) обеспечивает доказательства;
- 20) удостоверяет равнозначность электронного документа, изготовленного нотариусом, документу на бумажном носителе;
- 21) удостоверяет равнозначность документа, изготовленного нотариусом на бумажном носителе, электронному документу [3].

Законодательными актами Республики Казахстан могут быть предусмотрены иные нотариальные действия, совершаемые нотариусом.

В соответствии с Законом РК «О нотариате», частные и государственные нотариусы имеют равные права и обязанности при осуществлении нотариальной деятельности. Оформленные ими документы имеют одинаковую юридическую силу.

Нотариальные действия могут совершаться не только нотариусами, но и должностными лицами аппаратов акимов городов районного значения, поселков, аулов (сел), аульных (сельских) округов, уполномоченные на совершение нотариальных действий, а для граждан Республики Казахстан за границей - консульскими учреждениями. Компетенция органов исполнительной власти значительно уже. Они не могут совершать большинство нотариальных действий.

В соответствии со ст. 37 Закона РК «О нотариате» должностные лица аппаратов акимов городов районного значения, поселков, аулов (сел), аульных (сельских) округов, уполномоченные на совершение нотариальных действий вправе совершать следующие нотариальные действия:

- 1) удостоверяет завещания;
- 2) удостоверяет доверенности;
- 3) свидетельствует верность копий документов и верность выписок из них;
- 4) свидетельствует подлинность подписи на заявлениях;

Однако приведенный перечень не носит исчерпывающий характер. Законодательными актами Республики Казахстан, на указанных должностных лиц может быть возложено совершение и иных нотариальных действий.

Согласно части 2 ст. 35 Закона РК «О нотариате» обязательным условием реализации должностным лицом исполнительной власти своего права на совершение нотариальных действий является отсутствие в данном населенном пункте нотариуса.

В соответствии со ст. 36 Закона РК «О нотариате» компетенция должностных лиц консульских учреждений РК по совершению нотариальных действий имеет некоторые отличия от компетенции нотариусов и допускает следующие виды нотариальной деятельности:

- 1) удостоверяет сделки, кроме договоров об отчуждении недвижимого имущества, находящегося на территории Республики Казахстан;
- 3) выдает свидетельства о праве на наследство;
- 4) выдает свидетельство о праве собственности на долю в общем имуществе супругов и иных лиц, имеющих имущество на праве общей совместной собственности;
- 5) свидетельствует верность копий документов и выписок из них;
- 6) свидетельствует подлинность подписи на документах;
- 7) свидетельствует верность перевода документов с одного языка на другой;
- 8) удостоверяет факт нахождения гражданина в живых;
- 9) удостоверяет факт нахождения гражданина в определенном месте;
- 10) удостоверяет время предъявления документов;
- 11) передает заявление физических и юридических лиц другим физическим и юридическим лицам;
- 12) принимает в депозит деньги;
- 14) принимает на хранение документы и ценные бумаги;
- 15) совершает морские протесты;
- 16) обеспечивает доказательства [5, с. 57].

Особенности нотариальных действий, совершаемых должностными лицами консульств, регламентируются Консульским уставом.

Например, консул наделяется правом без особой доверенности представлять в учреждениях, в том числе нотариальных, государство пребывания, граждан Казахстана, отсутствующих или не имеющих возможности защищать свои интересы по каким-либо причинам. Характер и содержание нотариальной функции консульских учреждений во многом зависят от норм консульских конвенций, заключаемых с различными иностранными государствами [6, с. 127].

Нотариальные действия могут совершаться любым нотариусом на всей территории Казахстана, кроме действий, требующих территориальной привязки.

Таким образом, принятие мер к охране наследственного имущества; выдача свидетельства о праве на наследство, о праве собственности на долю в общей совместной собственности; удостоверения договоров об утверждении отчуждения и законности; удостоверение договоров о строительстве жилого дома могут совершаться только нотариусом по месту открытия наследства, нахождения имущества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Алёнова А. Х. Нотариальные действия и правила их совершения: учеб. пособие - Астана, 2018.- 106 с.
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: ИС Параграф «Юрист».
3. Закон Республики Казахстан «О нотариате» от 14 июля 1997 года №155-1 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: «Әділет» Информационно-правовая система НПА РК. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000155_/z970155.htm (дата обращения: 12.11.2023г.).
4. Совершение сделок: Учеб.-практ. пособие / [Сост. Р. А. Темиргалиева].- Алматы: ТОО «Аян Әдет», 2008.- 192 с.
5. Правовые основы нотариальной деятельности: Учебное пособие / Под ред. В.В. Аргунова. – М.: БЕК, 2014 - 362 с.
6. Пиёпу Ж., Ярг Ж. Профессиональное нотариальное право: Учебно-практическое пособие. – М.: Юрист, 2011. - 214 с.

УДК 34.3

ВИДЫ И ФОРМЫ НОТАРИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ И УДОСТОВЕРИТЕЛЬНЫХ НАДПИСЕЙ

Курманбай Марлен Женисулы

Магистрант 2 курса образовательной программы «Юриспруденция»
Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены целый ряд прав и действий подлежит обязательному нотариальному удостоверению. Нотариус как советник, а при необходимости доверенное лицо участников юридических соглашений. В любом случае прибегнувший к нотариальной защите может быть уверен: нотариальный акт надежно закрепляет его права и интересы, защищает от юридических рисков.*

***Ключевые слова:** формы нотариальных документов, виды нотариальных документов, удостоверительная надпись, права и интересы, доверенное лицо.*

Предпочтительность нотариального удостоверения прав состоит в следующем:

– нотариально оформленный документ предоставляет и защищает право от имени государства;

– нотариальный акт публично признается как достоверный и имеет повышенную доказательственную силу (весьма сложно оспорить достоверность фактов, изложенных в таком документе, его юридическую чистоту и силу);

– до совершения нотариального действия нотариус подробно разъясняет права и обязанности сторон, осведомляет о юридических последствиях сделки, проверяет соответствие содержания сделки действительным намерениям сторон и требованиям законодательства, принадлежности прав на недвижимость, правоспособности юридического лица, полномочий сторон и их представителей, установление личности обратившегося за совершением нотариального действия, проверку дееспособности физических лиц;

– нотариальный акт должен в полном объеме соответствовать законодательству;

– ущемление прав по нотариальному акту в принципе невозможно, так как в первую очередь нотариус обеспечивает законность сделки и сохранность интересов всех лиц, права которых затрагивает или может затронуть этот акт; прямая обязанность нотариуса составить документ квалифицированно, закрепить права всех участников сделки надлежащим образом;

– нотариус выступает независимым и беспристрастным советником сразу всех сторон сделки, а также гарантом законности всех ее условий - независимо от положения сторон, от того, кто вносит нотариальный тариф, и других обстоятельств;

– нотариус, занимающийся частной практикой, несет перед обратившимся полную имущественную ответственность за профессиональную ошибку (дополнительной гарантией имущественной ответственности является обязательное страхование профессиональной деятельности) и т.д. [1, с. 169]

В ст. 3 Закона РК «О нотариате» гарантии нотариальной деятельности еще более конкретизируются:

– в осуществлении нотариальной деятельности нотариусы и другие уполномоченные на совершение нотариальных действий лица независимы и подчиняются только закону. При этом они руководствуются Законом РК «О нотариате» и другими нормативными

правовыми актами, а также международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан, регулирующими такую деятельность;

– физическим и юридическим лицам гарантируется тайна совершенных ими нотариальных действий. Нотариальной тайной являются сведения, полученные при совершении нотариального действия или обращении к нотариусу, уполномоченному должностному лицу, в том числе о личных имущественных и неимущественных правах и обязанностях. Обеспечение тайны нотариальных действий обязательно для лиц, прекративших работу в качестве нотариуса;

– сведения о нотариальных действиях, копии или дубликаты выданных нотариусом документов выдаются только юридическим и физическим лицам, по поручению которых совершались нотариальные действия, либо их уполномоченным лицам. Сведения о нотариальных действиях и документы выдаются по письменному требованию суда, органов следствия и дознания, по находящимся в их производстве делам органов исполнительного производства, органам прокуратуры, также органам юстиции и нотариальным палатам, уполномоченным Законом РК «О нотариате» осуществлять проверку деятельности нотариусов. Сведения о наследниках умершего лица, имевшего налоговую задолженность, выдаются по письменному запросу органов государственных доходов;

– лица, умышленно разглашающие сведения о совершенном нотариальном действии, несут ответственность в соответствии с действующим законодательством [2].

В ст.52 Закона РК «О Нотариате» нотариусы удостоверяют сделки, для которых законодательством Республики Казахстан установлена обязательная нотариальная форма. По желанию сторон нотариус может удостоверить и другие сделки. В соответствии с гражданским законодательством Казахстана, нотариальное удостоверение сделки осуществляется путем совершения на документе, соответствующем требованиям гражданского кодекса, удостоверительной надписи нотариусом или другим должностным лицом, имеющим право совершать такое нотариальное действие. Нотариальное удостоверение сделок обязательно в двух названных законом случаях: в случаях, указанных в законе; в случаях, предусмотренных соглашением сторон, хотя бы по закону для сделок данного вида эта форма не требовалась.

К ним относятся следующие односторонние и двусторонние сделки:

- завещание (статья 1124 Гражданского Кодекса Республики Казахстан);
- удостоверение завещания другими лицами допускается лишь в случаях, предусмотренных пунктом 7 статьи 1125, статья 1127 и пункт 2 статьи 1128 Гражданского Кодекса Республики Казахстан; доверенность на совершение сделок, требующих нотариальной формы (пункт 2 статьи 185 Гражданского Кодекса Республики Казахстан);

- доверенность, выдаваемая в порядке передоверия (ст. 187 Гражданского Кодекса Республики Казахстан), за исключением случаев, предусмотренных пункт 4 статья 185 Гражданского Кодекса Республики Казахстан (доверенности, выданные в порядке передоверия, на получение заработной платы и иных платежей, связанных с трудовыми отношениями, на получение вознаграждений авторов и изобретателей, пенсий, пособий, стипендий, вкладов граждан в банках и на получение корреспонденции, в том числе денежной и посылочной, могут нотариально не удостоверяться);

- доверенность на получение повторного свидетельства о государственной регистрации акта гражданского состояния, выданная лицом, имеющим право на получение соответствующего повторного свидетельства;

- договор об ипотеке, а также договор о залоге движимого имущества или прав на имущество в обеспечение обязательств по договору, который должен быть нотариально удостоверен (пункт 2 статьи 339 Гражданского Кодекса Республики Казахстан);

- договор ренты и его разновидность - договор пожизненного содержания с

иждивением (статья 584 Гражданского Кодекса Республики Казахстан);

- уступка требования, основанного на сделке, совершенной в нотариальной форме, причем как на основании требований закона, так и по желанию сторон (пункт 1 статья 389 Гражданского Кодекса Республики Казахстан);

- перевод долга, основанного на сделке, совершенной в нотариальной форме как по требованию закона, так и по желанию сторон (статья 391 Гражданского Кодекса Республики Казахстан с отсылкой к пункту 1 статьи 389 Гражданского Кодекса Республики Казахстан) [3];

- брачный договор (пункт 2 статьи 41 Семейного Кодекса Республики Казахстан); соглашение об уплате алиментов (статья 100 Семейного Кодекса) [4];

- согласие супруга на совершение сделки по распоряжению недвижимостью и сделки, требующей нотариального удостоверения и (или) государственной регистрации (пункт 3 статьи 35 Семейного Кодекса Республики Казахстан) [4].

Согласно главе 8 Закона Республики Казахстан «О нотариате» при удостоверении сделок, свидетельствовании верности копий документов и выписок из них, подлинности подписи на документах, верности перевода документов с одного языка на другой, при удостоверении времени предъявления документов на соответствующих документах совершаются удостоверительные надписи [2].

В подтверждение права наследования, права собственности, удостоверения фактов нахождения гражданина в живых и в определенном месте, тождественности гражданина с лицом, изображенным на фотографии, принятия на хранение документов выдаются соответствующие свидетельства.

Удостоверительные надписи совершаются нотариусом, а свидетельства выдаются и в других, не названных в главе 8 Закона РК «О нотариате» случаях. Так, на векселе при предъявлении его к платежу (при оплате по векселю) совершается удостоверительная надпись о платеже; при предъявлении чека к платежу и неоплате его на чеке совершается удостоверительная надпись о неплатеже [2].

Удостоверительная надпись может быть совершена и при наложении запрещения об отчуждении имущества, являющегося предметом залога. Эта надпись излагается на договоре о залоге имущества после надписи, удостоверяющей сделку (залог).

Свидетельство может быть выдано и в подтверждение факта передачи заявления одного физического (юридического) лица другому физическому (юридическому) лицу. Свидетельством, выдаваемым нотариусом, удостоверяются и полномочия душеприказчика, если завещатель назначил исполнителя своего завещания.

Кроме свидетельств и удостоверительных надписей существуют и иные формы нотариальных документов, например, при совершении такого нотариального действия, как наложение запрещения отчуждения имущества, выдается нотариальный документ, который называется «запрещение» [5].

При совершении морского протеста изготавливается «акт о морском протесте».

Соответствующие акты составляются при протесте векселя в неплатеже, неакцепте, недатировании акцепта, при производстве экспертизы. На различных документах, подтверждающих беспорочность задолженности и включенных в Перечень, установленный Правительством Республики Казахстан, нотариусы совершают исполнительные надписи.

При совершении нотариального действия «обеспечение доказательств» в зависимости от вида судебного доказательства нотариус составляет либо протокол допроса свидетеля; либо протокол осмотра вещественного (или письменного) доказательства.

В соответствии с п. 4 ст. 1233 ГК РК составляется протокол и после вскрытия нотариусом закрытого завещания, переданного ему завещателем. При этом нотариус

выдает наследникам после вскрытия завещания «нотариально удостоверенную копию» протокола [6, с. 53].

В связи с тем, что все нотариальные действия совершаются от имени Республики Казахстан, формы нотариальных свидетельств, удостоверительных надписей на сделках и свидетельствуемых документах, а также формы актов, запрещений, исполнительных надписей устанавливаются единые для всех нотариусов и утверждаются Министерством юстиции Республики Казахстан.

Применяя нормы иностранного права, нотариусы в соответствии с ст. 100 главы 18 Закона РК «О нотариате» совершают удостоверительные надписи и по формам, предусмотренным законодательством других стран, если это не противоречит международным договорам Республики Казахстан [2].

Нотариальные документы изготавливаются по установленным формам на чистых листах бумаги, личных бланках или бланках государственной нотариальной конторы и обязательно скрепляются печатью нотариуса.

Каждый нотариус - и работающий в государственной нотариальной конторе, и занимающийся частной практикой - имеет личную печать с изображением Государственного герба Республики Казахстан, указанием фамилии, инициалов, должности нотариуса и места его нахождения или наименования государственной нотариальной конторы [7].

Нередко в нотариальной практике при изготовлении документов используются штампы удостоверительных надписей.

В нотариальном производстве используются бланки установленного образца, имеющие учетную серию и номер, выполненные с применением полиграфических степеней защиты, для нотариального оформления:

- сделок с недвижимостью;
- доверенностей на распоряжение имуществом;
- свидетельств о праве на наследство (по закону и по завещанию);
- свидетельств о праве собственности на долю в общем имуществе супругов.

При изготовлении таких бланков для нотариальных документов применяются следующие степени защиты:

- бумага большой плотности, имеет хаотично расположенные волокна и вкрапления красного цвета;
- бланк выполнен на гербовой бумаге с водяными знаками. Рисунок по сетке в центре бланка в виде герба Республики Казахстан в верхней части документа;
- по краям документа находятся гильоширные элементы в виде розеточек;
- в нижней части бланка сделан микротекст «Казахстан»;
- необычные рисунки на сеточке, которые переходят один в другой, выполнены реактивными красками, реагирующими на химическое воздействие;
- нумерация выполнена специальной краской;
- ирис (плавный переход одного цвета в другой) выполнен по всему полю бланка. На оборотной стороне ирис выполнен посередине;
- бланк сделан на листе формата А-4. Защитная сетка присутствует и на обороте [8, с. 147].

Цель введения таких бланков в делопроизводство нотариусов, заключалась в принятии со стороны органов юстиции «дополнительных мер по защите прав и законных интересов граждан и юридических лиц, снижению уровня криминогенности в сфере гражданского оборота с недвижимостью». Номерные бланки с отмеченными степенями защиты используются всеми нотариусами Республики Казахстан и в настоящее время.

По установленным стандартам должны быть оформлены и документы, касающиеся финансово-хозяйственной деятельности нотариусов. При заполнении таких документов нотариусы часто используют готовые бланки, изготовленные в соответствии с требованиями тех органов, куда эти документы представляются.

Нотариусы выдают выписки из реестров для регистрации нотариальных действий по письменному заявлению физических или юридических лиц, по поручению или в отношении которых совершались нотариальные действия, а также по письменному требованию суда, прокуратуры, органов следствия и дознания, в связи с находящимися в их производстве уголовными или гражданскими делами, а также по требованию арбитражных судов в связи с разрешаемыми ими спорами [9, с. 135].

Таким образом, в случае же утраты документов, удостоверенных или выданных нотариусами указанным лицам или органам, им выдаются дубликаты утраченных документов.

Нотариусы также выдают дубликаты завещаний, поступивших на хранение от должностных лиц, имеющих право на удостоверение завещаний в соответствии с законодательством РК.

Выдача дубликатов документов производится с соблюдением требований казахстанского законодательства о сохранении тайны совершения нотариальных действий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Репин В.С. Настольная книга нотариуса.- М.: Юрид.лит., 1994. - 325 с.
2. Закон Республики Казахстан «О нотариате» от 14 июля 1997 года №155-1 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2022г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: «Әділет» Информационно-правовая система НПА РК. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000155_/z970155.htm (дата обращения: 12.11.2023г.).
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан от 1 июля 1999 года № 409 (Особенная часть) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.03.2023 г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: ИС Параграф «Юрист». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880 (дата обращения: 05.04.2023г.).
4. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: ИС Параграф «Юрист». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31102748 (дата обращения: 05.05.2023 г.).
5. Приказ Министра юстиции Республики Казахстан «Об утверждении Правил по нотариальному делопроизводству» от 31 января 2012 года №32. Зарегистрирован в Министерстве юстиции РК 27 февраля 2012 года №7445. [Электронный ресурс] / Режим доступа: «Әділет» Информационно-правовая система НПА РК. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007445> (дата обращения: 15.11.2022г.).
6. Гражданский Кодекс Республики Казахстан (Общая часть), принят Верховным Советом РК 27 декабря 1994 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.03.2023г.) [Электронный ресурс] / Режим доступа: ИС Параграф «Юрист». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061 (дата обращения: 05.10.2022г.).
7. Официальный сайт электронного правительства РК <http://www.e.gov.kz>
8. Арсентьев О.В. Адвокатура. Адвокат в уголовном и гражданском процессах. Нотариат в Республике Казахстан. Учебное пособие. - Костанай, 2011. - 258 с.
9. Полтавская Н., Кузнецов В. Нотариат.: Курс лекций Изд. 2-е, доп., перераб. 2021. - 222 с.

УДК 342

СООТНОШЕНИЕ КАТЕГОРИЙ ГОСУДАРСТВО И ЛИЧНОСТИ**Мырзахан Жасұлан Бейрутұлы**Магистрант Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены правовые аспекты взаимоотношения гражданского общества и правового государства. А также правовое положение человека и гражданина в правовом государстве. Взаимоотношение государства, человека и гражданина согласно Конституции Республики Казахстан. Несмотря на то, что не все предложения простых граждан были приняты, такие предложения, критика, безусловно, были приняты при разработке окончательного варианта Конституции. И самое главное – народ Казахстана впервые принял добровольное, искреннее участие в обсуждении такого политически значимого документа.*

***Ключевые слова:** Конституция, гражданин, человек, правовое государство, гражданское общество, правовое положение.*

Человеческое общество стремится жить по определенным правилам, чтобы быть знакомым с понятием «цивилизация». Такие нормы-правила, которые со временем совершенствовались, развивались и приобретали статус закона, сегодня становятся критерием уровня развития многих государств. То есть чем больше государство в своей общественной жизни придерживается таких правил-норм, тем более цивилизованным, демократическим, правовым считается государство. Стремясь жить в рядах подобных государств, Казахстан также отметил 20-летие со дня принятия Основного закона-Конституции, которой обязан руководствоваться в своей новейшей истории рядовой человек труда и президент страны. И этот период следует воспринимать не как просто статистически значимый период для истории, а как отчет перед народом о том, что молодое государство, недавно появившееся на карте мира, успело пережить критические годы, пройденные многими государствами на протяжении десятилетий, не достигнув совершеннолетия как. При этом, давать оценку вопросу в отношении основного закона-значит, хвалить его как беспрецедентный в мире документ, т. е. чрезмерно идеализировать или обесценивать, тем самым снижая позитивную роль Конституции, а тем более объективно оценивать ее, а не отрицательного характера, т. е. в каких условиях, с какой целью была принята Конституция, и по сей день не имеет своей как он выполняет свою миссию перед обществом и государством, какие моменты требуют совершенствования. И оценка Конституции может быть воспринята как истинная, когда вокруг этих вопросов высказываются не только юристы, но и простой человек труда, граждане, проголосовавшие за принятие этого закона. К сожалению, несмотря на ежегодное увеличение количества специалистов-юристов в стране, уровень правовой грамотности подавляющего большинства населения по-прежнему остается низким. В свою очередь, в связи с тем, что конституционные статьи имеют более глубокое понимание содержания, о них можно говорить более взвешенно, чем о конституционных статьях. В целом разработано около двадцати вариантов текста новой Конституции. В некоторых из этих вариантов было предложено переименовать государство в Казахскую Республику.

По окончании обсуждения вышел Указ Президента Республики Казахстан О проведении всенародного референдума 30 августа 1995 года по принятию новой Конституции Республики Казахстан. В голосовании в назначенный день, по официальным данным, приняли участие 90,51% граждан, имеющих избирательное право, из них 89,14% проголосовали за принятие новой Конституции. Такая активность казахстанцев

способствовала рождению Основного закона нового характера, который уже не может быть изменен никакими политическими силами, ни одной ветвью государственной власти по своему усмотрению. Это стало главным отличием новой Конституции от предыдущей. По структуре Конституция состоит из преамбулы, 98 статей, сгруппированных в 9 разделов. Главный приоритетный принцип Конституции четко провозглашен уже в статье 1. Согласно ему, «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством; его высшими ценностями являются человек, его жизнь, права и свободы» [1]. Несмотря на несколько неудачное стилизованное построение версии на государственном языке

На наш взгляд, в идеале: «Республика Казахстан утвердит себя в качестве демократического, светского, правового и социального государства, главными ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы» нормы статьи четко определили приоритетные направления государственного устройства в Республике Казахстан, конституционный статус человека и гражданина в казахстанском обществе. Одной из важных особенностей современной Конституции является то, что нормы в ней строятся не на лозунгах сухого декларативного характера, а на четко спланированных идеях, реализация которых должна быть осуществлена. А в Основном законе, как мы уже говорили, можно прописать какие-то замечательные нормы, которые понравятся населению, и не сомневаться, что они тоже получают нужный голос. Как помнят старшие поколения, советские Конституции были полны деклараций утопического характера о зрелом социализме, светлом коммунистическом будущем, не допускающем человеческой эксплуатации. А если остановиться на некоторых актуальных вопросах подготовки юридических кадров в условиях нового конституционного развития Казахстана и кардинальных реформ в сфере образования, то можно сказать, что проблемных вопросов в этой сфере достаточно. В настоящее время в сфере образования Республики Казахстан осуществляются кардинальные реформы. Одним из наиболее острых вопросов в этой связи является вопрос совершенствования правового образования. Несмотря на то, что в целом правовое образование молодежи начинается со средней школы, актуальность проблемы особенно остро ощущается в Высшей школе, то есть в юридических учебных заведениях и на факультетах. При этом решение проблемы требует не отдельных мероприятий, а комплексных. Тем не менее, мы решили остановиться на ряде вопросов, которые, на наш взгляд, актуальны в настоящее время. Поскольку разговор связан с проблемой образования, в первую очередь это вопрос учебной, учебно-методической литературы. Ведь известно, что подготовка квалифицированных юридических кадров невозможна без увеличения количества и качества учебной литературы. Конечно, нельзя говорить о недостатке правовой литературы на государственном языке, о низком их качестве (конечно, не у всех), речь идет на различных коллегиальных совещаниях, в том числе на заседаниях учебно-методического объединения по специальностям «юриспруденция» и «правоохранительная деятельность». Как и при решении ряда проблем в результате. Например, нетрудно заметить, что в последнее время количество юридической литературы на государственном языке значительно возросло. Но это не значит, что проблема была снята с повестки дня. То, что забота о государственном языке в целом со временем растет, конечно, аксиома, не требующая доказательств. Объем средств, выделяемых из республиканского бюджета на вопросы развития государственного языка, также достаточно велик. Значительная часть этих средств, конечно же, будет выделена в распоряжение Министерства образования и науки РК. В случае эффективного использования эта помощь, безусловно, позволит решить ряд проблем, в том числе связанных с правовым образованием [2, 55]. Как мы уже отмечали, одним из факторов, непосредственно влияющих на качество правовых знаний, является качество, то есть содержание учебно – методической литературы. Дальнейшее обострение проблемы привело к увеличению числа поступающих на казахские отделения вузов и

переходу системы образования страны к кредитным технологиям. Представляется очевидным, что преподавателями, в основном, путем перевода литературы на русский язык, студентам предлагается разработать и представить тезисы лекций, тестовые материалы и т.д. Даже качество учебной литературы, предлагаемой в качестве данного перевода, в большинстве случаев не подвергается критике. При этом, конечно, нельзя отрицать наличие юридических терминов на государственном языке, которые постоянно звучат, то есть до сих пор не унифицированы. Но проблема не только в термине, а в отсутствии элементарной ответственности. Например, в учебнике” конституционное право Республики Казахстан «академический курс/, изданном в 2014 году в издательстве» Жеті жарғы [3, с. 268]. В отношении выборов Президента РК даны следующие сведения: «Конституция Республики Казахстан определяет основные правовые начала президентских выборов. Могут проводиться очередные и внеочередные выборы президента. Внеочередные выборы Президента Республики проводятся в случае досрочного или отрешения от должности президента. Внеочередные выборы президента республики должны быть проведены в двухмесячный срок после досрочного прекращения полномочий президента». Если бы кто-то, автор которого неизвестен широкой публике, мог бы привести приведенные выше строки к простой юридической безграмотности, где ошибка, должно быть, ушла от переводчиков. А учитывая, что в национальной правовой системе конституционное право играет ведущую роль как юридическая наука и отрасль права, можно сказать, что проблема имеет большое политическое значение. Так как Законом Республики Казахстан от 7 октября 1998 года» О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Казахстан « принято участие во внеочередных выборах Президента РК конституционная норма. Учебник, о котором мы говорим, был переработан и дополнен и издан только в 2004 году. К сожалению, в данном учебнике были допущены и другие ошибки. В частности, параграф учебника «порядок избрания президента и снятия его с должности» начинается следующими строками: «выборы Президента Республики Казахстан установлены в соответствии с Конституцией (ст. 41) и Указом Президента «О выборах» [4, с. 266]. Учитывая, что в юриспруденции применение каждого правового понятия в соответствии с его конкретным содержанием является одним из главных требований законотворческой техники, и что каждый нормативный правовой акт имеет установленный законом статус, юридическую силу, в соответствии с вышеназванным указом Президента» О выборах» в Конституционный закон о выборах в Республике Казахстан...»могет должен быть дан. Подобные ошибки содержательного характера встречаются и в литературе, используемой в ходе обучения студентов российскими институтами, которые в последнее время сотрудничали с эгидой Современного гуманитарного университета в России во многих городах Казахстана, а сейчас меняют статусы в основном на колледжи [4, с. 10]. В данной литературе также использованы старые, ныне утратившие силу редакции многих законов. Так, раздел «конституционные основы судебной власти в Республике Казахстан «полностью основан на указе Президента РК, имеющем силу закона, от 20 декабря 1995 года» о судах и статусе судей в Республике Казахстан» [5, с. 41]. Как известно, данный акт был отменен, и 25 декабря 2000 года был принят конституционный закон «О судебной системе Республики Казахстан и статусе судей». Приведенные ошибки в юридической литературе, безусловно, негативно скажутся на подготовке юридических специалистов. Мы наблюдаем ее как при промежуточной государственной аттестации, так и при государственной аттестации выпускников вузов-на ошибках, допущенных в ходе тестового контроля. Знания по сайту выпущен Национальным центром государственных стандартов тестирования, по дисциплине «Теория государства и права» сборника тестов, использованных при промежуточном государственном контроле 2008 года, дается вопрос “назовите виды норм права по способу правового регулирования”, на который в качестве правильного варианта выбирается ответ “императивный”, “диспозитивный”.

Таким образом, в этом вопросе, который кажется правильным для внешнего взгляда, термин метод должен считаться правильным только тогда, когда вместо термина подход используется термин метод. Потому что в данном контексте два термина *Be beretinyýmú* два *trpli* [6, с. 80]. В данном сборнике не указан абсолютно правильный ответ на вопрос «в каком году вышел Закон РК» О языках по дисциплине «Конституционное право РК» [7, с. 107].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 года https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
2. О концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 гг. указ Президента Респ. Казахстан от 24 авг. 2009. №858. – Режим доступа: [www. zakon. kz](http://www.zakon.kz). – Загл. с экрана.
3. Ибраева А.С. Теория государства и права. – Алматы: «Жеті жарғы», 2012. -365 с.
4. Сапарғалиев Г.С., Ибраева А.С. Теория государства и права. – Алматы: «Жеті жарғы», 2008. -365 с.
5. Vermeule, Adrian. Common law constitutionalism and the limits of reason. *Columbia Law Review*. Volume: 107 Issue: 6 P. 450-456, 2017. <http://apps.webofknowledge.com>
6. Малахов В.А. Культура и человеческая целостность – Киев: Наук. думка, 1984. – 212 с.
7. Швейцер А. Культура и этика. –М., 2004. -156 с.

УДК 342

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВА И ЛИЧНОСТИ: СУЩНОСТЬ, СВОЙСТВА, ВИДЫ

Мырзахан Жасұлан Бейрутұлы

Магистрант Алматинского гуманитарно-экономического университета,
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье рассмотрены социальная ответственность государства и личности. А также, правовое регулирование конституционно-правового законодательства. Конституция устанавливает основные принципы гражданства, в том числе один принцип гражданства. Однако, исключение было сделано для всех граждан Республики, беспризорно покинувших территорию республики, а также для казахов, проживающих в других государствах. Последняя часть этой нормы позволила нарушить равенство людей в контексте гражданского вопроса.*

***Ключевые слова:** Конституция, государство, личность, законодательство, социальная защита.*

Второй этап конституционно-правового законодательства, начавшийся с принятия Конституции Республики Казахстан 1993 года и продолжавшийся до принятия Конституции РК 1995 года, его развитие включает следующие группы:

1. Конституция Республики Казахстан 1993 года;
2. Конституционно - правовые акты Верховного Совета XII созыва, изданные после принятия Конституции РК 1993 года;
3. конституционно - правовые акты президента, изданные после принятия Конституции Республики Казахстан 1993 года;
4. группа конституционно - правовых актов, принятых» Верховным Советом XIII созыва», действующих Указом Президента РК от 23 марта 1995 года и признанных имеющими юридическую силу.

До принятия Конституции Республики Казахстан 1993 года в Казахстане действовала Конституция Казахской ССР 1978 года. Это была Конституция Советского государства, в которой закреплялись основы социалистического строительства, система социалистического государственного механизма, основы советского права.

Но в то время, когда в стране происходили глубокие экономические и политические изменения, основанные на качественно иных, рыночных инициативах, основанных на признании естественных прав людей, действие этой старой Конституции препятствовало начавшимся изменениям. Ведь старая Конституция превозносила социалистическую, марксистскую идеологию. В начале были предприняты некоторые попытки приспособить нормы этой Конституции к новым условиям путем внесения многочисленных изменений и дополнений. Однако это не могло изменить его сути, так как Конституция являлась основой, стержнем функционирования социалистической системы общества.

В первой части работы было отмечено, что постепенно создаются качественно новые правовые основы суверенитета Республики, государственного устройства, организации народной власти, утверждения президентской формы правления, системы прав и свобод человека и гражданина. Все это привело к созданию правовых основ для предстоящего принятия новой Конституции.

Политические мотивы принятия новой Конституции сводятся, прежде всего, к обеспечению незыблемости суверенитета Республики, целостности, неделимости и неприкосновенности ее территории путем установления принципов суверенитета и его атрибутов на уровне Конституции, обеспечению права на самостоятельное решение вопросов внутренней и внешней политики и обеспечению самостоятельного руководства страной, управления, защиты прав и свобод человека и гражданина [1].

В первой части говорилось о провозглашении суверенитета народа и государства в декларации «о государственном суверенитете» и Конституционном законе «О государственной независимости Республики Казахстан». Но утверждение идеи и принципов суверенитета еще на высоком, конституционном уровне имело большое значение для его дальнейшего укрепления, для поднятия авторитета Республики в мировом сообществе как независимого государства.

Говоря о политических мотивах принятия новой Конституции, следует указать на то, что тогда была упразднена руководящая роль Коммунистической партии и, соответственно, созданы основные условия для проведения глубоких экономических и политических изменений на новых основах. 24 апреля 1990 года в стране был создан пост президента. Он внес изменения в структуру государственного механизма и создал основу для утверждения президентской формы правления. Конечно, эти изменения, соответственно, велись с законами О внесении изменений и дополнений в старую Конституцию, но для масштабных политических изменений, для создания необходимых политических предпосылок для формирования новой системы государственных органов, необходимо было еще раз последовательно согласовывать такие важнейшие изменения и их политические результаты с новой Конституцией. Поэтому возникла задача насыщения этой идеей Конституции в целом.

Еще одной важной причиной принятия новой Конституции стала необходимость создания качественно новой системы прав и свобод человека и гражданина. Невозможно было обеспечить создание такой системы путем внесения изменений и дополнений в старую, советскую Конституцию. Система и идеология прав и свобод, закрепленная в Конституции 1978 года, носила классовый характер и определялась идеями социализма, отвергавшего общечеловеческие основы прав и свобод, отвергавшего их. Система прав и свобод не соответствовала уровню мировых стандартов. Только с внесением каких-либо изменений в Конституцию изменить эту систему в целом было невозможно. Поэтому задача примирения широких общечеловеческих прав и свобод требовала принятия новой Конституции.

Были и экономические причины, которые потребовали принятия новой Конституции. С 1990 по 1992 годы были изданы важные экономические и социальные законы. На их основе были разработаны основы рыночных отношений и сделаны первые, но важные шаги в направлении создания новой экономики и нового общественного строительства. Но шаги у него были слабые. Для легитимности предпринятых шагов, укрепления основ построения нового общества необходимо было все это еще раз в широком контексте закрепить в Конституции.

В обществе возникла необходимость создания качественно новой правовой системы. А для этого необходимо было принять новую Конституцию, которая станет основой соответствующей системы.

Были и другие конкретные причины, вызвавшие необходимость принятия новой Конституции.

Для разработки проекта Конституции постановлением Верховного Совета Казахской ССР от 15 декабря 1990 года создана Конституционная комиссия. В его состав вошли члены Президиума Верховного Совета, председатели всех комитетов Верховного Совета, некоторые руководители Кабинета министров. Среди членов комиссии были Сартаев С. С., Ким В. А., Нурпеисов Е. К., Худяков А. И. и др. Работа комиссии шла в сложной ситуации, вызванной столкновением противоречивых идей политических сил. Проект был одобрен в первом чтении на сессии Верховного Совета и вынесен на всенародное обсуждение. Верховный Совет принял его 28 января 1993 года [2].

В этой первой Конституции суверенного Казахстана были закреплены значительные достижения, достигнутые Республикой за время ее самостоятельного развития на пути к преобразованию общества и государства.

В Конституции определены две формы осуществления населением государственной власти-непосредственно и через своих представителей. Данное положение было передано в Конституцию 1993 года из Декларации «о государственном суверенитете» и конституционного закона «О государственной независимости Республики Казахстан». В этих актах закреплено, что народ осуществляет государственную власть как непосредственно, так и «через представительные органы» и «через избираемые им государственные органы».

Когда в Конституции говорилось о форме осуществления государственной власти «через своих представителей», под» своими представителями « понимались депутаты представительных органов и сами представительные органы [3].

Таким образом, в государстве провозглашалось, что власть осуществляется только самим народом и его выборными органами, прежде всего Верховным Советом. От осуществления государственной власти были отстранены другие органы государства. А это, в свою очередь, мы считаем либо заблуждением, либо ошибкой, - говорят ученые Ким В. А. и Кенжалиев З. Ж. [4, с. 55].

В Конституции еще раз закреплён принцип разделения государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную и в соответствии с ним закреплено, что государственные органы самостоятельны на территории своих полномочий, взаимодействуют с использованием системы сдержек и противовесов. Однако, к сожалению, сама система механизма торможения и равновесия не была создана Конституцией.

Конституцией определены основные права, свободы и обязанности граждан, закреплён принцип ограничения прав и свобод только Конституцией и законами в случаях, предусмотренных Конституцией.

Этот шаг был очень важен в советское время из-за того, что права и свободы оставались в топтании тоталитарного государства, которое проводило геноцид против своего народа, и поддерживало права и свободы граждан без каких-либо ограничений. Хотя до уровня» Всеобщей Декларации прав человека «1948 года система прав и свобод была существенно расширена.

Таким образом, в Конституции определены основы экономической системы государства. Если в советском социалистическом государстве основу экономической системы составляла социалистическая собственность на средства производства в государственной (общенародной) и колхозно-кооперативной формах собственности, то в соответствии с Конституцией РК 1993 года экономика республики основывалась на различных видах собственности. В соответствии с Конституцией 1993 года Земля, её недра, вода, растительный и животный мир, другие природные богатства находились только в государственной собственности, а также провозглашался принцип неприкосновенности частной собственности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. О концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 гг. указ Президента Респ. Казахстан от 24 авг. 2009. №858. – Режим доступа: www.zakon.kz. – Загл. с экрана.
2. Алексеев С.С. Право. Азбука. Теория. Философия. Опыт комплексного исследования. –М.: Изд. группа НОРМА – ИНФРА, 1999. –486 с.
3. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
4. Ким В. А. и Кенжалиев З. Ж. Конституционный строй Республики Казахстан. Учебное пособие. -Алматы, 2010. -265 с.

УДК: 341.018.

ВОДНЫЕ РЕСУРСЫ В РИМСКОМ ПРАВЕ – КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕНАРОДНОЙ СОБСТВЕННОСТИ**Байзаков Адиль Талгатович**

юрист Департамента правового обеспечения Акционерного общества
«Национальный центр государственной научно – технической экспертизы»
Алматы, Казахстан

Аннотация. В предыдущей статье под названием «Понятие и признаки общенародной собственности в римском публичном праве (*res in usu publico*)» мы разобрали не только понятие общенародной собственности в римском праве, но и основные его признаки. Как было отмечено, важнейшим признаком общенародной собственности является наличие системы интердиктов, которыми могут воспользоваться любой гражданин для защиты общенародной собственности от незаконных действий третьих лиц [1, с.5].

Для более детального изучения проблем реализации общенародной собственности в римском праве, мы рассмотрим особенности правового регулирования водных ресурсов в римской юриспруденции, которые относились к объектам общенародной собственности, а также выясним, существует ли система интердиктов, направленная на защиту водных ресурсов от незаконных действий третьих лиц.

Ключевые слова: римское право, общенародная собственность, интердикты, водные ресурсы, римские юристы.

Вода в римской державе была важнейшим стратегическим ресурсом и достаточное её количество являлось ключевым индикатором благосостояния римского государства.

Практически в каждом городе были построены инженерные сооружения, снабжавшие население питьевой водой – знаменитые акведуки. Имея гигантские размеры (Пон-дю-Гар растянулся на 275 метров и имеет высоту 47 метров), акведуки поставляли в города Империи миллионы кубометров питьевой воды в день.

В этой связи возникают закономерные (с правовой точки зрения) вопросы: каково было правовое регулирование водных ресурсов в римском праве? Являлась ли вода (водные ресурсы) самостоятельным объектом вещных прав? Чтобы ответить на данные вопросы, нам необходимо обратиться к источникам римского права.

Самым важным фрагментом в отношении правового регулирования водных ресурсов в римском праве являются цитаты римского юриста Марциана, которые отражены в 8 титуле Дигест Юстиниана под названием "*De divisione rerum et qualitate*": *D.1.8.2 (Marcianus 3 institutionum) pr. Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur. 1. Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.*

В этом фрагменте Марциан относит проточную воду, воздух, море и морской берег к категории *res communes omnium hominum iure naturali*, которые противопоставляются не только *res privatae*, но и *res universitatis*. Создается впечатление, что фрагмент Марциана определяет воду и водные ресурсы к объектам права. Однако, в этом фрагменте имеются некоторые проблемы с точки зрения права [2, с. 127].

Во – первых, понятие «*res communes omnium hominum iure naturali*» не имеет юридического смысла так как римский юрист Марциан не раскрывает его существенные признаки, которые имеют значение для практической юриспруденции.

Во - вторых, для квалифицированного юриста, который описывает объекты материального мира правовыми категориями, необходимо определить правовой режим этого объекта (вещный, обязательственный и т.д.). В своей цитате Марциан хоть и относит проточную воду к объектам права, но не уточняет правовой режим этого объекта материального мира, а также не указывает те признаки проточной воды, которые имели значение для юриспруденции.

Что касается морей и морского берега, то юристы (помимо Марциана) занимают совершенно противоречивые позиции. Так, большинство классических юристов относит морской берег и море в целом - к *res publicae iuris gentium* - общественным вещам права народов и к *res publicae*.

Таким образом, Марциан не раскрыл с правовой точки зрения важнейшие характеристики проточной воды (в целом всей категории *res communes omnium*), имеющие значение для юридической науки.

Также, Марциан не уделил внимание вопросу о субъекте вещного права, который мог бы владеть, пользоваться водными ресурсами. Что это значит? Классическое римское частное право определяет вещное право, как отношение субъекта и объекта (вещи).

Чтобы установить факт законного владения вещью, необходимы три элемента: *corpus possessionis* (фактическое владение), *animus possidendi* (намерение приобрести вещь) и *causa iusta* (законное основание). Субъект права должен фактически обладать вещью, иметь намерение ее приобрести, а также должны быть правовые основания для приобретения вещи (при помощи договора, завещания и т.д.).

Марциан не только не раскрывает субъектов в сфере пользования водных ресурсов (государство, граждане, иностранцы, товарищества), но и не описывает объем вещных прав, которыми субъекты могли обладать в отношении водных ресурсов: при каких условиях у субъекта возникает право владения на водные ресурсы? Каков порядок использования водных ресурсов и определения юридической судьбы водных ресурсов? К сожалению, Марциан таких вопросов не раскрыл.

Однако для нашего исследования представляет ценность мнение итальянского ученого и крупного специалиста по римскому праву П. Бонфанте. Профессор Бонфанте, проанализировав тезисы римских юристов, которые находились под влиянием философских идей, делает следующий вывод: «Категория *res communes omnium hominum iure naturali*, разработанная Марцианом, включает в себя объекты, которые не относятся к вещам в частном праве, однако могут быть объектами публичного права» [3, с.51].

Отношение проточной воды и других водных ресурсов к объектам государственной (общенародной) имеет смысл по той причине, что сама категория государственной (общенародной собственности) в римском праве достаточно хорошо разработана римскими юристами.

Так, в 43 книге Дигест приводится цитата римского юриста Ульпиана, который относит к объектам общенародной собственности общественные реки и иные водные артерии, имеющие общегосударственное значение: «D.43.1.1 (Ulpianus 67 ad edictum) Videamus, de quibus rebus interdicta competunt. et sciendum est interdicta aut de divinis rebus aut de humanis competere. divinis, ut de locis sacris vel de locis religiosis. de rebus hominum interdicta redduntur quae de his, quae sunt alicuius, aut de his, quae nullius sunt. quae sunt nullius, haec sunt: liberae personae, de quibus exhibendis ducendis interdicta competunt. quae sunt alicuius, haec sunt aut publica aut singulorum. publica: de locis publicis, de viis deque fluminibus publicis. quae autem singulorum sunt, aut ad universitatem pertinent, ut interdictum quorum bonorum, aut ad singulas res, ut est interdictum uti possidetis, de itinere actuque».

В этом фрагменте Ульпиан четко выделяет общественные реки в качестве водных ресурсов, которые относятся к государственной (общенародной собственности), а также Ульпиан отмечает, что имеется соответствующий интердиктный аппарат для защиты общественных рек и иных водных артерий от незаконных действий третьих лиц.

По этому поводу профессор де Марко отмечает следующее: «Римская юриспруденция смогла разработать критерии, которые относили реки к объектам общенародной собственности. Эти критерии заключались в интердиктах, указанных в D.43.12-14, где D.43.12.1.4 - D.43.13.1.2 только подтверждают, что реки и иные водные артерии относятся к *flumen publicum*, поскольку в отношении них претор мог применять соответствующий интердикт» [4, с. 89].

Первым интердиктом в отношении общественных рек является *de fluminibus*, указанным в 12 титуле 43 книги Дигест, где Ульпиан приводит две преторские формулы (одна - запретительная, другая - восстановительная). Смысл данных формул заключается в том, что в отношении общественных рек может быть совершено - *facere, immittere* - то, что может ухудшить судоходство.

Претор мог применять меры принудительного характера в отношении тех, кто намеревался прервать судоходство на реках и иных водных артериях. Поэтому мы можем смело отметить, что интердикты применялись только в отношении общественных рек, на которых проходило судоходство.

Такой вывод подтверждается фрагментом 15 книги 43 Дигест, в котором Ульпиан, который - комментируя "*verba edicti quo statio iterve navigio deterior sit fiat*" - поясняет, что эдикты могли быть применены не только в отношении рек, но и русла реки, где "*navigationem incommodet difficilioremve faciat vel prorsus imperdiat*". Таким образом, применение интердиктов касалось только речных артерий, которые могли обеспечивать судоходство. Этот вывод очень важен.

Также, при анализе 14 фрагмента книги 43 Дигест мы видим, что Ульпиан допускает применение интердикта в случае, если на берегу реки предпринимаются действия, чтобы воспрепятствовать транспортировке товаров и грузов вдоль речного берега - *pedester iter* - либо в случае, если кто - либо воспрепятствует погрузке скота по берегу реки на торговые корабли.

Ульпиан подчеркивает, что река - как водная артерия - имеет важнейший признак, который выделяет римская юриспруденция — это способность обеспечивать транспортировку товаров и грузов и является средством коммуникации [5, с. 190].

При изучении фрагментов римского юриста Лабео, мы можем увидеть, что интердикты об общественных реках могли быть применены в иных схожих правовых ситуациях: Ульпиан, цитируя Лабео, вполне допускает мысль о том, что данные интердикты могут применяться в случае высыхания рек: тот субъект права, который заметил высыхание реки, имел право на получение интердикта от претора. Это было связано с тем, что высохшая река не могла обеспечивать судоходство и иные формы коммуникации: «*D.43.12.1.12...Sed Labeo scribit non esse iniquum etiam si quid in eo flumine, quod navigabile non sit, fiat, ut exarescat vel aquae cursus impediatur, utile interdictum competere "ne vis ei fiat, quo minus id opus, quod in alveo fluminis ripave ita factum sit, ut iter cursus fluminis deterior sit fiat, tollere demoliri purgare restituere viri boni arbitrari possit"*».

Таким образом, мы можем обозначить основные элементы, которые обеспечивают интердиктную защиту общественных рек: такие реки удовлетворяли общественные потребности в транспортировке товаров и грузов, а также служили средством коммуникации между членами общества.

В этом случае мы видим не частный интерес, - а общественный, где каждый гражданин имел право получить интердикт для защиты общественных рек от частных незаконных посягательств.

Многие исследователи справедливо замечают, что при защите общественной собственности обеспечиваются и частные интересы отдельных граждан, чья собственность может оказаться в опасности в случае совершения незаконных действий в отношении объектов общенародной собственности (общественных рек).

Заключение.

В ходе проведенных исследований мы пришли к следующим выводам:

1. Водные ресурсы, являясь объектом общенародной собственности, включали в себя, в первую очередь, общественные реки и иные водные артерии, обеспечивавшие транспортировку товаров и грузов, а также коммуникацию между членами общества;
2. Общественные реки и иные водные артерии имели в своем распоряжении систему интердиктов, которые гарантировали защиту данных объектов общенародной собственности от незаконных действий третьих лиц;
3. Проточная вода, моря и морской берег могут (теоретически) относиться к объектам общенародной собственности, но римские юристы не разработали интердиктный аппарат, который характеризовал вышеуказанные предметы материального мира в качестве объектов общенародной собственности;
4. Римские юристы в своих работах не затрагивают правовой статус таких объектов водных ресурсов как ледники, озера, болота и дождевую воду. Ледники, например, являются большим источником пресной воды. Но для современной правовой науки такой вопрос представляет теоретический интерес.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Байзаков А.Т. Понятие и признаки общенародной собственности в римском публичном праве (*res in usu publico*) // XIV International scientific and practical conference. – Астана, 2023. – 33 с.
2. Schiavon Alvisè. *Acqua e diritto romano: «invenzione» di un modello?* // *Acqua e il diritto*. Torino. 2011. № 99. P. 117 – 181.
3. P. Bonfante. *Corso di diritto romano. La proprietà*. – Roma, 1926. – 564 с.
4. N. de Marco. *I loci publici dal I al III secolo. Le identificazioni dottrinali, il ruolo dell'usus, gli strumenti di tutela*. – Napoli, 2004. – 432 с.
5. E. Lozano, Y. Cobri. *La legitimación popular en el derecho romano clásico*. – Barcelona, 1992. – 598 с.

ӘОЖ 343.159 (274)

МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰПИЯЛАРДЫ ҚОРҒАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

п.ғ.к. Дайрабаева Гүлмира Муратхановна

аға оқытушы, магистр Айдарбекова Кулаш Жалгасбековна

аға оқытушы, магистр Алимкулова Жансая Мельдехановна

Шымкент, Қазақстан

Аннотация: Мақалада мемлекеттік құпияларды қорғаудың өзектілігі, мемлекет жүргізіп жатқан экономикалық реформалар туралы баяндалған

Тірек сөздер: құқық, мемлекет, құпия, заң, тәуелсіздік, реформа.

Әр мемлекет өз құпияларын қорғауға міндетті. Бұл бағытта арнайы қызметтер құрылып, қорғаныс саласы мен қорғалатын ақпаратты пайдалануды реттеп отыратын тиісті заңдар қабылданады.

Біздің республикамызда Ұлттық қауіпсіздік комитеті мемлекеттік құпиялардың қарсы барлау қорғанысын, мемлекеттік органдар мен мекемелердегі жабық ақпараттардың сақталуын қамтамасыз етуді бақылауды жүзеге асырады, ұйымдардың мемлекеттік құпияларды пайдалануға, техникалық құралдарды, оларды қорғауға, осы салада қызмет жасауға қатысты қызметтеріне арнайы рұқсат пен лицензиялар береді, мемлекеттік құпияларды қорғау саласындағы қылмыстарға тергеу жүргізеді.

Қазақстан тәуелсіздік алған уақыттан бері мемлекеттік құпияларды сақтау Ұлттық қауіпсіздік комитеті үшін ең басты міндеттердің бірі болып табылады. Осылайша, ҰҚК бастамасымен 1992 жылы ҚР Министрлер Кабинетінің жанынан мемлекеттік құпияларды қорғау саласындағы жұмыстарды үйлестіру бойынша кең өкілетті, ақпаратты қорғау жөніндегі Мемлекеттік техникалық комиссия құрылған болатын. ТМД елдерінің ішінде Қазақстан бірінші болып 1993 жылдың қаңтарында «Мемлекеттік құпияларды қорғау туралы» Заңды қабылдады. Осы жылы ҰҚК құпия мәліметтер мен құжаттарды пайдаланудың тәртібін және мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтер тізімдемесін реттейтін Қазақстан Республикасындағы құпиялық режимін қамтамасыз ету бойынша жаңа Нұсқаулық дайындалды.

Мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтер тізімдемесін заң түрінде жасауға міндеттейтін Конституция қабылданғаннан кейін ҰҚК «Мемлекеттік құпиялар туралы» жаңа Заң дайындалды, бұл заңды 1999 жылдың наурызында Парламент қабылдады.

Заңда, алғаш рет қалың жұртшылыққа кеңінен белгілі болған мемлекеттік құпиялар тізімдемесінен басқа, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қозғайтын ақпараттарды құпияландыруға тыйым салынған: азаматтардың қауіпсіздігі мен денсаулығына қауіп төндіретін төтенше жағдайлар мен апаттар, олардың салдары туралы, сондай-ақ табиғи нәубеттер және олардың ресми болжамдары мен салдары туралы; экологияның, денсаулық сақтаудың, санитария, демография, білім беру, мәдениет, ауылшаруашылығының, сол сияқты қылмыскерлік жағдайлары туралы; мемлекеттің азаматтарға, лауазымды тұлғалар мен ұйымдарға беретін артықшылықтары, компенсациялары мен жеңілдіктері туралы; азаматтың құқығы мен бостандығын бұзу фактілері туралы; мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, олардың лауазымды тұлғаларының заңды бұзу фактілері туралы; саяси, әлеуметтік және басқа да себептермен жаппай репрессиялау туралы. Көрсетілген мәліметтерді құпияландыру туралы шешім қабылдаған лауазымды тұлғалар жауапқа тартылады және азаматтар мұндай шешімдерге сот тәртібімен шағымдануға құқылы.

Сондай ақ, азаматтар мен ұйымдардың құпияландырылған мәліметтерге меншік құқығын және азаматтардың ақпараттарды құпиясыздандыру туралы сұрауларын міндетті түрде орындаудың алғаш рет заңмен енгізілгенін атап өту керек.

1999 жылы ҰҚК бастамасымен республикамызда мемлекеттік құпияларды қорғау бойынша Агенттік статусына ие жеке өкілетті мемлекеттік орган құрылды. Агенттікпен бірлесе отырып ҰҚК мамандары республикамыздағы құпия ақпараттарды қорғау және пайдалану процедураларын анықтайтын шамамен 30 нормативті құқықтық актілер дайындады. 2002 жылы бұл өкілетті мемлекеттік органның функциялары ҚР Премьер-Министрінің Канцеляриясына жүктелді [1, 28 б].

Мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесе отырып Комитет қолда бар мұрағат материалдарын құпиясыздандыру бойынша, соның ішінде республикамыздың заңсыз репрессияланған азаматтарына қатысты қомақты жұмыстар жүргізуде. Аталған материалдар бұқаралық ақпараттар құралдарында кеңінен қолданылып, жарық көруде.

Қазіргі уақытта, мемлекеттік құпияларды қорғауды қамтамасыз ету бойынша үшжылдық Мемлекеттік бағдарламаны орындаудың аяқталу кезеңінде, ҰҚК басты міндеті - мемлекеттік органдар мен ұйымдарға «Мемлекеттік құпиялар туралы» Заңды дамыту үшін дайындалған нормативті құқықтық актілердің жаңа талаптарын енгізу болып табылады. Осыған байланысты ұлттық қауіпсіздік органдары мемлекеттік құпияларды пайдаланумен байланысты мемлекеттік органдар мен ұйымдарға қызметін жүзеге асыруға жаңа рұқсаттарды рәсімдеу (қайта рәсімдеу) бойынша кешенді жұмыстар жүргізуде. Республикамызда бірінші рет рұқсаттарды беру ұйымдардың мемлекеттік құпияларды қорғау саласындағы заңдар талаптарына сәйкестігіне қорғаныс жағдайын жанжақты сараптағаннан және олардың басшыларын аттестациялағаннан кейін ғана жүргізілетін болды.

Еліміздің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуді жетілдіруге және тиімділігін арттыруға бағытталған ҰҚК қабылдаған ұйымдастырушылық және тәжірибелік шаралар бірқатар жағдайларда нақты оң нәтижелерге қол жеткізуге, шетелдік арнайы қызметтердің құпия мәліметтерге енуінің алдын алуға, мемлекеттік құпияларды қорғау бойынша жұмыстарды ұйымдастыру мәселелеріндегі қателіктерді ашуға мүмкіндік берді.

Қазақстан тәуелсіздік алған уақыттан бері мемлекеттік құпиялардың қорғалуын ұйымдастыру жөніндегі қызмет Ұлттық қауіпсіздік комитетінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Мәселен, ҰҚК ұсынысы бойынша 1992 жылы ҚР Министрлер Кабинеті жанынан мемлекеттік құпияларды қорғау саласындағы жұмыстарды үйлестіру бойынша ауқымды өкілеттіктері бар Ақпаратты қорғау жөніндегі мемлекеттік техникалық комиссия құрылған болатын. ТМД елдері арасында Қазақстан бірінші болып 1993 жылғы қаңтарда «Мемлекеттік құпияларды қорғау туралы» Заң қабылдады. Осы жылы ҰҚК құпия мәліметтермен және құжаттармен жұмыс істеу тәртібін реттейтін Қазақстан Республикасында құпиялылық режимін қамтамасыз ету жөніндегі жаңа нұсқауды және мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтердің тізбесін әзірледі.

Мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтердің тізбесін заңнамалық белгілеуді міндеттейтін Конституция қабылданғаннан кейін ҰҚК 1999 жылғы наурызда Парламент қабылдаған «Мемлекеттік құпиялар туралы» жаңа Заң әзірледі. Заңда алғаш рет бұқара жұртшылықтың игілігіне айналған мемлекеттік құпиялардың тізбесімен қатар азаматтардың құқығы мен бостандығын қозғайтын: азаматтардың қауіпсіздігі мен денсаулығына қатер төндіретін төтенше жағдайлар мен апаттар және олардың зардаптары туралы, сондай-ақ зілзала апаттары, олардың ресми болжамдары мен зардаптары туралы; экология, денсаулық сақтау, санитария, демография, білім, мәдениет, ауыл шаруашылығының жағдайы туралы, сондай-ақ қылмыстылық жағдайы туралы; мемлекеттің азаматтарға, лауазымды тұлғалар мен ұйымдарға беретін артықшылықтары, өтемдері мен жеңілдіктері туралы; азаматтардың құқығы мен бостандығының бұзылу фактілері туралы; мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, олардың лауазымды тұлғаларының заңдылықты бұзу фактілері туралы; саяси, әлеуметтік және басқа да себептер бойынша жаппай қуғын-сүргіндер туралы ақпаратты құпиялауға тыйым салу енгізілді.

Аталған мәліметтерді құпиялау туралы шешім қабылдаған лауазымды тұлғалар жауапкершілік алады және азаматтар мұндай шешімдерді сот тәртібімен шағымдануға құқықты [2, 84 б].

Сонымен бірге мәліметтердің құпиялануына байланысты Заңға алғаш рет азаматтар мен ұйымдардың оларды тасушыларға меншік құқығы және азаматтардың құпияларды ашу туралы сұрауларының міндетті түрде орындалуы енгізілгенін атай кеткен жөн.

1999 жылы ҰҚК бастамасымен республикада Агенттік мәртебесі бар мемлекеттік құпияларды қорғау жөніндегі жеке уәкілетті мемлекеттік орган құрылды. Агенттікпен бірлесіп, ҰҚК мамандары республикада құпия ақпаратты қорғау және онымен жұмыс істеу рәсімін анықтайтын 40-қа жуық нормативтік құқықтық актілер әзірледі. 2002 жылдан бастап осы уәкілетті мемлекеттік органның міндеті ҚР Премьер-Министрінің Кеңесіне жүктелді.

Қазіргі уақытта Мемлекеттік құпиялардың қорғалуын қамтамасыз ету жөніндегі төрт жылдық мемлекеттік бағдарламаның орындалуы аяқталды. ҰҚК негізгі міндеттерінің бірі «Мемлекеттік құпиялар туралы» Заңның шеңберінде әзірленген нормативтік құқықтық актілердің жаңа талаптарын мемлекеттік органдар мен ұйымдарға енгізу болып табылады. Осыған байланысты ҰҚК органдары мемлекеттік құпияларды пайдалануға қатысты қызметті жүзеге асыруға жаңа рұқсаттарды мемлекеттік органдарға және ұйымдарға ресімдеу (қайта ресімдеу) бойынша кешенді жұмыстар жүргізді. Республикада алғаш рет рұқсаттарды беру ұйымдардың қорғалу жағдайының мемлекеттік құпияларды қорғау саласындағы заңнама талаптарына сәйкестігін жан жақты сараптаудан және олардың басшыларын тағлымдамадан өткізуден кейін жүзеге асырылды. ҰҚК қолданған елдің ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету тиімділігін жетілдіру мен жоғарылатуға бағытталған ұйымдастыру және нақты шаралары бірқатар жағдайларда белгілі бір оң нәтижелерге жетуге, шетел арнайы қызметтерінің құпия мәліметтерге кіру әрекеттерінің алдын алуға, мемлекеттік құпияларды қорғау жөніндегі жұмыстарды ұйымдастыру мәселелерінде кемшіліктерді ашуға мүмкіндік берді [3, 14 б].

Сонымен бірге, мемлекеттік құпияларды жария етудің алғышарттары сақталуда, оларды жыл сайынғы құпия құжаттарды (мүліктерді) жоғалту және жабық мәліметтерді жариялау фактілерінің анықталуы дәлелдейді. Мемлекеттік құпияларды жариялау мен жоғалтуға мүмкіндік берген бірқатар лауазымды тұлғаларға қатысты қылмыстық істер көтерілді, кейбір кінәлы тұлғалар ҚР ҚК 185, 186 баптары бойынша бас бостандығынан айрылудың түрлі мерзімдеріне айыпталып, көпшілігі әкімшілік және тәртіптік жауапкершілікке тартылды. Көптеген жағдайда мұндай бұзушылықтар айтарлықтай құрылымдық өзгерістерге, жекеменшік формаларының өзгеруіне ұшыраған ұйымдарға тән. Ұлттық қауіпсіздік комитетімен ақпараттарды жаппай құпияландырудан кету бойынша көптеген жұмыстардың жасалғанын атап айту керек, мемлекеттік құпияларды қорғаудың механизмдері заңмен белгіленген және бұл оларды қажетті деңгейде ашық етті. Есірткілердің заңсыз айналымының көлемі және оларды асыра пайдалану ауқымы Қазақстанда өсуін жалғастыруда, тек халықтың денсаулығына қатер төндіріп қана қоймай, сонымен бірге экономикалық, саяси және әлеуметтік жағдайды, мемлекет жүргізіп жатқан экономикалық реформалар үдерісін тұрақсыздандырып отыр.

Қазақстанның географиялық жағынан тиімді орналасуы, көлік инфрақұрылымының жедел дамуы, шекарасының айтарлықтай ұзын болуы оның есірткі мен психотропты заттарды Оңтүстік-Батыс Азиядан және Ауғанстаннан Ресейге, одан әрі Еуропаға және басқа континенттер елдеріне транзиттеуге тиімді «көлік коридорына» айналуына себепші болды.

Қолда бар мәліметтерге сүйенсек, Ауғанстандағы есірткі жағдайы АҚШ лаңкестікке қарсы операциясын бастағаннан кейін де айтарлықтай өзгерістерге ұшырған жоқ және бұрынғыша өндіріс көлемі мен есірткі контрабандасы өсуде.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 ҚР Конституциясы 20.06.2022 ж
- 2 ҚР Жоғарғы Сот Пленумының жинағы «Контрабанда үшін қылмыстық жауапкершілік жөніндегі заңдарды қарау тәжірибесі туралы» 30.04.1999.
- 3 ҚР Қылмыстық Кодексі, Алматы 2014ж.
- 4 ҚР кеден ісі туралы заңы, Алматы 2014ж.

ӨӘЖ 343.359

ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДІ ҰСТАП БЕРУ (ЭКСТРАДИЦИЯЛЫҚ ҚАМАУДЫҢ) ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Караева Айбала Ордабековна
Аға оқытушы Шымкент университеті,
Сметлаева Динара Гайдаровна
Оқытушы Шымкент университеті,
Айтқұл Сайран Амантайқызы
Аға оқытушы Шымкент университеті,
Шымкент, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада авторлар қылмыскерлерді ұстап беру (экстрадициялық қамаудың) және ұстап беру ұғымының ерекшеліктерін қарастырылған.

Тірек сөздер: Экстрадиция, қылмыс, ұстап беру, қылмыскер, қамау, айыпталушы, сезікті, прокурор, тергеу.

Экстрадиция (*extradition* – беру, табыстау) – қылмысқа қарсы күресте мемлекеттердің халықаралық ынтымақтастығы нысаны; мемлекеттің өз аумағындағы қылмыскерді қылмыстық жауаптылыққа тарту мақсатымен немесе сол адамға қатысты шығарылған шетел сотының үкімін орындау үшін оны басқа мемлекетке беруді білдіреді.

Қылмыскерлерді ұстап беру институтына мынадай белгілер тән:

• ұстап беру рәсімі негізделетін нормалардың кешенді сипаты - мұндай жағдайда екі дербес құқықтық жүйе - ішкі мемлекеттік және халықаралық құқық нормалары өзара әрекеттеседі;

• мұндай мәселелерді дербес шешуге қабілетті халықаралық құқықтың негізгі субъектісі ретіндегі мемлекеттің құзыреті;

• ұстап беру қылмыстық іс жасаған жеке адамдарға қатысты ғана жүзеге асырылады;

• ұстап берілген адам сотпен қудаланады немесе берген мемлекеттің сот органы белгілеген жазаға тартылады.

Ұстап беру мемлекеттердің қылмыстық істермен күресіндегі құқықтық өзара көмек актісі болып табылады.

Халықаралық құқықтың бұл институтының мазмұны әлемдік бірлестіктің халықаралық қылмыстылықпен күрес саласында күштерін ортақ біріктірулеріне байланысты жаңа мазмұнмен толықтырылды.

Бейбітшілікке қарсы халықаралық қылмыстар, әскери қылмыстар, адамзатқа қарсы қылмыстар жасаған адамдарды ұстап беру туралы мәселе алғаш бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін герман императоры Вильгельмге қатысты талқыланған болатын. БҰҰ антигитлерлік коалицияны ұйымдастырушылық және құқықтық ресімдегеннен кейін ғана бұл институтты жоғарыда аталған қылмыскерлерге қолдануға мүмкіндік туды.

Халықаралық қылмыстық істердің жеке түрлерімен күресудегі халықаралық келісімдер қылмыскерлерді ұстап берудің құқықтық негіздері болып табылады. Сонымен қатар, бірқатар мемлекеттер екі жақты тәртіпте әдеттен тыс ұстап беру (экстрадиция) немесе қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету туралы шарттар жасай алады. Қылмыскерлерді ұстап беру үшін заңдық негіздерді белгілеген кезде ұлттық заңдардың нормалары мен өзара көмек қағидасының болуы назарға алынады.

Халықаралық қылмыстық құқықта қылмыскерлерді ұстап беру шарттарына мыналар жатады:

- жасалған өрекет ұстап беру туралы шартта көзделуі тиіс немесе қылмыстық істердің жеке түрлері бойынша құқықтық көмек көрсету туралы шарттарда белгіленуі керек;
- қылмыстық әрекет екі мемлекеттің қылмыстық заңдарында бір жылдан кем емес мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланатын болуы тиіс
- ұстап берілетін адам жасаған қылмысы үшін ғана сотталады;
- әдеттен тыс ұстап беру (экстардиция) талаптары бойынша қылмыскерді ұстап берген мемлекеттің заңында өлім жазасы көзделмеген болса, адамға ондай жаза қолданылмайды;
- егер беру туралы өтініш түрмеде қамау туралы үкімді орындау мақсатында немесе осындай құқық бұзушылық үшін бас бостандығынан айыру шарасын іске асыру мақсатында іздестірілетін адамға қатысты болса, онда мұндай жазалаудың аяқталуына кем дегенде төрт-алты айдай мерзім қалған жағдайда ғана мемлекеттер арасындағы келісімі бойынша рұқсат етіледі.

Қылмыскерді ұстап беру туралы өтініш жазбаша нысанда жіберіледі, Өтініштер, куәландыратын құжаттар және хабарламалар дипломатиялық, жолдаумен немесе тікелей келісімде белгіленген және тараптар тағайындаған құзыретті органдар арасында беріледі. Сөйтіп, ұстап беру туралы өтініште талап етілетін тұлға мен қажетті мәліметтердің барлығы анық сипатталуы тиіс.

Шетел мемлекетінің құзыретті органынан тиісті түрде ресімделген талапты алу кезінде және адамды ұстап беру үшін заңды негіздер болған ретте ол ұсталуы мүмкін және оған әдеттен тыс қамау түріндегі бұлтартпау шарасы қолданылады.

Сұраушы мемлекеттің өтініші бойынша адам ұстап беру туралы талап алынғанға дейін де қамалуы мүмкін. Өтініште қамауға алу туралы қаулыға немесе заңды күшіне енген үкімге сілтеме болуы және ұстап беру туралы талаптың қосымша табыс етілетіндігі айтылуға тиіс.

Ұстап беру туралы талап мәлімделгенге дейін қамауға алу туралы өтініш почта, телеграф, телекс немесе факс бойынша берілуі мүмкін. Табыс етілген материалдар зерттеліп, тұтқынды іздеу жарияланған адам деп санауға жеткілікті негіздер болған және осы Кодекстің 532-бабында баяндалған негіздер жоқ болған ретте прокурор әдеттен тыс қамау туралы қаулы шығарып, бұл туралы тұтқындалушыға қол қойғызып хабарлайды [1,656].

Қамауға алу бұлтартпау шарасы ретінде прокурордың санкциясымен не соттың шешімі бойынша ғана және тек заңмен екі жылдан артық мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген әдейі қылмыс жасалғандығы және заңмен үш жылдан артық мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген абайсызда қылмыс жасалғандығы үшін айыпталушыға (сезіктіге) қатысты қолданылады. Ерекше жағдайларда бұл бұлтартпау шарасы заңмен екі жылдан артық емес мерзімге бас бостандығынан айыру түрінде жаза көзделген қылмыстар туралы іс бойынша айыпталушыға (сезіктіге) қатысты, егер:

- 1) оның Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын жері болмаса;
- 2) оның жеке басы анықталмаса;
- 3) ол бұрын тандалған бұлтартпау шарасын бұзса;
- 4) ол қылмыстық қудалау органдарынан немесе соттан жасырынуға тырысса немесе жасырынса, қолданылуы мүмкін.

Тергеуші, анықтаушы бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды таңдау қажет болған кезде осы бұлтартпау шарасын таңдау туралы қаулы шығарады. Қаулыда айыпталушыны (сезіктіні) күзетпен ұстау қажеттігі туындаған себептер мен негіздер баяндалуы тиіс. Қаулымен бірге аталған бұлтартпау шарасын таңдаудың негізділігін растайтын материалдар қоса беріледі. [1,556]

Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды таңдау туралы қаулы материалдары прокуратураға түскен кезден бастап алты сағаттың ішінде прокурордың кідіріссіз қарауына жатады.

Қамауға алуға санкция беру құқығы Қазақстан Республикасының Бас Прокурорына, Бас әскери прокурорға, олардың орынбасарларына, облыстардың прокурорларына, олардың орынбасарларына, аудандық және қалалық прокурорларға, сондай-ақ облыстардың, аудандық немесе қалалық прокурорлардың құқығында әрекет ететін әскери, көліктік және басқа да прокурорларға және облыстар прокурорларының құқықтарында әрекет ететін прокурорлардың орынбасарларына беріледі.

Бұлтартпау шарасын таңдау туралы қаулы мен қамауға алу үшін негіздер бар материалдарды қарап және айыпталушыдан (сезіктіден) жауап алып, прокурор айыпталушыға (сезіктіге) бұлтартпау шарасы түрінде қамауға алуды қолдану туралы санкция береді немесе санкция беруден бас тартады. Прокурордың санкциясы немесе санкция беруден бас тарту туралы белгісі бар қаулы тергеушіге, анықтаушыға, айыпталушыға (сезіктіге) жолданады және жедел атқаруға жатады.

Прокурордың қамауға алуға санкция беруден бас тартуына жоғары тұрған прокурорға шағым берілуі мүмкін. Прокурор осы бұлтартпау шарасын қолдануға санкция беруден бас тартқаннан кейін, сондай-ақ ҚДЖК-нің 110-бабында көзделген тәртіппен судья бұл бұлтартпау шарасын бұзғаннан кейін нақ сол адамды, нақ сол іс бойынша қамауға алу жөнінде санкция беруді сұрап, прокурорға қайталап өтініш жасау сол адамды қамауға алу қажеттілігін негіздейтін жаңа мән-жайлар пайда болған кезде ғана мүмкін болады[1,506].

Егер сотталушыға қатысты бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алуды қолдану туралы мәселе сотта туындаса, ол туралы шешімді тараптардың өтініші бойынша немесе өз бастамасымен сот қабылдап, ол туралы қаулы шығарылады. [2,496].

Егер сезіктіге, айыпталушыға қамауға ұстау түрінде бұлтартпау шарасын қолдану туралы өтінішті қанағаттандыруға жеткілікті негіздер болмаса, прокурор мен сот неғұрлым жеңілірек бұлтартпау шарасын қолдануға құқылы. Прокурор мен сот айыпталушыға (сезіктіге) қолданылған қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасын немесе үйде қамап ұстауды кепілге алмастыруға құқылы. Бұл жағдайда айыпталушы (сезікті) келісілген сома іс жүзінде соттың депозиттік шотына енгізілгенге дейін қамауда немесе үйде қамауда ұстауда қалады. Осыдан кейін прокурордың, соттың қаулысы атқарылуға беріледі.

Анықтаушы, тергеуші, прокурор немесе сот ҚДЖК-нің 138-бабында белгіленген тәртіппен бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу қолданылатындығы туралы сезіктінің, айыпталушының туыстарына хабарлауға міндетті. Тергеудің алғашқы кезеңдегі құпиясын сақтауды тиісінше қамтамасыз ету мақсатында істің ерекше сипаты мәжбүр ететін айрықша мән-жайларда хабарлау прокурордың санкциясымен, аталған бұлтартпау шарасы кәметке толмағанға қолданылатын жағдайды қоспағанда, іс жүзінде ұсталған кезден бастап он тәуліктен аспайтын мерзімге кешіктірілуі мүмкін[3,926].

Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу қолданылған сезіктілер мен айыпталушылар тергеу изоляторларында ұсталады. Оларды ұстаудың тәртібі мен ережелері заңдармен белгіленеді. Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу қолданылған сезіктіні, айыпталушыны тергеу изоляторларына әкелу жердің шалғайлығына немесе тиісті қатынас жолдарының болмауына байланысты мүмкін болмаған жағдайда мұндай адамдар прокурордың қаулысы бойынша, сондай-ақ прокурор, оның орынбасары санкцияландырған анықтаушының немесе тергеушінің қаулысы бойынша отыз тәулікке дейін уақытша ұстау изоляторларында ұсталады. Осындай тәртіппен ол адамда тергеу іс-әрекеттерін жүргізу немесе істі соттың қарауы үшін аталған мерзімге тергеу изоляторларынан уақытша ұстау изоляторларына ауыстырылуы мүмкін. Мұндай адамдарды қамауда ұстаудың тәртібі мен шарттары заңдармен айқындалады.

Бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу қолданылған сезіктіні, айыпталушыны тергеу іс-әрекеттерін жүргізу үшін бір тергеу изоляторынан басқа тергеу изоляторына ауыстыру (этаптау) прокурордың қаулысы бойынша немесе анықтаушының, тергеушінің прокурор санкция берген қаулысы бойынша жүзеге асырылады. Іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу кезінде қамауға алудың мерзімі, заңда көзделген ерекше жағдайларды қоспағанда, екі айдан аспайды.

Тергеуді екі айға дейінгі мерзімде аяқтау мүмкін болмаған жағдайда және бұлтартпау шарасын өзгерту немесе тоқтату үшін негіз болмаған кезде бұл мерзімді аудандық, қалалық прокурор және олармен теңестірілген әскери және өзге де прокурорлар тергеушінің дәлелді өтініші бойынша - үш айға дейін, ал облыс прокуроры және оларға теңестірілген прокурорлар мен олардың орынбасарлары тергеушінің аудандық, қалалық прокурорлар мен олармен теңестірілген әскери және өзге де прокурорлар қолдаған дәлелді өтініші бойынша - алты айға дейін ұзартуы мүмкін.

Қамауға алу мерзімін алты айдан астам мерзімге ұзартуды тек істің ерекше күрделілігіне орай тергеу бөлімі бастығының облыс прокуроры және олармен теңестірілген прокурорлар қолдаған дәлелді өтініші бойынша Бас прокурордың орынбасары, Бас әскери прокурор - тоғыз айға дейін жүзеге асыра алады.

Қамауға алу мерзімін тоғыз айдан астам уақытқа ұзартуға облыс прокурорының және онымен теңестірілген прокурорлардың дәлелді өтініші бойынша ауыр немесе аса ауыр қылмыстар жасағандығына айыпталған адамдарға қатысты ерекше жағдайларда Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры - он екі айға дейін рұқсат етеді. Қамауға алуды тоғыз айдан астам мерзімге ұзарту туралы мәселе Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасының алқасында алдын ала қаралады.

Шетел мемлекеті мекемесінің осы мекемеге үшінші бір мемлекеттің ұстап берген адамын Қазақстан Республикасының аумағы бойынша транзиттік тасымалдау жөніндегі өтініші оны ұстап беру туралы талап қаралған тәртіппен қаралады. Транзиттік тасымалдаудың тәсілін тиісті ведомстволардың келісімі бойынша Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры айқындайды.

Адамды шет мемлекеттің мекемесіне ұстап беру кезінде қылмыс жасау құралдары болып табылатын заттар, сондай-ақ қылмыс ізі бар немесе қылмыстық жолмен алынған заттар беріледі. Бұл заттар өтініш бойынша және адамды ұстап беру оның қайтыс болуы салдарынан немесе басқа себептер бойынша іске аспаған жағдайда беріледі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық прцестік кодексі. Алматы, 2015ж.
2. Кудайбергенов М.Б. Международное уголовное право.- Алматы., 2009
3. Ляхов Е. Г. Терроризм и межгосударственные отношения.-М., 2001

УДК 342.56

**ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЯТ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТЫ ҚОҒАУ МЕХАНИЗМІНІҢ
ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ**

Жақаева Гүлжан Кайратовна

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті «Құқық пәндері»
кафедрасының аға оқушысы, заң ғылымдарының магистрі

Конырбаева Динара Талгатовна

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті «Құқық пәндері»
кафедрасының аға оқушысы, заң магистрі
Петропавл, Қазақстан

***Аннотация.** Ғылыми материалды жан-жақты зерделеу негізінде құқықтық жағдайдың түсінігі мен түрлері, Қазақстан заңнамасындағы жеке құқықты қорғау механизміндегі құқықтық жағдаяттың орны мен рөлін түсіндірудің теориялық мәселелері қарастырылған.*

***Тірек сөздер:** құқықтық жағдаят, құқықтық жағдаят түрлері, жеке құқықты қорғау, қорғау механизмі, қорғау құралдары, қорғау тәсілдері, қорғау нысаны, бұзылған құқықты қалпына келтіру.*

Қазақстан заңнамасында және халықаралық құқықта жеке құқықты қорғау бұзылған құқықты қалпына келтірудің материалдық және іс жүргізу шарттарынан тұратын кешенді ұғым болып табылады. Осындай шарттардың жиынтығын қолдану іс бойынша заңды және негізделген шешім қабылдауға, таңдалған қорғаныс позициясының дұрыстығына сенімділікке қол жеткізуге, процедуралық мерзімдердің сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Мақала аясында біз құқықтық жағдаятты жеке құқықты қорғау шарты ретінде сипаттауға тоқталамыз, бұл жеке құқықты қорғау механизмінің элементі, оның құқықтық сипаты мен іс жүргізу мәні бар. Жеке құқықты қорғау тетігі - бұл жеке құқықты қорғау құралдарының (жеке тұлғаның құқықтық белсенділігі) және бұзылған құқықты қалпына келтіру әдістерінің (құқық қолданушының құқықтық белсенділігі) өзара әрекеттесуінің екі жақты процесі. Құралдардың, әдістердің және құқықтық белсенділіктің дұрыс үйлесуі бұзылған құқықты қорғау мен қалпына келтірудің тиімділігі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Құқықтық жағдаят - бұл құқықтық қатынастарға қатысушылар үшін құқықтық салдарға әкелуі немесе әкелуі мүмкін даудың әсерінен туындаған жағдайлардың жиынтығы. Құқықтық жағдаяттың мазмұны заңды маңызды жағдайлар, құқықтық қатынастар ретінде даудың мәні, дауды мәні бойынша шешу, қабылданған шешімнің орындалуы болып табылады. Бастапқыда жеке құқық субъектілері арасында туындаған дау дербес шешілуі мүмкін құқықтық қатынастардың ерекшеліктеріне ие болады, ал дауға қатысушылар заңда көзделген жеке құқықты қорғаудың құралдары мен тәсілдеріне жүтінген кезде білікті құқықтық қатынастар туындайды, оларды шешу әртүрлі сот және соттан тыс қорғау құралдарымен (мысалы, медиативтік келісіммен) мүмкін болады. Мұндай жағдайларда құқықтық жағдаят білікті құқықтық қатынастардың пайда болуымен байланысты ерекше заңды факт ретінде қарастырылады. Қазақстан Республикасының Азаматтық процесілік кодексінің ережелеріне сүйене отырып, құқық қолданушының міндеті даудың туындау себебі ретінде жағдайды құқықтық бағалау және ондағы барлық кейінгі өзгерістер болып табылады. Бастапқы жағдайды бағалау құқықтық қатынастардың жақтарын дұрыс анықтауға мүмкіндік береді. Егер жағдайдың барлық мән-жайлары анықталмаса, процеске қатысушыларды іске қатысуға тарту сәйкес келмейтін сипатқа ие

болады, мысалы, құқықтары мен мүдделері дауға әсер етпейтін және құқықтық қатынастардың тарабы болып табылмайтын адамдарды тарту.

Құқық қолдану қызметінде құқықтық жағдай талаптар тақырыбында өз көрінісін табады. Құқықтық қатынастардың салалық байланысына байланысты құқықтық жағдаяттар әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, еңбек құқығын қорғаудағы салалық құқықтық жағдайлар еңбек қатынастарының қорытындысы, өзгеруі және тоқтатылуы, Ұжымдық келіссөздер, ұйымдастырушылық немесе технологиялық еңбек жағдайларының өзгеруі, үстеме жұмыс, демалыс беру, еңбек нормалары, тәртіптік жаза қолдану және алып тастау, еңбекті қорғау, ереуіл болуы мүмкін. Тұрғын үй құқықтарын қорғау саласында мұндай жағдайлар тұрғын үй-жайға орналастыру және көшіру, шығу және тұрмау, жалға алушымен немесе тұрғын үй иесімен отбасылық қатынастарды тоқтату, тұрғын үй-жайды бұзу, тұрғын үй-жайды иеленуге және (немесе) пайдалануға беру, тұрғын үйге кіру, үй-жай иелерінің жылдық және кезектен тыс жалпы жиналысы болуы мүмкін. Құқықтық жағдайлардың тізімі, сондай-ақ жеке құқықты қорғаудың әдісі мен құралын таңдау толық емес.

Жеке құқықты қорғау механизмінің элементі ретінде құқықтық жағдайлардың ерекшеліктеріне тоқталайық.

Біріншіден, құқықтық жағдайлар оның салалық байланысына қарамастан даулы құқықтық қатынастардың негізін құрайды. Құқықтық қатынастардың сипаты мен түрін дұрыс анықтау бұзылған құқықты уақтылы қалпына келтіру үшін тәжірибелік маңызы бар. Жеке құқықты қорғау саласындағы құқықтық қатынастардың ерекшелігі - мұрагерлікке ие болу және көп жағдайда тұрақты сипат, құқықтық қатынастарды оның дамуының әртүрлі кезеңдерінде бағалау бұзылған құқықты қорғау мен қалпына келтіру динамикасын көрсетеді.

Екіншіден, жеке құқықты қорғау кезінде құқықтық жағдайлар ұзақ және салааралық сипатта болуы мүмкін, мысалы, тұрғын үй, зейнетақы және басқа да әлеуметтік құқықтық қатынастар саласы. Бұл олардың жеке құқықты қорғау үшін құқықтық кешенді маңыздылығын көрсетеді. Сонымен қатар, қорғаудың іс жүргізу және материалдық-құқықтық шарттарын анықтау мүмкін емес, өйткені олардың әрқайсысы бөлек орындалуға жататын заң талаптары болып табылады. Мысалы, шағымдану үшін іс жүргізу мерзімін өткізіп алу істі мәні бойынша қарау кезінде осы құқықтық қатынастар шеңберінде қорғау құқығын іске асыру мүмкіндігін болдырмайды. Шағымданудың іс жүргізу мерзімін қалпына келтіру және құқықтық жағдай (құқықтық қатынастар) жағдайында материалдық құқықты қорғау дәлелдемелердің өз нысанасына ие және дербес қаралуға жатады.

Үшіншіден, құқықтық жағдайдың ерекшелігі, егер ол шешілмесе, оны басқа құқықтық қатынастарда жалғастыру болып табылады. Бұл, мысалы, жол-көлік оқиғасы немесе заңсыз әкімшілік қудалау салдарынан келтірілген залалды өтеу туралы талапты қарау кезінде азаматтық сот ісін жүргізу шеңберінде жалғасатын әкімшілік құқықтық қатынас болуы мүмкін.

Әр түрлі құқықтық қатынастар шеңберінде құқықтық біліктілікке ие бола отырып, құқықтық жағдайлар олардың сипаттамалық ерекшеліктерін көрсетеді. Бір құқықтық қатынастар шеңберіндегі жағдайды шешу сот белгілеген барлық заңды мән-жайларды ескере отырып, оны дұрыс қарауды білдіреді. Егер барлық заңды маңызды мән-жайлар шешілмесе немесе белгіленбесе, жағдай басқа құқықтық қатынастарда жалғасады.

Жеке және жария құқықта бір мезгілде жағдайдың көрінісі жеке құқықты қорғауды бірыңғай құқық қорғау процесіне байланыстырады. Толық қорғаныс-бұл әкімшілік немесе қылмыстық процесте ғана емес, сонымен бірге азаматтық процесте де қорғаныс. Әр түрлі қатынастарда бұзылған құқықты қорғау механизмі көрінеді. Әрбір жағдай, егер ол азаматтық процесте дұрыс қарастырылса, басқа сот ісін жүргізудегі байланысты және одан туындайтын жағдайды толық қарау үшін преюдициялық мәнге ие болуы мүмкін.

Жағдайлар екі түрлі болуы мүмкін: антагонистік жағдайлар және бір-біріне сәйкес келетін жұптық жағдайлар. Дауды дұрыс қарау үшін жағдайдың басқа құқықтық қатынастарда жалғасуы туралы білу маңызды: мысалы, кірісті жасырудан келтірілген зиян. Бұл жағдай қылмыстық іс шеңберінде және азаматтық іс шеңберінде бар. Жол-көлік оқиғасы жағдай ретінде әкімшілік (қылмыстық) іс шеңберінде және азаматтық іс шеңберінде орын алады.

Мұраны қабылдауға байланысты жағдай азаматтық-құқықтық, тұрғын үй құқықтық қатынастары аясында жалғасуы мүмкін. Егер көзқарас жеке немесе мемлекеттік құқық саласында пайда болса, онда көптеген қайталама құқықтық қатынастар пайда болуы мүмкін.

Құқықтық жағдаяттарды дұрыс шешу үшін бірқатар талаптарды сақтау қажет.

1. Құқықтық қатынастардың сипаты мен түрін дұрыс анықтау (сотта көрсетілген фактілер бойынша) және құқықтық қатынастар туындайтын негізгі (ерекше) факт не болды. Мысалы, жағдай тұтынушылардың құқықтарын қорғаумен байланысты, одан шығынды өтеу, тұрақсыздық айыбы, айыппұл және моральдық зиянды өтеу қатынастары туындайды.

2. Уақыт бойынша құқықтық қатынастардың әрекетін анықтау (пайда болуы, дамуы). Мысалы, даудың ведомстволық бағыныстылығы мәселелерінде. Экономикалық көзқарас пайда болады және төрелік соттың тәжірибесінде көрініс табады. Бұл жағдай жалпы юрисдикция сотының тәжірибесінде де көрінуі мүмкін.

3. Заңды маңызды жағдайларды дұрыс анықтау. Құқықтық жағдаят - бұл заңды маңызды жағдайлардың жиынтығы. Өзге мән-жайлар құқықтық жағдайға жатпайды және құқықтық салдар туғызбайды. Сонымен қатар, заңды маңызды жағдайларды толықтыратын жағдайлар бар. Мысалы, жол қозғалысы ережелерін бұзған және жол-көлік оқиғасы болған жағдайда, жоғары қауіптілік көзін басқаратын адамның кінәсін, кінәлі адамның іс-әрекеті мен жәбірленуші үшін туындаған қолайсыз салдарлар арасындағы себепті байланысты анықтау маңызды мән болып табылады. Қосымша жағдайлар жәбірленушінің жасы, көлік құралын басқаратын адамның мас күйінің болуы және т. б. болады.

4. Құқықтық қатынастардың тараптарын дұрыс анықтау. Мысалы, жылжымайтын мүлікке меншік құқығын мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын органның әрекетіне дау туындаған кезде мемлекеттік тіркеуші жауапкер ретінде көрсетілмейді. Мұндай дау туындаған кезде сот жылжымайтын мүлікке азаматтық құқықтар туралы дауды шешетіндіктен, тиісті талаптар іс жүргізу тәртібімен қаралады. Тіркелген құқыққа немесе ауыртпалыққа дауласуға бағытталған талап бойынша жауапкер даулы құқық немесе ауыртпалық тіркелген тұлға болып табылады. Тіркелген мәміледен туындайтын құқықтарды немесе ауыртпалықтарды даулауға бағытталған талап бойынша жауапкерлер оның тараптары болып табылады. Мемлекеттік тіркеуші мұндай талап-арыздар бойынша жауапкер болып саналмайды, алайда даудың нысанасына қатысты дербес талаптарды мәлімдемейтін үшінші тұлға ретінде мұндай істерге қатысуға тартылуы мүмкін.

5. Материалдық және іс жүргізу құқығының нормаларын дұрыс қолдану. Аталған талап дауды дұрыс және уақтылы қараудың және бұзылған құқықты қалпына келтірудің шарты болып табылады.

Қорытындылай келе, құқықтық жағдаят құқықтық қатынастардың пайда болуының негізі екенін атап өту маңызды. Уақыт өте келе құқықтық жағдайдың пайда болуы мен дамуын бақылау құқықтық қатынастардың сипатын, заңды маңызды жағдайларды, құқықтық қатынастардың тараптарын, қолдануға жататын материалдық заңдарды дұрыс анықтауға мүмкіндік береді. Осы позициялардан құқықтық жағдаят жеке құқықты қорғау механизмінің элементі ретінде қарастырылады, өйткені оның дұрыс біліктілігі бұзылған құқықты қалпына келтірудің шарты болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Худайбердина Г.А., Нургазина Н.Д. Практикум по интеллектуальному праву. Учебно-методическое пособие – Алматы: Издательство «Қазақ университеті» 2018 – 100 с.
2. Кропанева Е.М. Теория и методика обучения праву: Учеб. пособие. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф. - пед. ун-та, 2010. 166 с.
3. Защита прав человека в условиях конфликта // <https://www.ohchr.org/ru/protecting-human-rights-conflict-situations>

УДК 67.408

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР ҚЫЛМЫСЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Конырбаева Динара Талгатовна

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті «Құқық пәндері»
кафедрасының аға оқушысы, заң магистрі

Жақаева Гульжан Кайратовна

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті «Құқық пәндері»
кафедрасының аға оқушысы, заң ғылымдарының магистрі
Петропавл, Қазақстан

***Аннотация.** Нақты мақалада авторлар қазіргі қоғамдағы әйелдер қылмысына сипаттама береді, оның алдын алу жөніндегі шаралар жүйесі көрсетілген. Соңғы жылдардағы әйелдер қылмысы деңгейінің сандық көрсеткіштері келтірілген, оның тенденциялары мен динамикасын бағаланған. Нақты ерекишеліктерге сүйене отырып әйелдер қылмысы, оның құрылымы талданды, онда өзіне-өзі қызмет ету және зорлық-зомбылық қылмыстары, аталған қылмыс түрлері, негізінен әйелдер жасаған әйелдердің қылмыстық мінез-құлқының жағымсыз тенденциялары атап өтілген.*

***Тірек сөздер:** қылмыстың алдын алу, әйелдер қылмысы, баланың отбасы, зорлық-зомбылық, қылмыстық мінез-құлық, әлеуметтік саясат.*

Қылмыстың алдын алу теориясы - қылмыстың себептері мен оған ықпал ететін жағдайларды анықтау және бейтараптандыру мақсатында қоғамдық қатынастарды жетілдіру жөніндегі қызмет туралы білім жиынтығы; адамдардың белгілі бір санаттарында қоғамға қарсы қасиеттерді қалыптастыруға, олардың өмір сүру және тәрбиелеу жағдайларына ықпал етуге, жекелеген адамдардың қылмыс жасауын негіздейтін нақты жағдайларды жоюға, қылмыстардың жекелеген нысандары мен түрлерін, фактілерді жасауға, өсіруге және таратуға ықпал ететін көріністер мен процестерді көрсету және бейтараптандыру және қылмысты бақылау әдістері.

Қылмыстың алдын алу өзара сатылы байланысты міндеттерден тұрады. Олардың біріншісі - тұтастай алғанда қылмыстың динамикасына, құрылымына, себептеріне профилактикалық ықпал ету (әлеуметтік профилактика). Екіншісі - қылмыстық мінез-құлықтың түрлері мен нысандарының алдын алу, қоғамдық өмірдің белгілі бір салаларындағы қылмыстардың алдын алу; жекелеген әлеуметтік топтардың қылмыстардың алдын алу және т.б. (криминологиялық профилактика). Үшінші міндет жекелеген адамдардың қылмыс жасауының алдын алу (жеке криминологиялық профилактика) болып табылады.

Қылмыстың алдын алудың мазмұны мемлекеттік және қоғамдық органдар мен субъектілер ұйымдарының қоғамға қарсы мінез-құлықтың объективті алғышарттарын жою немесе бейтараптандыру, сондай-ақ құқық бұзушылыққа бейім адамдардың санасын өзгерту жөніндегі қызметін құрайды. Бұл қызмет әртүрлі іс-шаралар жүйесін әзірлеу мен енгізуден тұрады.

Егер әйелдер қылмысының алдын алу мәселесіне нақты тоқталатын болсақ, ол жалпы қылмыспен күрес бағытында шешілуі тиіс. Әйелдер қылмысының алдын алу жөніндегі арнайы шаралардың табысты болуының міндетті алғышарты біздің қоғамымыздың сапалық жағынан өзге жағдайына қол жеткізу болып табылады. Жаңа қоғамда әйел түбегейлі басқа өмірлік мәртебеге ие болуы керек, оны заңмен, әдет-ғұрыппен және салт-дәстүрмен қорғау керек, ол балаларға, отбасына көбірек көңіл бөліп, материалдық байлықтың негізгі немесе тіпті ер адамдармен тең рөлінен босатылуы керек.

Қылмыс жасаған немесе жасай алатын әйелдермен профилактикалық жұмыстың жалпы негізгі принципін әзірлеу қажет. Мұндай принцип осы әйелдерге деген адамгершілік пен мейірімділік, оларды жазаланатын немесе азғындық әрекеттерге итермелейтін себептерді түсіну, оларға қатал шеңберден шығуға көмектесу, өз өмірлерін түсіну болуы мүмкін. Әйелдерге деген адамгершілік пен мейірімділік тек нақты лауазымды тұлғалардың немесе қоғам өкілдерінің әрекеттерінде ғана көрініс табуы керек. Олар заңдарды - қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу, қылмыстық атқару және басқа да нормативтік актілерді, мысалы, түзеу мекемелеріндегі ішкі тәртіп ережелерін енгізуі керек. Бұл қағидаттың қаншалықты орындалғанына байланысты қоғамдағы мораль деңгейін, оны жалпыадамзаттық құндылықтарды игеру туралы айтуға болады.

Әйелдердің қоғамға қарсы мінез-құлқы мен қылмыстарының алдын-алу үлкен моральдық маңызға ие. Бұл саладағы оң нәтижелер моральды жақсартуға, өмірдің көптеген салаларында және, ең алдымен, отбасында әлеуметтік мақұлданған қатынастарды нығайтуға, жас ұрпақтың өмірін жақсартуға әкелуі мүмкін. Әйелдер қылмысының алдын алу жөніндегі жұмыс, ең алдымен, олардың жеке басының жағымсыз қасиеттері қалыптасатын және олар жиі қылмыс жасайтын өмір сүру салаларын қамтуы керек. Бұл өмір мен өндіріс. Осы салалардың әрқайсысында криминогендік факторларға әсер етумен қатар, қоғам бір немесе екіншісінде орындалатын рөлдерді белгілі бір үйлестіруге ұмтылуы керек. Олардың біреуінде рөлді орындау, қазіргідей, өз міндеттерін екіншісінде орындауды болдырмауы немесе қиындатпауы керек. Мысалы, жұмыстағы жұмыс жүктемесі балалардың кетуіне немесе жақсы демалуға кедергі келтіруі өте жағымсыз.

Барлық осы мәселелерді шешу өте қиын, өйткені олар қоғамның жаһандық проблемаларымен, елдің жалпы экономикалық дамуымен және көптеген таныс идеялардың өзгеруімен байланысты. Алайда, олардың шешімсіз әйелдердің қоғамға қарсы мінез-құлқының алдын-алу мүмкін емес.

Қазіргі уақытта әйелдерді өздерін қамтамасыз ету үшін күресуге мәжбүр етеді, кейде белсенді жұмыс істейді. Сондықтан мінез-құлықтың еркек түріне емес, әйелдікке, әйелге тәрбиелеу өте маңызды. Бұл, өте маңызды жолын кесу үшін өсу күштеп қылмыс, әйелдер білдіретін ауыруы-жоғарғы рухани денсаулығына қатер қоғам. Мұндай тәрбие тәрбиешілердің ерекше дайындығын, ерекше шеберлігін талап етеді. Ол отбасында басталып, мектепте бекітілуі керек.

Алайда, мұндай қайта бағдарлау қызды қамтитын қоғамның сипатымен, әйелдің қоғамдағы жағдайымен, адамгершілік деңгейімен анықталады. Әйелдер қылмысының алдын алу үшін отбасына көмек көрсету ерекше маңызға ие, қазір мұндай көмек үшін, оның ішінде арнайы бағдарламалар аясында біздің мүмкіндіктеріміз қаншалықты аз болса да. Қаржылық және материалдық көмектен басқа, отбасыларға бала күтімі бойынша анағұрлым маңызды көмек, дағдарыс жағдайында жедел көмек, мысалы, оның мүшелерінің біреуінің өсуіне және оның ыдырауына байланысты, әртүрлі ұсыныстар, әсіресе жалғызбасты аналар үшін, әлеуметтік қолдау, мысалы, жалғыз басты аналар, болмауы керек тек оған ақшалай көмек төлеу, бірақ бір реттік емес. Оған көбірек ақша табуға, өз еңбегінің әлеуметтік беделін көтеруге, жоғары біліктілік алуға және т. б. мүмкіндік беру маңызды. Бұл айтарлықтай моральдық салдарға әкелуі мүмкін.

Баланың отбасы болып табылатын алдын-алуға баса назар аудару қыздардың өздеріне қатысты алдын-алу әрекеттерін елемей дегенді білдірмейді. И.М.Антонянның пікірінше, ол мыналарды қамтуы керек: қолайсыз жағдайларда иеліктен шығарылған және қоғамға қарсы әрекеттерге жол берген жасөспірімдерге Мемлекеттік және қоғамдық көмек көрсету. Бұл жеке тәрбие іс-шараларының барлық кешенін, қамқоршылық пен қорғаншылық белгіледі, балалар үйлеріне, арнайы мектептерге, мектеп интернаттарға, жұмысқа немесе оқуға орналастыруды және т.б. жіберуді, сондай-ақ медициналық көмек көрсетуді қамтиды.

Мұндай көмек қоғамға қарсы өмір сүретін көптеген қыздарға қажет, өйткені олардың арасында жыныстық жолмен берілетін, соматикалық және психикалық аурулары бар адамдардың үлесі үлкен.

Емделусіз оларды қалыпты өмірге енгізу мүмкін емес. Әйелдердің еңбек қызметіне байланысты криминологиялық проблеманы қарау кезінде, ең алдымен, мұндай проблемалар бүкіл ел экономикасының өсуімен, халықтың нақты кірістерінің өсуімен, ерлердің жалақысымен, әйелдердің кәсіби біліктілік дайындығымен, олардың жұмыс күнін немесе жұмыс аптасын қысқартумен толық шешілуі мүмкін екенін атап өткен жөн. ең алдымен балалары балаларға еңбекақы төлеу, қосымша демалыстар енгізу, еңбек жағдайларын жақсарту және т. б. Сондай-ақ ауыр және зиянды жұмыстармен айналысатын әйелдер санын едәуір қысқарту қажет.

Қорытындылай келе, ғылыми әдебиеттерде бөлінетін қылмыстың алдын алудың негізгі бағыттарын жүйелеу маңызды болып көрінеді.

Қазіргі заманғы әйелдер қылмысының алдын алу жүйесін жетілдірудің басты бағыттары мыналар болуы керек:

Қылмыстың, оның ішінде әйелдің өзгеруіне сәйкес келетін тиімді қылмыстық саясатты қалыптастыру. Біз қолданыстағы заңнаманың криминологиялық шындығына сәйкестендіру туралы, сондай-ақ жазалау жүйесіне, санкциялар салу тәртібіне және тағы басқаларға әсер етуі мүмкін осындай түбегейлі өзгерістер туралы айтуымыз керек. Көрсетілген тәсілге сәйкес құқық қорғау жүйесін реформалау қажет, оның басым бағыты қылмыстың алдын алу болуға тиіс. Бұл ретте қылмыстық көріністерге қарсы іс-қимыл, әрине, заңға негізделген және құқықтық кепілдіктермен қамтамасыз етілген қатаң және барабар шаралардың көмегімен жүзеге асырылуға тиіс.

Адамға, оның қажеттіліктері мен мүдделеріне бағдарланған ойластырылған әлеуметтік саясат, ол атаулы, уақтылы және арнайы бағдарламалардың бөлігі болуы керек.

Ғылыми ұсынымдарды қылмыстың алдын алу практикасына кеңінен және дәйекті енгізу. Бағдарламалық мақсатты басқару мүмкіндіктерін пайдалану.

Қылмысқа қарсы күрестің кешенді мемлекеттік және өңірлік бағдарламаларын дайындау қажет. Ресурстарды бөлу бойынша оңтайлы шешімдерді әзірлеу және қабылдау үшін, сондай-ақ қабылданған шешімдерге сәйкес бағдарламалар мен іс-шараларды іске асыру үшін ғылыми-әдістемелік құрал ретінде бағдарламалық жоспарлауды пайдалану қажет.

Жобалардың немесе қолданыстағы заңдар мен өзге де нормативтік актілердің қылмысқа қарсы күрес саласындағы қоғамның әлеуметтік қажеттіліктеріне сәйкестігін айқындау, оларды қабылдау және қолдану нәтижесінде криминогендік немесе криминогендік емес сипаттағы ықтимал салдарларды анықтау мақсатында құқықтық табиғаты әлі бекітілмеген криминологиялық сараптама белсенді пайдаланылуға тиіс.

Әр түрлі арнайы қызметтер арасындағы тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету. Алдын алу қызметінің тиімділігі көбінесе жекелеген отбасылардағы, көршілер мен таныстардың арасындағы қалыпты емес қатынастар туралы ақпаратты алу мен жүйелеудің ойластырылған тетігін ұйымдастыруға, дисфункционалды отбасылар мен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа бейім адамдарды неғұрлым толық есепке алуға, қоршаған ортаға қауіп төндіруге байланысты екенін атап өтті. физикалық репрессия және т. б., осы негізде шешуші алдын-алу шараларын қабылдауға байланысты. қылмыстың алдын алу және жолын кесу жөніндегі шаралар, автор құқық қорғау органдары мен басқа да мемлекеттік құрылымдар арасындағы байланыстарды қалпына келтіру қажеттілігін негіздейді, олардың функционалдық міндеттеріне әртүрлі ұйымдар мен жеке азаматтардың қызметін бақылау кіреді.

Заңнама отбасына профилактикалық әсер ету субъектілерінің әрқайсысының функцияларын және оларды қаржыландыру тәртібін реттеуі керек екендігі атап өтілді.

Құқық қорғау органдарының зорлық-зомбылық қылмыстары актілерінің алдын алу, анықтау, жолын кесу және тергеу және оларды жасағаны үшін кінәлілерді әділ жазалау жөніндегі жұмысының тиімділігін арттыру.

Өйткені құқық қорғау органдарының қызметін жетілдіру екі бағыт бойынша жүруі тиіс: Біріншіден, зорлық-зомбылық қылмыстарды ашу мен олардың жолын кесу, оларды даярлауды жақсарту және арнайы құралдармен қамтамасыз ету, олардың құқықтық мәртебесін шешілетін міндеттердің күрделілігіне сәйкес келтіру бойынша жоғары деңгейдегі кәсіпқойлардың мамандануы; екіншіден, муниципалды құқық қорғау құрылымдарын дамыту: штаттарды оңтайландыру және олардың қызмет түрлерін жетілдіру, олардың тәрбие жұмысына белсенді қатысуы. Бұл органдар азаматтарға барынша жақын және зорлық-зомбылық қылмыстарының алдын алуға және жолын кесуге мүмкіндігі бар.

Отбасылық зорлық-зомбылықтың, отбасылық маскүнемдіктің алдын-алу, балаларды ұрып-соғудан және ата-аналардың қорлауынан қорғауды қамтитын отбасылық инспекторлардың лауазымдарын енгізу арқылы дисфункционалды отбасылармен жұмыс істеудің белгілі бір оң нәтижелеріне сенуге болады.

Қорытындылай келе, әйелдер жасаған қылмыстардың жалпы, арнайы және жеке алдын-алу бірқатар талаптарға жауап беруі керек, атап айтқанда: уақтылық, заңдылық, мақсаттылық, қажеттілік, дәйектілік, негізділік, құзыреттілік, адамгершілік. Әйелдер қылмысының алдын алудың жоғарыда аталған барлық негізгі шаралары мен бағыттары нақты аймақтардың ерекшеліктерін, сондай-ақ қылмыскерлердің әртүрлі санаттарына, олардың жеке қасиеттеріне тән ерекшеліктерді ескере отырып, жүйелі, жиынтық және сонымен бірге сараланған түрде қолданылған кезде ғана тиімді болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жапарова М.Ж. Әйелдер қылмысы өсіп барады/ Жапарова М.Ж.// Заң және заман журнал. - 2019ж. -330 б.
2. Серебрякова В.А. Криминологиялық зерттеу объектісі ретінде әйелдер арасындағы қылмыс. М., 2019. – 450 б.
3. Криминология: оқулық / ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова.-М.:Юрист, 2021. – 512 б.
4. Криминология. Авторлар Ұжымы. Учебник для ВУЗов./ред. проф. Малкова В. Д. 2-ші басылым. 2020. – 528 б.

УДК 343.2/11

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН АДАМДЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСКЕ ТАРТУаға оқытушылар **Байзакова Р.Б., Таджиханова Б.Т., Үкібаева Қ.**

Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті

Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Қылмыстық құқықтағы кәмелетке толмаған адамды қорғау туралы мәселе отбасылық қарым-қатынастармен, оның ішінде қылмыстық құқықтық тәсілдермен тікелей байланысты.*

***Кілт сөздер:** қылмыстық құқық, жасөспірім, қылмыстық жаза, жауапкершілік, қылмыстық қудалау.*

Аталған қылмыстың қоғамдық қауіптілігі кәмелетке толмағандарды тәрбиелеуге зиянын тигізумен қатар, біреудің ықпалына өте бейім жасөспірімдерді қылмыстық әрекеттерге араластыру болып табылады.

ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2019 жылғы 12 айда республикада кәмелетке толмағандарды қылмыстық әрекеттерге тартқаны үшін 415 қылмыс тіркелген [1].

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тартудың объектісі қылмыстық заң белгілеген, кепілдік беретін және қорғайтын жасөспірімдердің қалыпты дамуы және дұрыс адамгершілікке тәрбиеленуін қамтамасыз ететін нақты қоғамдық қатынастар болып табылады.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тартудың тікелей объектісі – кәмелетке толмағандардың қалыпты дене, ақыл-ой дамуы, дұрыс адамгершілікке тәрбиеленуі.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тартудың объективтік жағы қылмысқа тартушының іс-әрекеттер сипатының көмегімен анықталады.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тартудың кез келген - бұл ересектің кәмелетке толмаған адаммен араласу үдерісі. Қылмысқа тартушының іс-әрекеттері жасөспірімдердің өмір сүруін, қалыпты дамуы және дұрыс адамгершілікке тәрбиеленуін бұзуға үздіксіз бағытталады, яғни қылмыс жасауға ынтасының оянуы, жеке адам мәртебесінің қалыптасқан жағдайының өзгеруіне әкеледі.

Тарту дегеннің мағынасын кәмелетке толмағандардың қылмыстық іске орындаушы немесе көмектесуші ретінде қатысуға итермелейтін түрі, іс-әрекеттер деп түсіну керек. Кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тарту дегеніміз – кәмелетке толмаған адамның бір немесе бірнеше қылмыстарға қатысуға ықылас көрсетуін, ұмтылысын туғызуға бағытталған іс-әрекеттер. Қылмысқа тарту күшпен зорлық жасау және психикалық әсер етудің барлық түрлерін болжайды, мысалы: сендіру (белгілі пайда табу мүмкіндігі туралы), қорқыту (соққыға жығу қаупі, нұқсан келтіретін мәліметтерді жария ету), алдау (жалған ақпарат беру), кек алу сезімін тудыру (күшпен жәбірлеу арқылы әсер ету), қызғаныш немесе басқа да арам ниетін ояту (беделді орын алуға ұмтылу), қылмыс жасауды ұсыну, ұрланған затты сатып алу немесе өткізуге уәде беру, қылмыстың орны мен тәсілдері туралы кеңес беру немесе қылмыстың іздерін жасыру және т.б.

«Кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауы және оларды қылмыстық және басқа да қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту туралы істер жөніндегі сот тәжірибесі туралы» ҚР Жоғарғы Сотының 2002 ж. 11 сәуірдегі Нормативтік қаулысының 24-тармағында берілген түсініктемеге сәйкес, кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тарту дегеніміз кәмелетке толмаған адамның бойында қылмыс жасауға қатысу ниеті (ынтасы, тілегі мен әзірлігін қалыптастыруға бағытталған мақсатты іс-әрекеттер [2]. Ересектің әрекеті белсенді сипатта болады және ол психикалық немесе күшпен әсер етуі мүмкін (сабау, сөзбен көндіру, қорқыту, сатып алу, алдау, кек алу сезімін тудыру, қызғаныш немесе басқа да арам ниетін ояту, жазаға

тартылмайтындығына сендіру, қылмыстың, орны мен тәсілдері туралы кеңес беру немесе қылмыстың іздерін жасыру, жасаған ісіне ақша төлеуге немесе ұрланғанды өткізіп беруге көмек көрсетуге уәде беру және т.б.). Қылмыстық қудалау органдары мен соттар кәметке толмағандарды қылмыстық немесе басқа да қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту мақсатында ересектің нақты қандай әрекеттер жасағанын көрсетуге міндетті. Ересектің психикалық немесе күшпен әсер етпей-ақ, кәметке толмаған адамға қылмыс жасауды ұсынуы кәметке толмаған адамды қылмысқа тарту деп есептеуге болмайды.

ҚР ҚК 132-б. көзделген қылмыс егер де кәметке толмаған адамды қылмыстық іске әдейі тартудың бір дәйек болса ғана орын алады. Біз қарастырып отырған қылмыстың құрамы мазмұны жағынан көлемді болып келеді, яғни оған тек әзірлік қана емес, қылмыстық және қоғамға қарсы тәртіпке үйрету де енген.

ҚР ҚК 132-б. көзделген қылмыс құрамының болуы үшін кәметке толмаған адамның ересек қылмысқа тартқанға дейінгі тәрібінің қатысы жоқ. Бұл бірқатар жағдайлармен түсіндіріледі. Біріншіден, ересек ұйымдастырушы немесе арандатушы кәметке толмаған адамның әлеуметке қарсы бұрынғы тәжірибесі туралы анық ақпаратты біле бермейді. Екіншіден, ересектің қылмыстық әрекеті кәметке толмағандардың әлеуметке қарсы бағдарының күшеюіне бағытталған, яғни оларды әлеуметке қарсы өмір салтына енгізуге жеткізу. Үшіншіден, қылмыс жасау кәметке толмағандардың жеке басының жас, психикалық ерекшеліктерімен түсіндіріледі, жаңа бір нәрсені сезіну, тану, кей кезде балалық себептермен де жасалады [3].

ҚР ҚК 132-б. көзделген қылмыс құрамының құрылысы формальді түрде берілген, яғни кінәлі кәметке толмаған адамды қылмыстық іске көндірді ме, жоқ па, оған тәуелсіз, кәметке толмаған адамды қылмыстық іске тартқан сәттен бастап аяқталды деп танылады. Жоғарыда аталған ҚР Жоғарғы Сотының 2002 жылы сәуірдегі Нормативтік қаулысының 25-тармағында ҚК 132 және 133-баптарында көзделгендей, қылмыстар кәметке толмаған адамды қылмыстық іске немесе басқа да қоғамға қарсы әрекеттер жасауға көндірген сәтінен, яғни ересектің ықпалымен оның ойында қылмыс жасау пиғылы туғаннан бастап аяқталған деп саналады.

Кәметке толмағандар қылмыстарының басым көпшілігі ересектің немесе олардың тікелей ықпал етуімен жасалады. 2021 жылы топпен жасалған әрбір үшінші қылмысты ересектердің қатысуымен жасөспірімдер жасаған. Ал сол уақыт аралығында сотталғандар: кәметке толмаған адамды қылмыстық іске тартқаны үшін 294 адам немесе 0,4 % кәметке толмағандарды қоғамға қарсы әрекеттерге тартқаны үшін 30 адам немесе 0,04 % екені мәлім.

«Кәметке толмағандардың қылмыс жасауы және оларды қылмыстық және басқа да қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту туралы істер жөніндегі сот тәжірибесі туралы» ҚР Жоғарғы Сотының 2002 ж. 11 сәуірдегі Нормативтік қаулысының 17-т. «Кәметке толмағандарға жаза тағайындау кезінде соттар ҚК 52-б. көрсетілген жағдайлардан басқа, олардың өмірі мен тәрбие жағдайларын (отбасындағы сәтсіз жағдай, ата-аналары, жақын туыстарының жасөспірімдерге өрескел, қатыгез қарауы), жеке адамның психикалық даму деңгейі, ерекшеліктері (психикалық бұзылудың болуы, ұшқалақтық, қызбалық және т.б.), қылмыс жасау себептері (балалық тентектік, біреулерге еріп жасау, қызғаныш, кек алу және т.б.), жасөспірімдерге жас жағынан ересектердің ықпалы деп көсетілген. ҚК 53-б. күшімен кінәлінің кәметке толмауы қылмыстық жауаптылық пен жазаны жеңілдететін жағдай болып саналатынын соттардың ескеруі қажет.

Аталған Нормативтік қаулының 21 -т. былай деп бекітілген, мазмұнын ескере отырып, кәметке толмаған жасында қылмыс жасаған адамдарға мүлікті тәркілеу түрінде қосымша жаза қолдану мүмкін емес.

Мұнан басқа, Нормативтік қаулының 22-т., 18 жасқа дейінгі жаста жасалған қылмыстар үшін сотталғандық қылмыстардың қайталануын тану кезде ескерілмейді.

Кәмелетке толмаған адамды қылмыстық іске тартудың субъектісі қарастырып отырған қылмыс құрамының элементі ретінде Адам өзінің жасаған іс-әрекеттеріне қылмыстық жауаптылыққа тартылатындығының заңмен қатаң белгіленген нышандарының жиынтығы болуын көздейді. ҚК 132-б. бойынша 18 жасқа толған есі дұрыс тұлға қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

«Кәмелетке толмағандардың қылмыс жасауы және оларды қылмыстық және басқа да қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту туралы істер жөніндегі сот тәжірибесі туралы» ҚР Жоғарғы Сотының 2002 ж. 11 сәуірдегі Нормативтік қаулысының 2-т. былай деп атап көрсетілген: «қылмыс жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылу жасы ҚК 15-б. белгіленген қылмыстық істі жүргізетін кәмелетке толмағандардың істері Жөніндегі орган қылмыстық жауаптылыққа тартылатын адамның туған күнін (туған күні, айы, жылы) дәл белгілеуге шаралар қолдануға міндетті. Сондай-ақ адам туған күнімен емес, келесі тәуліктен бастап қана белгілі бір жасқа жетті деп саналады.

Бұл қылмыс субъектісінің жастық ерекшеліктерінің себептеі, бәлкім, ең алдымен талдап отырған әрекеттің объективтік жағының ерекшелігінде деген А.К. Щедрианың пікірімен келісу керек. Өйткені бұл қылмыстық-құқықтық норма кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тартқаны үшін жауаптылықты қарастырады, ал норманың өзі Кәмелетке толғандарға қатысты екені анық [4].

Кәмелетке толмағандарды қылмысқа тартудың субъективтік жағы ересектің әрекеттеріндегі пиғылды белгілеу - соңғы өзінің әрекеттерінің қоғамға қауіпті сипатын және оның қоғамға қауіпті салдарын алдын ала білгенін ұғынуды анықтау деп болжайды.

Жоғарыда аталған 2002 жылы 11 сәуірдегі Нормативтік қаулыда былай делінген: ҚР ҚК 132 және 133-баптарында көзделгені қылмыстар тек тікелей пиғылмен жасалады. Бұл жерде, егер кінәлі қылмысқа тартылған адамның жасы кәмелетке толғанын анық білген жағдайда қылмыстық жауаптылыққа тартылатынына негізделу керек.

Осылайша, барлық көрсетілген әрекеттер мазмұны жағынан да, мақсаттық бағыты жағынан да, ал кей кездерде нысаны бойынша әлеуметке қарсы сипатталады: осыған сәйкес, бұл әрекеттерді жасайтын адам олардың қоғамға қауіпті екенін ұғынады, оны өз еркімен орындайды, белгілі бір салдарын тілейді. Сонымен, кәмелетке толмағандарды қылмыстық іске тарту кезіндегі қылмыстық істер тек тікелей пиғылмен жасалады.

Қылмыстардың себептері әр түрлі болуы мүмкін. Жазаларды жекелеген кезде ескереді.

ҚР ҚК 132-б. қылмыстың дәрежеленуші және аса дәрежеленуші түрлерін қарастырады.

ҚР ҚК 132-б. 2-бөлігі кәмелетке толмаған адамды қылмыстық іске тарту қылмысының қоғамға қауіптілігін жоғарылатып көрсететін саралау белгісі ретінде аталған әрекетті ата-аналар, педагогтар немесе кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген басқа да адамдардың жасауын қарастырады. Жасөспірімдерді қылмыстық іске тартқаны үшін жауаптылыққа тартылатын адамдар ортасының кеңеюі әбден орынды, өйткені мұндай жағдайларда жасөспірімдердің адамгершілік, рухани, дене және жыныстық дамуы мен денсаулығына едәуір нұқсан келтіріледі. Кәмелетке толмағандарға қамқор болу міндеттері жүктелген басқа да адамдар дегеніміз, мысалы, интернаттардың тәрбиешілері, спорт командаларының жаттықтырушылары және т.б.

ҚР ҚК 132-б. 3-бөлігі бұл қылмыстың аса қауіпті түрін қарастырады: күш қолданып немесе күш қолданамын деп қорқытып қылмыстық әрекетке тарту. ҚР Жоғарғы Сотының 2021 жылғы 11 сәуірдегі түсініктемелеріне сәйкес 26-т. былай делінген: ҚК 132 және 133-баптарында көзделген кәмелетке толмағандарды қылмыстық және басқа да қоғамға қарсы әрекетке тарту кезінде күш қолдану деп кәмелетке толмаған адамның денесіне жарақат салуға, денсаулығына жеңіл немесе орта ауырлықтағы зиян келтіруге байланысты сабау, басқа да қинау әрекеттері деп түсіну керек. Егер қылмысқа тарту оның денсаулығына ауыр зиян келтіру немесе басқа да жеке қылмыс құрамын құрайтын әрекеттермен байланысты болса, жасалған әрекет қылмыстардың жиынтығы бойынша саралануға жатады.

Психикалық күш қолдану – кәмелетке толмаған адамның қылмысқа қатысудан бас тартқаны үшін бірден соққыға жығу немесе денсаулығына зиян келтіру дегенді білдіреді.

ҚК 132-б. 4 белігінде ересектердің кәмелетке толмаған адамды ауыр немесе аса ауыр қылмысқа тартқаны үшін жауаптылықты регламенттейді. Ауыр қылмыстар деп ҚР Қылмыстық кодексінде көзделген ең көп мерзімді жаза қолданылатын қасақана әрекеттерді түсіну керек, бас бостандығынан айыру он екі жылдан аспайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.

1. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті төрағасының 2019 жылғы 18 сәуірдегі № 63 н/к бұйрығы.
2. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы 2002 жылғы 11 сәуір N 6.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі. Алматы, 2016ж.
4. Щедрина А.К. Некоторые вопросы ответственности за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность. Свердловск. 1999 – С. 3

ЕКІНШІ РЕСПУБЛИКАНЫ ҚҰРУ ИДЕЯСЫНЫҢ ТҮП НҰСҚАСЫ ӘДІЛДІК ҚАҒИДАТЫ

Шападат Еркін

Жетекшісі: Омаров Азамат Жа4бырбайұлы

3 курс студентті, В5 Құқықтану, 6В04201 Юриспруденция,

Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Бизнес және Құқық кафедрасы,
Көкшетау, Қазақстан

***Анотация:** Қазақ елінің бұқара халқы ең алғашқы өзгерістердің алғашқы қадамы басталған кезде бір жақты қабылдаған жоқ. Ол солайда болу керек шығар себебі: қоғам болғасын, бір биеден алада туады, құлада туады бес саусақ бірдей емес деген ұғым бар. Бүгінгі таңда жаңа Қазақстанда, Екінші Республикада көп мәселінің басы ашық айтылу керек осы ашық айтылу біздің болашағымызға қарқынды дамуымыздың негізгі ірге тасы болып табылады. Конституцияға өзгерістерді енгізуді қарапайым халық кейбір сарапшыларымыз, кейбір ғалымдарымыз бастапқы кезеңінде күрделі түрде қайшылықтардың болғанын және белгілі бір деңгейде қарсы шығушылықтардың болғанын да заңдылық деп түсінеміз.*

Американдық заңгер Оливер Уэнделл Холмс, Конституция туралы айтқан кезде немесе еске алғанда кезде конституцияның ешқандай құдыреті жоқ, жай қабылданған қағаз ретінде қабылдауымыз керек дейді. Оның әрбір бетінен сиқыр күтпеуіміз керек, себебі: Америка құрама штаттары конституциясының мықты болуы конституция жүйесінің мықты болуы сол конституция жүйесіне тіреу беретін тетіктердің мықты болуында дейді. Әрине Ата заңға өзгерістер енгізу барысында әр түрлі ойлар бар екенін жақсы білеміз. Осы орайда конституцияда енгізілетін өзгерістерді заман талабына, бүгінгі жахандық сын қатерлерге қарсы тұра алатын тегеуірінді тетіктер ретінде қабылдауымыз керек. Жалпы қоғамдағы, мемлекеттегі саяси-экономикалық, әлеуметтік өзгерістердің түп негізі ол Ата заң болып табылады.

Томас Джефферсон Американдық мемлекет қайраткері, Тәуелсіздік декларациясының авторларының бірі, АҚШ-тың 3-ші президенті, 1801-1809 жылдары, осы мемлекеттің негізін қалаушылардың бірі, көрнекті саясаткер, дипломат және ағарту философы былай деп айтады: адами ойлар олар прогреспен қатарласып қолтықтасып жүру керек сондықтан бізде жаңалықтан ,модернизациядан жаңа идеяларды қабылдаудан концептуалды түрде неге қарсы шығуымыз керек. "Адам өмірі мен бақытына қамқорлық жасау, жақсы үкіметтің бірінші және жалғыз заңды міндеті."болып табылады деген қағидаға сүйенетін болсақ.

Конституциялық реформаның мақсаты – елімізді саяси тұрғыдан одан әрі жан-жақты жаңғыртудың берік іргетасын қалау.Конституциялық кеңеске түзетулер жобасы жолданды. Оның қабылдануы мемлекеттік институттарды құрудың және қызметінің мүлде жаңа үлгісін – Жаңа Қазақстанды құруға мүмкіндік береді. Азаматтар тарапынан: «Жаңа Қазақстан дегеніміз не?» деген сауал жиі қойылып жүр. Менің ойымша, бұл сұраққа қысқа да нұсқа жауап беруге болады. Жаңа Қазақстан дегеніміз – шын мәнінде Әділетті Қазақстан. Азаматтарға әлеуметтік әділдік жетіспейтінін мойындайықшы. Қарапайым халықтың мүддесі үнемі елене бермейді, кейде тіпті әділетсіздік мемлекеттік аппарат өкілдері тарапынан да жасалып жатады. Азаматтардың мемлекеттік мекемелерге сенімсіздігі осыдан туындайды.

ҚР Конституциясының 59 бабына сәйкес, 2022 жылы 1 қыркүйекте ,ҚР Парламенті палаталарының біріккен отырысының алғашқы сессиясын ашқан Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев «Қазақстан халқына өзінің маңызы жағынан тарихи болып табылатын » жолдауын жариялап,еліміздің болашаққа деген даму стратегиясын айқындап берді.

Мемлекет басшысының жолдауының арнайы бөлімі заң және құқық деп аталады.Бұл бөлімде мемлекет басшысы сот жүйесіне және құқық қорғау органдарына қатысты нақты пікірлерін білдірді.Жалпы халықаралық деңгейде мемлекеттің халықаралық бағамдалуы ол сот жүйесінің жақсы ,мазмұнды сапалы жұмыс істеуіне байланысты және сот шешімдерінің заңды түрде шығарылуына байланысты.Сол мақсатта, мемлекет басшысы соттар үшін үш үлкен ұғымды қадап айтты ол:ашықтық,адалдық және әділдік.Бұл қадір қасиет біздің ата бабаларымыздың, тамыры терең алған қазақ билеріне тән қасиет,сондықтанда бүгінгі таңда ,адамның тағдырын шешетін,адамның құқықтарымен бостандықтарын шешетін ,жан-жақты қорғайтын біздің соттарымызға әділеттілік, ашықтық, адалдық қажет екенін атап өтті.

Сот кадрларын жинақтау, олардың біліктілігін көтеру,болашақта сот жүйесіне адал таза, мінсіз азаматтарды, заңгерлерді жинау туралы,мемлекет басшысы:жоғарғы сот кеңесі органына тапсырма бағыт бағдарлар берді. Жоғарғы сот кеңесі органы болашақта осы мәселелердің барлығын жан жақты қарастырып кешенді түрде бұл мәселеге мән беру керек деп айтты.Үйткені сот жүйесіне шағымданып келген қарапайым азаматтың тағдыр талқысына түскен мәселелерін ,заңды түрде жан жақты талдап, айғақ дәлелдерін жинап, тек қана заңға сәйкес әділ шешім шығаратын сот қызметкерлері судьялар болу қажет. Осы орайда мемлекет басшысы жоғарғы сот кеңесі органының болашақта жан жақты түрде реформаланатыны туралы да айтып өтті. «Сот төрелігін атқару сапасы» бойынша судьяларды бағалау және жауапкершілікке тарту институтын түбегейлі қайта қараған жөн. Апелляция институтын реформалау қажет. Істер бірінші сатыдағы сотқа қайтарылмай, нақты мән-маңызы бойынша шешім шығарылуы керек деп атап өтті.

Реформаның ішінде нақты айтатын болсақ бюрократияға жол бермеу,әсіресе бүгінгі таңдағы облыстық, қалалық, аудандық сот төрағаларының жасыратыны жоқ ,сот шешімдеріне заңды өкілді тұлға ретінде араласып ,кейбір сот шешімдерінің жан жақты түрде талданбауына ,талқыланбауына көзіміз жетіп отыр.Сондықтанда бүгінгі таңдағы қабылданатын сот шешімдерінің нақты, мазмұны терең сапалы болуы ол,ондағы

бюрократияның аз болуы керек деді.Болашақта сот төрағалының ,ешқандай сот шешіміне әсер етпеуі және сот төрағаларын ,сол жүйеде қызмет жасайтын азаматтарының арасынан таңдап алу туралы да ой тереңінен қозғалды.

Құқық қорғау органдарына қатысты,әрине біз өткеннен сабақ алып,өткен оқиғалардағы әр азаматтың,әр құқық қорғау өкілінің қызметіне жан-жақты талдау жасап баға беруіміз керек.Болашақта құқық қорғау органдары,азаматтармен ,адамдардың еркіндіктерімен құқықтарын қолдануға күш салуы керек .Үйткені біз демократиялық, құқықтық,зайырлы және әлеуметтік мемлекетте өмір сүріп жатырмыз.Бұл мемлекеттің ең қымбат қазынасы адам және адамның өмірі екенін ұмытпауымыз керек. Құқық қорғау органдарының өкілдері әрқашанда халқына жақын болып, тек қана халқының мүддесін олардың өтініш арыздарын әділ түрде,ашық түрде және объективті түрде қарап әділ шешім шығаруға үлес қосу керек деді.

Сонымен қатар, мемлекет басшысы өзінің пікірлерін білдірді оның ішінде ҚР қылмыстық,қылмыстық процессуалдық кодексіне 2015 жылдан бастап: 1200 жақын өзгерістер енгізгенін атап отырып,болашақта бұл заң актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу жұмысымен тек қана ҚР Әділет министрлігі жүргізу керектігін айтып өтті. Уақытша жағдайларға байланысты немесе аясы тар корпоративті мүдделерге бола заңдарды өзгертуге жол берілмеуге тиіс. Сондықтан, қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнаманы түзету құзыретін Әділет министрлігіне беру қажет. Ол үшін мекеменің кадрлық әлеуетін нығайтып, заң шығару қызметінің сапасын арттыру керек.Өйткені біздің әділет министрлігі,ҚР Үкіметінің құрамындағы заң шығару қызметіне жауап беретін ең басты өкілетті орган екенін атап өтті.

Жалпы егемендік алған 30 жыл аясында ҚР бірнеше салық кодексі қабылданды ең соңғысы 2017 жылы 25 желтоқсанда қабылданды.Негізгі мақсат:салық кодексін қайта-қайта қабылдап жөндей беруде емес,негізгі мақсат:салықтық тәртіпті, салықтың орындалуын, салықтың жиналуы механизмдеріне мән бері керек.Сондықтанда мемлекет басшысының бұл тапсырмасына: кіріс комитетінің қызметкерлері жан жақты жүйелі түрде талдау жасап кіріседі деп ойлаймын. Өйткені жалпы мемлекеттің басты қазынасы, барлық қаражаты салықтан жиналатынын барлығымыз жақсы білеміз.Екіншіден ҚР Конституциясының 35 бабына сәйкес,салық төлеу,әрбір азаматтың міндетті парызы болып саналатынын ұмытпауы керек.Сол кезде салық жүйесі жалпы салықтық тәртіп жөнделеді немесе түзеледі деп айтуға болады.Мүмкін жаңа кодекстің әзірленуі немесе әзірленбеуі белгілі бір кезеңдерде орындала жатар,бірақ салық кодексіне қатысты осы мәселелерге біздің мемлекет тік қарауы керек,әсіресе фискалды атқарушы биліктің өкілдері дұрыс мән беру керек.

Қала құрылыс сәулет кодексі туралы ұғымға келетін болсақ,жалпы соңғы жылдары мемлекетіміздің құрылыс саласында болып жатқан келеңсіз жағдайларға талдау жасап, бұл саладағы құқық бұзушылықтардың бар екенін мойындап және осы тақырыптың өзекті екенін түсінуіміз қажет. Себебіне келетін болсақ, жөн жозықсыз, ешқандай жоспарға сәйкес келмей салынатын ғимараттар, жалпыға бірдей қойылған талап тәртіпке бағынбай салынатын сапасыз құрылыстар бар.Құрылыс саласындағы ,жылдар бойы түйткілді шешілмей келе жатқан мәселелердің көп екенін жақсы білеміз.Құрылыс саласын құқықтық жағынан реттеу үшін ,болашақта ғимарат сәулет саласына байланысты белгілі бір кодекстің қажеттілігі туындалып отырған сияқты.Сондықтан осы кодекстің , болашақта біз қалай қабылданғанын көре жатармыз. Бірақ бұл саланы да заңды түрде, құқықтық түрде ретке келтіру,құқықтық тұрғыда белгілі бір жүйеге келтіру қажеттілігі заман талабы екенін мойындауымыз керек.

Қаңтар оқиғасына қатысушыларға амнистия ,рақымшылық жасау,тікелей мағынадағы,сот үкімі шыққан және жазасын өтеп жатқандардың жазасын жеңілдетуге арналған іс шара екенін барлығымыз жақсы білеміз.«Саяси плюрализмге ашықпыз,

экстремизмнен, қарақшылық пен бұзақылықтан қашықпыз» деген ортақ қағиданы бүкіл қоғамның есіне салғым келеді. Бірақ біз осы тұста кең болсаң ,кем болмайсың деген мағынада жасалған рақымшылық актісі деп ойлаймын. Өйткені қаңтар оқиғасына байланысты, қазақ елінің әр бір жанашыр азаматы қазір, өздерінің өкініштерін айтады, өздерінің ой өкпесін, наздарын айтып жатыр. Сондықтан да сол уақиғаға, байқаусызда, абайсызда, ешқандай мақсатсыз, көшеде ешқандай бағыт бағдары жоқ келе жатып , сол топқа қосылып кеткен , мүмкін бір зұлым пиғылы бар азаматтардың жанында болып, соларға еріп құқық бұзушылық жасаған азаматтарға байланысты кешірім жасау деп қабылдауымыз керек. Бұл жолдаудағы қаңтар оқиғасына байланысты жасалған рақымшылық актісі уақытында жасалды деп санаймын. Құқықтық мемлекет концепциясында ең жоғарғы құндылық адамның өмірі және бостандығы екені нақты айтылған.

Бұл - біздің ұстанатын басты қағидатымыз « Күшті Президент - ықпалды Парламент- есеп беретін Үкімет » идеясының тұжырымдамасымен өмір сүріп жатырмыз. Сондықтан азаматтардың барлық сындарлы өтініш-тілектерін жедел әрі тиімді қарастыратын «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру - бәрімізге ортақ міндет екенін атап көрсетті.

Жалпы ойымды қорытындылай келе: 2022 жылғы 21 қыркүйекте жарияланған жолдаудың негізгі мақсат міндеті ол өткен 5 маусымдағы конституцияға енгізілген реформалардың нәтижесінде , алдағы қабылданатын заңдардың құқықтық нормативтік актілердің сапалы болуы сол заңдардың әрбір азаматтың , әрбір жеке тұлғаның мүддесіне қызмет етуіне бағыт бағдарына бағыталды деп айтуға болады. Осы орайда қоғамда міндетті түрде, құқық үстемдігі болу керек, сол құқықтық үстемдігінен туындаған , шығарылатын заңнамалық актілердің, нормативтік құқықтық актілердің барлығы тек қана адамның, тек қана жеке тұлғаның мақсат мүддесіне айқындалып жұмыс істеуі қажет.

Осы бағыт бағдарды ескерген барлық мемлекеттік органдармен, барлық билік өкілдері және қоғам мүшелері, әр бір азамат өзінің адал еңбегімен, адал ниетімен, жаңа Қазақстан-әділетті Қазақстанды құруға тікелей түрде ат салысу керек деп ойлаймын. Бұл болатын өзгерістерді референдумның нәтижесі емес болашақ екінші республиканың алғашқы қадамдары деп түсінуіміз керек . Сондықтан үлкен өзгерістермен үлкен қадамдар нәтижесінің жемісін болашақта көреміз деп ойлаймын.

ПАЙДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ағдарбеков Т. Құқық және мемлекет теориясы. Алматы: Болашақ баспа, 2002.
2. Ашитов З.О., Ашитов Б.З. Қазақстан Республикасының құқық негіздері: Оқу құралы. Алматы: Жеті жарғы, 2003.
3. Булгакова Д.А., Истаев А.Ж. Мемлекет және құқықтың жалпы тарихы: Оқу-әдістемелік құрал. Алматы, 2004.*
4. Жоламанов ҚД. Мемлекет және құқық теориясы: Оқулық. Алматы: Жеті жарғы, 2004.
5. Табанов С.А. Салыстырмалы құқықтану негіздері. Алматы, 2007.

УДК 340.1(574)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ- ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ

Ағланова Жұлдыз

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің
«Құқықтану» ББ 1 курс студенті
Ғылыми жетекші: Садықанова Жанна Есімбекқызы, з.ғ.к.,
С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің
Қауымдастырылған профессор
Өскемен, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада Қазақстан Республикасының құқықтық мемлекет ретінде орнығуы жайлы қарастырылады. Құқықтық мемлекет және халықтың рөлі.*

***Тірек сөздер:** Құқықтық мемлекет, құқық, заң үстемдігі, азаматтық қоғам, институт, демократия, әлеуметтік институт.*

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алғанына аттай зулап өткен 33 жыл толды. Осы жылдар аралығында еліміз қиын да, күрделі кезеңдерді бастан кешіріп, жетістіктер мен нәтижелерге қол жеткізді. Алғашқы күннен бастап еліміз зайырлы, құқықтық, әлеуметтік, демократиялық мемлекет құру бағытын таңдап, азаматтық қоғам институттарын дамытуды басты мақсат етіп қойды. ҚР Конституциясының (1-бап) «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары». Қазақстан Республикасы көп ұлтты, берекелі, қаймағы бұзылмаған мемлекет. Өз азаматтарының бостандықтары мен құқықтарының қорғалуына толық кепілдік береді және конституцияда бекітеді, ҚР Конституциясы (12-бап) «Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады». Қазақстан Республикасы Құқықтық мемлекетті құруға және орнықтыруға ұмтылуда. Жалпы құқықтық мемлекет дегеніміз не?

Қазіргі заманда көптеген демократиялық мемлекеттер құқықтық мемлекет болуға ұмтылуда. Құқықтық мемлекет дегеніміз – жеке тұлғаның және бүкіл қоғамның құқықтарын қорғауды басты мақсат етіп қойған мемлекет. Бұл жерде адам, оның өмірі, құқығы және еркіндігі басты құндылық болып саналады. Құқықтық мемлекеттің идеясы, ең алдымен, оның барлық түрлерінің озбырлығына қарама-қайшы келеді.

Құқықтық мемлекеттің идеясы төмендегідей мақсаттарға қол жеткізуді көздейді: биліктің шектеулі. Құқықтық мемлекет заң жүзінде биліктің қоғам мен жеке адамның өміріне араласуына шектеулер қояды; жоғарғы құқықтық мәдениеттің құралымы және заңды сыйлау.

Сонымен қатар мемлекет барлық субъектілерден заңды әрекет күтеді; әрбір азаматтың құқығы мен еркіндігін сақтау және қорғау; жанжалдарды бейбіт жолмен шешу ұстанымы, негізгі мәдениетті құндылықтардың бекітілуі. Қазіргі заманда көптеген демократиялық мемлекеттер құқықтық мемлекет болуға ұмтылуда. Құқықтық мемлекет-адам қоғамының өмір сүру формасының ең жетілген жоғары, биік сатысы. Құқықтық мемлекет-тек парасаттылықтың, әділеттіліктің шынайы белгісі ғана емес, сонымен бірге адамның бостандығын, қадір-қасиетін, ар-намысын, теңдігін қорғайтын демократияны қалыптастырушы күш.

Міне қоғамның алдында тұрған осы мүдде-мақсатты орындау мемлекеттің міндетті, ал осы бағытта қалыптасқан құқықтық нормаларды орындау, сол арқылы заңдылықты, құқықтық тәртіпті қатаң сақтауға үлес қосу адамдардың міндеті. Қазақстан Республикасында 20 млн халық 130-дан астам ұлт өкілі тату-тәтті бір шаңырақ астында тұрып жатыр. Бұл дегеніміз мемлекет әр адамның мүддесін толық қамтамасыз етіп отыр деген сөз. Құқықтық мемлекет екі жақты жауапты объективтік процесс. Құқықтың мемлекеттің негізгі мазмұны-халықтың, адамдардың егемендігі, олардың табиғи бостандықтары мен құқықтары. Халық ежелден еркіндікке, бостандыққа ұмтылған. Осы жолда небір тар жол, тайғақ кешулерді бастан кешірген. Мемлекетті қалыптастырудың негізгі күші-адам, қалың бұқара.

Сондықтан мемлекет пен құқық демократияны дамытып, халықты қоғамның барлық саласын басқаруға қатыстыру қажет. Құқықтық мемлекеттің тарихы өте ертеде басталып және өзінің қалыптасуы мен дамуын әлі күнге дейін жалғастырып келе жатқандығын көре аламыз.

Құқықтық мемлекет нағыз еркін, адами қоғам негізі. Құқықтық мемлекеттің негізгі:

- мемлекеттік билікті үш түрге бөлу, олардың ара қатынасын қатаң сақтау;
- қоғамда жоғары дәрежеде құқықтық мәдениеттің қалыптасуы, адамдардың
- мемлекеттік аппараттың, лауазымды тұлғалардың, қоғамдық ұйымдардың, жеке адамдардың өмірдегі қарым-қатынастарда өзара жауаптылығы;
- қоғамның экономикалық, әлеуметтік бағытында әділеттікті, теңдікті қамтамасыз ету үшін антимонополиялық органның қызметін қатаң бақылау;
- қоғамның ішкі құқық нормалары мен халықаралық құқықтың өзара қатынасын бақылып отыру
- қоғамда заңның үстемділігін орнату, азаматтық қоғамды қалыптастыру.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік даму бағыты ретінде Ата Заңымызда бекітілген құқықтық мемлекетті қалыптастыру негізі қағидаларды жүзеге асыруды талап етеді. Олардың қатарында биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот билігіне бөлінуіне ерекше назар аудару керек.

Қазіргі заманда құқықтық мемлекет құру қалыптастыру мәселесі ғаламдық проблемаға айналды. Өйткені адам қоғамының даму тарихында ешқашан, еш елде құқықтық мемлекет болған емес.

Қазіргі кезде де жоқ. Болашақта да барлық елдерде бір мазмұнды, бір нысанды құқықтық мемлекет болуға мүмкін емес. Себебі әр елдің экономикасы, мәдениеті, әлеуметтік жағдайы, рухани санасы, саясаты бір деңгейде болмайды. Бұған қоса олардың географиялық, ұлттық ерекшеліктері болады.

Сондықтан болашақта құқықтық мемлекет бірнеше дамыған елдерде қалыптасуы мүмкін. Бірақ ол мемлекеттердің мазмұнында, әсіресе нысанында объективтік ерекшеліктері болады.

Құқықтық мемлекеттің мазмұнының негізгі талаптары:

- 1) Құқықтық мемлекет азаматтық қоғамның объективтік даму процесіне сәйкес ескіріп, жаңарып жататын көп қырлы құбылыс. Бұл мемлекетте адамның толық егеменді болуы қажет, олардың мемлекеттің билік жүргізетін органдарын құруға қатысуы заңды түрде бекітілуі керек.
- 2) Құқықтық мемлекеттің экономикалық негізі - өндіргіш күш пен өндірістік қатынас және көп меншіктік шаруашылық арқылы дамуы. Құқықтық мемлекетте меншіктің басым көпшілігі - өндіруші мен тұтынушылық билігінде болуы қажет. Бұл билік шаруашылықтың жақсы, сапалы дамуын қамтамасыз ету үшін оларға толық бостандық беруі керек. Сонда ғана қоғамның әлеуметтік, экономикалық жағдайын көтеруге, нытайтуға болады.

3) Құқықтық мемлекеттің әлеуметтік негізі — өзін-өзі басқаратын азаматтық қоғамда адамдардың бостандығын, теңдігін қамтамасыз етіп, олардың жақсы еңбектенуіне, дұрыс жұмыс жасауына мүмкіншілік беру. Қоғамның әлеуметтік жағдайының жақсаруы құқықтық мемлекеттің нығаюы. Бұл екі процесс бір-бірімен тығыз байланысты. Құқықтық мемлекет сонымен бірге әлеуметтік мемлекет.

4) Құқықтық мемлекеттің моральдық негізі - гуманизм, әділеттік, бостандық, теңдік, адамдардың қадір-қасиетінің, ар-намысының деңгейі. Осы жоғары дәрежедегі принциптер болса құқықтық мемлекет болады. Өйткені мұндай қоғамда адамдардың рухани сана-сезімі де жоғары дәрежеде болады.

5) Құқықтық мемлекеттің саяси негізі — халықтың, ұлттық тәуелсіздігін қалыптастырып қоғамдық билікті жан-жақты дамытып, адамдардың бостандығын, теңдігін қорғап, әділеттікті, демократияны орнату, қарым-қатынастарды реттеп басқару.

Міне қоғамның осы негіздеріне сүйене отырып құқықтық мемлекет орнатуға мүмкіншілік қалыптасады. Құқықтық мемлекеттің негізгі белгілері:

- мемлекеттік билікті үш түрге бөлу, олардың ара қатынасын қатаң сақтау; азаматтық қоғамның қалыптасуы;
- қоғамда жоғары дәрежеде құқықтық мәдениеттің қалыптасуы, адамдардың рухани сана-сезімінің жақсы дамуы;
- мемлекеттік аппараттың, лауазымды тұлғалардың, қоғамдық ұйымдардың, жеке адамдардың өмірдегі қарым-қатынастарда өзара жауаптылығы;
- қоғамның экономикалық, әлеуметтік бағытында әділеттікті, теңдікті қамтамасыз ету үшін антимонополиялық органның қызметін қатаң бақылау;
- қоғамның ішкі құқық нормалары мен халықаралық құқықтың өзара қатынасын бақылап, жақсартып отыру;
- қоғамда заңның үстемділігін орнату, азаматтық қоғамды қалыптастыру. Адамдар "заңның құлы" болмайынша құқықтық тәртіпте, демократия да жақсы дамуға тиіс емес. Бұл туралы өмір тәжірибесінен қалыптасқан мынадай өсиет сөз бар:

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1.Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда референдумда қабылданған (2022 жылы 19 қыркүйекте толықтырулар мен өзгертулер енгізілген) Қазақстан Республикасының Конституциясы - "Әділет" АҚЖ (zan.kz)
 - 2.Ғ.С.Сапарғалиева, А.С.Ибраева. Мемлекет және құқық теориясы.-№340(075,8)-2014.
 - 3.Сайт-Құқықтың мемлекеттің негізгі белгілері | Скачать Реферат - KZNEWS.KZ
- ҚАЗАҚСТАН ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

УДК: 343.3/7

ЭФФЕКТИВНЫЕ МОДЕЛИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РЕЙДЕРСТВУ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ

Жанатаев Серик Есенгельдыевич

Магистрант 2-го курса Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

Научный руководитель - Байгалиев Алибек Болатович, PhD

Астана, Казахстан

***Аннотация:** Статья освещает зарубежный опыт противодействия рейдерству, фокусируясь на странах с развитыми экономиками. Исследование подчеркивает, что в отличие от подхода, принятого в некоторых странах, где криминализация служит основным инструментом, в зарубежных государствах уделено внимание совершенствованию корпоративного законодательства и выявлению конкретных аспектов, подлежащих криминализации. Работа подчеркивает, что эти страны предпочитают более гибкий и дифференцированный подход к регулированию корпоративных отношений, принимая во внимание их уникальные особенности и вызовы. Авторы анализируют эффективность такого подхода и выделяют ключевые черты международного опыта, которые могут быть полезны при формировании стратегий противодействия рейдерству в Республике Казахстан.*

***Ключевые слова:** рейдерство, противодействие, корпоративное законодательство, криминализация, международный опыт.*

Одной из характеристик рыночных отношений является конкуренция между субъектами хозяйствования, реализующими товары и услуги, то есть соперничество за лучшие ресурсы, рынки сбыта и т.д. При этом обычно используются методы не только честной, но и недобросовестной конкуренции. Рейдерство в частном бизнесе, особенно в результате враждебных поглощений, является одним из самых драматических последствий растущей экономической интеграции в мире. Динамика международных законодательных изменений указывает трансформацию правовой регламентации подходов в сфере противодействия рейдерству. Стремление разных государств к полноценной защите компаний от рейдерства в условиях серьезных проблем здравоохранения, связанных с пандемией, на современном этапе выступала достаточно серьезным и действенным вариантом пересмотра существующих и внедрения новых законодательных инициатив в этой области[1].

В современной юридической литературе существует разногласие в определении понятий «рейдерство» и «недружественное поглощение». Некоторые исследователи считают эти термины эквивалентными, в то время как другие придерживаются иного мнения. Неопределенность в подходах к разграничению рейдерства и незаконных поглощений создает трудности в регулировании экономической сферы, приводит к существенному снижению бизнес-активности и создает преграды для развития цивилизованных инвестиций. В частности, Валласк Е.В. выделяет термин «рейдерство» как более узкий по сравнению с понятием «недружественное поглощение». По его мнению, корпоративный захват осуществляется специализированными лицами – рейдерами, будь то юридические или физические лица, которые специализируются на организации и проведении корпоративных захватов, при этом такая деятельность рассматривается как преступное деяние[2]. В.В. Долинская и Н.А. Лопашенко объединяют эти термины, рассматривая их как взаимозаменяемые и включающие в себя как законные, так и незаконные действия по получению контроля над компаниями, привлекательными для

захватчиков[3]. Некоторые ученые представляют недружественное поглощение как разновидность рейдерского захвата. Например, Т.В. Мельникова аргументирует это тем, что исторически рейдерство схоже с тем, что в настоящее время определяется как недружественное поглощение. Оба термина характеризуются насильственным захватом компании, противоправным поведением и умышленной виной, причиняя вред собственникам поглощаемой организации[4].

Если на Западе рейдерство воспринимается как вполне естественный процесс в конкурентной бизнес-среде и эффективный инструмент перераспределения собственности, а случаи «черного» рейдерства лишь единичны, для многих стран постсоветского пространства это явление в свое время стало настоящим стихийным экономическим бедствием [5].

Еще в начале XXI века в большинстве стран, которые только развивали свою независимость из-за политической турбулентности, нестабильности экономики и низкого уровня защиты права собственности, наблюдался бум рейдерских захватов. Каждое из постсоветских государств укрощало ситуацию с рейдерством по собственному сценарию. В основном проблема рейдерства рассматривалась в экономической плоскости или сквозь призму корпоративного права. Хотя нередко рейдерские действия приобретали признаки общественно опасного деяния, откровенно «черного», уголовного правонарушения[6].

Едва ли не единственной постсоветской страной, которая пошла по пути определения понятия «рейдерство» на уровне уголовного законодательства, стала Республика Казахстан. Официальное законодательное толкование рейдерства сводится к классическому «западному» пониманию корпоративной природы этого явления — это «незаконное приобретение права собственности на долю участия в юридическом лице, на имущество, ценные бумаги юридического лица или установление контроля над ним», осуществляемое путем ряда манипуляций и злоупотреблений со стороны участников субъекта хозяйствования, которые УК РК подробно описывает[7].

Главными причинами того, что специальная норма стала «мертвой» национальные эксперты называют узкое, исключительно корпоративное толкование термина «рейдерство», громоздкую и достаточно сложную нормативную конструкцию диспозиции статьи. Из-за недостаточной осведомленности следователей об особенностях финансово-хозяйственной деятельности юридических лиц возникает много трудностей во время квалификации правонарушения. Так что на практике соответствующая статья не работает. Так, в 2023 году правоохранительные органы провели расследование 18 уголовных дел по фактам рейдерства, что несущественно превышает показатели 2022 года (17 дел). Из этих расследований лишь 6 дел были переданы в суд (в сравнении с 8 в 2022 году). Рост случаев рейдерства оказывает негативное воздействие на экономическое развитие страны, подрывает основы предпринимательской деятельности и уменьшает привлекательность Казахстана для инвесторов[8].

Сегодня в мире остается актуальным распределение рейдерства на белое, серое и черное. Стремясь захватить прибыльную собственность, «белые» рейдеры идут на почти фантастические, но вполне законные шаги, чтобы взорвать экономическое положение предприятия и затем за бесценок завладеть им. «Серые» используют сомнительные методы, балансируя между криминалом и законностью. Черное рейдерство является самым опасным видом, это типичный криминальный способ завладения собственностью. Так, около 90% рейдерских атак завершаются успешно и причина этого в том, что в основном руководство предприятий не готово к такому развитию событий. Вопреки существующему мнению, что рейдеры занимаются в основном крупным бизнесом, малый бизнес также подвергается ответным атакам, поскольку менее защищен от рейдеров из-за отсутствия своей службы безопасности и штатных юристов, которые помогут защитить организацию

в случае захвата. Кроме того, малый бизнес более уязвим к рейдерству, учитывая тот факт, что некоторые его сектора работают по серым схемам.

Основными причинами возникновения и роста рейдерства в мире являются: пробелы в законодательстве; коррупция в органах государственной власти; нестабильная политическая ситуация (сращивание бизнеса и власти, активное перераспределение собственности между финансово-промышленными группами); экономическое положение в стране (недоразвитость рыночных отношений, низкий уровень управления предприятиями и их экономической безопасностью); противоправные действия с использованием государственных реестров и т.п. В этом контексте одной из функций государства является создание механизма обеспечения условий добросовестной конкуренции и ее защиты в стране. К сожалению, в Казахстане все чаще объем выполняемой государством функции в этой области признается недостаточным, что приводит к увеличению количества проявлений захвата собственности аграриев посторонними лицами, монополизации рынков, следствием чего являются угрозы экономической безопасности и снижение инвестиционной привлекательности страны и ее репутации в глазах зарубежных партнеров.

С учетом этих тенденций защита интересов бизнеса в рамках уголовного процесса должна стать приоритетным направлением работы правоохранительных и специальных органов. Это особенно важно, поскольку именно в этой области предприниматели сталкиваются с наиболее серьезными вызовами и давлением. Рассматривая рейдерство в частном бизнесе с точки зрения практической реализации, в составе рейдерской атаки можно условно выделить пять этапов:

- 1) анализ бизнес-процессинга возможного объекта захвата;
- 2) оценка возможностей собственника предприятия по организации защиты бизнеса от захвата;
- 3) избрание схемы и разработка плана мер по захвату предприятия;
- 4) организация и сопровождение захвата;
- 5) меры по обеспечению легализации захвата.

На основании собранных материалов рейдеры решают, какой метод будет эффективным. Атака может происходить: через уставный капитал путем лишения собственника предприятия каких-либо части его корпоративных прав через подставных лиц или совладельцев; путём покупки кредиторской задолженности; путём финансового мошенничества и подделки документов; из-за возбуждения дела о банкротстве; путём создания искусственных проблем с контролирующими органами; путём регистрации в Едином реестре досудебных расследований (далее ЕРДР) уголовных дел против учредителей и руководителей. В таких условиях для построения и эффективного функционирования системы экономической безопасности необходимо задействовать в полном объеме ресурсы всех структурных подразделений предприятия, а также возможности внешних организаций, в том числе органов государственной власти и управления, субъектов негосударственной системы безопасности. Трансформация механизмов реализации незаконного (противоправного) захвата собственности (рейдерства) требует продолжения исследований этого явления и поиска механизмов системного предотвращения такого процесса в бизнес-практике в дальнейшем.

Противодействие рейдерству является важным аспектом поддержания стабильности и развития бизнес-среды в различных странах мира. Многие государства разработали и внедрили эффективные меры и стратегии для предотвращения рейдерских атак. В странах, таких как Австрия, Великобритания, Германия, Дания, Испания, Китай, США, Франция, Швейцария, Швеция, Южная Корея, Япония, не существует специальных норм, посвященных предотвращению незаконных захватов юридических лиц, что подразумевает отсутствие криминализации данного явления. Вместо этого, данные страны фокусируются на совершенствовании корпоративного законодательства и криминализации отдельных явлений, которые могли бы способствовать рейдерским захватам. В отличие от подхода Казахстана, данные страны не стремятся создавать уголовно-правовые механизмы для борьбы с указанным явлением, предпочитая сосредотачиваться на совершенствовании законодательства в области корпоративных отношений[9].

Рассмотрим опыт нескольких стран – Германии, Франции, США, Японии, Сингапура, Италии и Англии. Так, например, в Германии существует жесткий набор законов, направленных на борьбу с рейдерством. Ключевую роль здесь отводится Германскому институту по вопросам корпоративного управления (Deutsches Institut für Corporate Governance – DCGK), который устанавливает стандарты и рекомендации для предотвращения несанкционированных захватов компаний[9]. Франция активно использует правовые механизмы для защиты бизнеса от рейдеров. Примером может служить использование «золотой акции» – специального вида акций, дающих правительству определенные привилегии в компаниях, ключевых для национальной безопасности[10]. В Соединенных Штатах противодействие рейдерству часто осуществляется через рыночные механизмы и систему корпоративного управления. Комиссия по ценным бумагам и биржам (SEC) внедряет требования к долгосрочным планам компаний и обеспечивает прозрачность в деле корпоративных покупок[11]. В Японии правительство активно поддерживает корпоративные структуры и обеспечивает их устойчивость. Законы строго регулируют сделки с акциями, а японские компании часто предпочитают устойчивые стратегические партнерства для предотвращения рейдерских атак[11]. Сингапур признается своей открытой и конкурентоспособной экономикой, и государство активно внедряет законы для предотвращения рейдерства. Сингапурская биржа (SGX) также устанавливает строгие правила и контролирует сделки, чтобы предотвратить враждебные попытки захвата компаний[12]. В Италии существует активная роль правительства в защите национальных компаний. Законы о корпоративном управлении и регулировании финансовых рынков помогают предотвратить рейдерские атаки. Кроме того, судебная система страны рассматривает дела по рейдерству с высокой степенью внимания[12]. В Великобритании борьба с рейдерством в основном осуществляется через механизмы рыночной экономики. Прозрачные правила финансового регулирования, установленные Управлением финансовых услуг (FCA), обеспечивают защиту интересов инвесторов и борются с недобросовестными практиками[13]. Каждая из этих стран применяет комбинацию законодательных актов, корпоративных стандартов и рыночных механизмов для борьбы с рейдерством. Эффективность этих мер зависит от контекста и специфики экономической системы каждой страны. Следует также отметить, что постоянное совершенствование правовых и корпоративных инструментов необходимо для адаптации к постоянно меняющейся природе рейдерских угроз.

Правовые акты государств с развитой экономикой не допускают внедрения преступных способов в процессе воплощения слияний, поглощений, тем самым минимизируя возможность реализации рейдерских схем. Механизм противодействия рейдерству охватывает комплекс стратегических и современных оперативных мероприятий, направленных, с одной стороны, на нейтрализацию причин, формирующих изучаемое явление, а с другой – на уменьшение негативных последствий и потерь, возможность защиты законных интересов и возвращение собственности потерпевшему в кратчайшие сроки на законных основаниях.

Пробелы в законодательстве или вообще отсутствие такового в части защиты прав собственности, неосведомленность в этих вопросах населения способствовали реализации различных схем по переходу активов к третьим лицам и их незаконному обогащению. Развитие рыночных отношений постепенно способствовало появлению новых, более совершенных схем увлечений и недружественных поглощений, которые были хорошо организованы и продуманы командами специалистов по корпоративному праву, безопасности и другим сферам[13]. Реализация таких проектов стала возможна при участии представителей государственных органов власти – судов, представителей органов законодательной и исполнительной власти, правоохранительных органов и т.д. На этом этапе экономический интерес рейдеров в обогащении за счет захвата активов отразился в коррупционных действиях представителей власти, которые и создали возможность реализации таких действий по личному экономическому интересу или по другим причинам (шантаж, запугивание). То есть захват бизнеса во многих случаях был бы невозможен, если бы в стране не было распространено такое явление, как коррупция. Кроме того, именно это негативное социально-экономическое явление

создает необходимые предпосылки для реализации противоправного захвата чужой собственности. Стоит отметить, что в Казахстане рейдерство в основном заключается в приобретении сомнительными путями временного права распоряжаться активами и скорейшей продаже этих активов связанным с рейдером лицам, с перепродажей изъятых активов между связанными лицами с целью исключить их возврат законным владельцам. В таком случае главная цель рейдера – получение прибыли[14].

Рейдерство остается серьезным вызовом для стабильности и развития бизнес-среды. Анализ опыта различных стран, подчеркивает необходимость комплексного подхода в борьбе с этим явлением. Законодательство, корпоративное управление, регулирование и судебная защита играют ключевую роль в противодействии рейдерству. Опыт развитых стран показывает, что эффективные меры включают в себя укрепление системы контроля за сделками, разработку четких правил корпоративного управления, а также активное вовлечение общественности. Открытость, прозрачность и сотрудничество между государственными органами, предпринимателями и обществом становятся основой успешной борьбы с рейдерством. Продвижение этих принципов на мировом уровне может создать более устойчивую и безопасную среду для развития бизнеса, способствуя привлечению инвестиций и повышению конкурентоспособности национальных экономик.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Шарапов, В.А. «Рейдерство и методы его предотвращения в современной России.» - М.: Издательство «Наука», 2019. - 250 с.
2. Валласк Е.В. Криминалистическая характеристика, квалификация и программы расследования преступлений, характеризующихся как корпоративный (рейдерский) захват. Учебное пособие. 2009. С. 18.
3. Долинская В.В. Криминализация корпоративных конфликтов // Законы России: опыт, анализ, практика. 2009. № 3. С. 61; Лопашенко Н.А. Рейдерство // Законность. 2007. № 4. СПС «КонсультантПлюс».
4. Мельникова Т.В. Недружественное поглощение как вид рейдерства по российскому гражданскому праву // Вестник КрасГАУ. 2013. № 9. С. 19.
5. Иванов, С.Н. «Правовые аспекты рейдерских атак: анализ современной российской практики.» - Санкт-Петербург: Юридическое издательство, 2020. - 180 с.
6. Грознов, В.П. «Роль государства в противодействии рейдерству: теория и практика.» - М.: Политиздат, 2016. - 180 с.
7. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.) // Интернет ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=160;-55#pos=160;-55 (дата обращения: 15.01.2024)
8. Данные Комитета правовой статистики и специальных учетов ГП РК // Интернет ресурс: <https://qamqor.gov.kz> (дата обращения: 15.01.2024)
9. Johnson, M. «Raiders and Targets: The Impact of Hostile Takeovers.» - New York: Oxford University Press, 2018. - 300 p.
10. Davis, J.H. «Defending the Corporate Castle: Strategies for Protecting Your Business from Hostile Takeovers.» - San Francisco: Jossey-Bass, 2019. - 250 p.
11. Damodaran, A. «Strategies for Preventing Hostile Takeovers.» - New York: McGraw-Hill, 2018. - 280 p.
12. Bratton, W.W., McCahery, J.A. «Empirical Perspectives on Hostile Takeovers.» - Cambridge: Cambridge University Press, 2016. - 200 p.
13. Никитин, Д.С. «Оценка эффективности современных механизмов защиты бизнеса от рейдерских угроз.» - Санкт-Петербург: Бизнес-Книга, 2019. - 250 с.
14. Волков, И.М. «Корпоративное управление и рейдерство: взаимосвязь и противостояние.» - М.: Издательский дом «Экономика», 2018. - 200 с.

УДК 342.52

ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА РОССИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СФЕРЕ ГУМАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЖИВОТНЫМ

Отставнова Елена Александровна

Доцент кафедры конституционного права имени профессора И.Е. Фарбера и профессора В.Т. Кабышева ФГБОУ ВО «Саратовской государственной юридической академии»
Саратов, Российская Федерация

***Аннотация:** анализ законодательства России и Казахстана в сфере взаимоотношений человека с животными показывает, что принцип гуманного отношения относится в большей степени к животным-компаньонам, с которыми у человека установлена психо-эмоциональная связь. Под влиянием соглашений, принятых в рамках СНГ обоими государствами приняты специальные законы об ответственном отношении к животным. Однако, отсутствие самого понятия «животного» в законодательстве изучаемых стран приводит к запутанности правовых режимов различных их видов, и как следствие, к неясности применения принципа гуманизма к ним.*

***Ключевые слова:** животные, гуманность, СНГ, Казахстан, Россия, животные-компаньоны, дикие животные, право.*

В современный период развития человечества все большую актуальность приобретают проблемы гуманного отношения к животным. Это связано с глобальными преобразованиями условий жизни человека, его культурным и нравственным совершенствованием, а также изменением роли представителей животного мира в его окружении. В связи с этим правовая политика большинства государств мира направлена не только на сохранение биологического разнообразия, рационального использования фауны, но и гуманного отношения к животным. Не являются исключением из этого Российская Федерация и Республика Казахстан.

Основы гуманного отношения к животным заложены в Конституциях обоих государств. В преамбуле Конституции РФ установлено, что российский народ чтит память предков, передавших ему веру в добро и справедливость [1], которые должны распространяться на все сферы жизни человека, в том числе и на взаимоотношения с животным миром. В 2020 году в Основной закон были внесены изменения, дополнившие полномочия Правительства РФ обязанностью сохранять уникальное природное и биологическое многообразие страны, формировать в обществе ответственное отношение к животным [2]. Народ Республики Казахстан принимал Конституцию исходя из осознания высокой ответственности перед нынешним и будущим поколениями [3], которая невозможна без продуманного и гуманного отношения к животному миру. Статья 20 Конституции Казахстана запрещает пропаганду культа жестокости и насилия.

В настоящее время отношения между человеком и объектами животного мира в России и Казахстане регулируются специальными законами и подзаконными актами, так или иначе затрагивающих данную сферу. Среди них следует выделить ключевые, непосредственно относящиеся к изучаемому вопросу. В Российской Федерации – это Федеральный закон от 24.04.1995 N 52-ФЗ «О животном мире» [4], Федеральный закон от 02.07.2013 N 148-ФЗ «Об аквакультуре (рыбоводстве) и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» [5], Федеральный закон от 10.01.2002 N 7-ФЗ «Об охране окружающей среды» [6], Федеральный закон от 27.12.2018 N 498-ФЗ «Об ответственном обращении с животными и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» [7] и другие. В Казахстане – это Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 593-III «Об охране, воспроизводстве и

использовании животного мира» [8], Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 97-VII «Об ответственном обращении с животными» [9]. Большинство вопросов, относящихся к конкретным видам деятельности в данной сфере в Республике Казахстан урегулировано приказами Министра сельского хозяйства, Министра экологии, геологии и природных ресурсов [10] и т.д.

Несмотря на столь разнообразное количество нормативно-правовых актов двух государств, в них отсутствует само понятие «животное», что приводит к запутанности законодательства и правоприменительной практики. В Российском Федеральном законе «О животном мире» дано понятие «животному миру», как совокупности «живых организмов всех видов диких животных...». Целью Закона является охрана биологического разнообразия животного мира, создание условий для его устойчивого существования, сохранения генетического фонда. Статья 12 указанного Закона закрепляет одним из принципов государственного управления – принцип осуществления пользования животным миром гуманными способами, не допускающими жестокого обращения. К видам пользования животным миром отнесены: охота; рыболовство, включая добычу водных беспозвоночных и морских млекопитающих; добыча объектов животного мира, не отнесенных к охотничьим ресурсам и водным биологическим ресурсам; использование полезных свойств жизнедеятельности объектов животного мира - почвообразователей, естественных санитаров окружающей среды, опылителей растений, биофильтраторов и других; изучение, исследование и иное использование животного мира в научных, культурно-просветительных, воспитательных, рекреационных, эстетических целях без изъятия их из среды обитания; получение продуктов жизнедеятельности объектов животного мира. Исходя из этого следует, что принцип гуманного отношения распространяется не только на диких позвоночных, но и беспозвоночных животных, включая насекомых. Однако, дальнейший анализ Закона позволяет предположить, что законодатель применяет данный принцип только в отношении позвоночных животных, имеющих развитую нервную систему, обладающих, по мнению человека, чувствами страха, привязанности и ощущающих боль [11, с. 77-78].

В Законе Республики Казахстан «Об охране, воспроизводстве и использовании животного мира» содержится 80 понятий, среди которых присутствует – «животные», как дикие животные (млекопитающие, птицы, пресмыкающиеся, земноводные, рыбы, моллюски, насекомые и другие), находящиеся в состоянии естественной свободы на суше, в воде, атмосфере и почве. Следовательно, Закон не относит к таковым животных-компаньонов, домашних, лабораторных, используемых в развлекательной индустрии животных. На наш взгляд, такая трактовка вносит путаницу в фаунистическое законодательство. Кроме того, статья 3 Закона, устанавливает категории животного мира исходя из их целевого назначения: редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды животных; являющиеся объектами охоты или рыболовства; не используемые в хозяйственных целях, но имеющие экологическую, культурную и иную ценность; виды животных, численность которых подлежит регулированию в целях охраны здоровья населения, предохранения от заболеваний сельскохозяйственных и других домашних животных, предотвращения ущерба окружающей среде, предупреждения опасности нанесения существенного ущерба сельскохозяйственной деятельности. Также, Закон выделяет виды животных, используемых в иных хозяйственных целях (кроме охоты и рыболовства). Из этого не совсем ясно, о каких животных идет речь. Согласно статье 13 Закона, охрана животного мира осуществляется, в том числе, путем оказания помощи животным в случае заболеваний, угрозы гибели при стихийных бедствиях и вследствие других причин, а также, воспитания граждан в духе гуманного и бережного отношения к животному миру. Необходимо отметить, что изучаемый Закон подробно регулирует вопросы собственности на объекты животного мира, охоты, рыболовства. В Российской

Федерации такие вопросы регулируются отдельными законами. К ним можно отнести Федеральный закон от 24.07.2009 N 209 «Об охоте и о сохранении охотничьих ресурсов, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» [12], Федеральный закон от 20.12.2004 N 166-ФЗ «О рыболовстве и сохранении водных биологических ресурсов» [13]. Первый из них содержит принцип использования охотничьих ресурсов с применением орудий охоты и способов охоты, соответствующих требованиям гуманности и предотвращения жестокого обращения с животными, в том числе при подготовке и дрессировке собак охотничьих пород. Второй Закон подобного принципа не устанавливает, что говорит о том, что на рыб и водных беспозвоночных принцип гуманности не распространяется.

Знаковым моментом в деле ответственного и гуманного отношения к животным стало принятие государствами специальных законов. В Российской Федерации – это Федеральный закон от 27.12.2018 N 498-ФЗ «Об ответственном обращении с животными и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации». В Республике Казахстан - Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 97-VII «Об ответственном обращении с животными». В обоих законах закреплены понятия «дикие животные» и «домашние животные», которые схожи по смысловому содержанию. В казахском законе последние приравниваются к животным-компаньонам. Принцип гуманного отношения к животным, также, является идентичным в двух законах. Он предусматривает отношение к животным как к существам, способным испытывать эмоции и физические страдания; ответственность человека за судьбу животного; воспитание у населения нравственного и гуманного отношения к животным; научно обоснованное сочетание нравственных, экономических и социальных интересов человека, общества и государства. В Законе Республики Казахстан более детально прописаны запрещенные способы обращения с животными, относящиеся к жестоким. Также, в нем особое внимание уделено просвещению и воспитанию населения в области ответственного обращения с животными.

Поскольку Россия и Казахстан являются участниками Содружества Независимых Государств, на них распространяется Модельный закон «Об обращении с животными» от 31 октября 2007 года, содержащий в статье 7 принцип гуманности в отношении к животным и недопущения жестокого с ними обращения. В данном законе, также, отсутствует понятие «животного», однако дана их классификация в зависимости от целей использования человеком: домашние животные, животные-компаньоны, животные, используемые в культурно-зрелищных мероприятиях, служебные животные, лабораторные животные, дикие животные. Представленное деление наиболее логично, поскольку позволяет установить разные параметры применения принципа гуманности к ним в процессе практического применения человеком. А отнесение животного к одной из вышеуказанных групп определяет тот или иной правовой режим, включающий определенный объем требований к собственнику по надлежащему обращению и содержанию животного [14, с. 48].

Однако, существуют неотъемлемые характеристики гуманизма, распространяющиеся на все виды животных. Они содержатся в дополнениях, внесенных в Модельный закон в 2017 году Межпарламентской Ассамблеей государств-участников СНГ, касающиеся принципа ответственного отношения к ним. Отсутствие универсальных принципов обращения с животными в законодательстве России и Казахстана может привести к иерархии животных, дискриминации их по видовому признаку и, как следствие, к запутанности законодательства [15, с. 80]. Такими критериями являются: гуманное отношение к животным, результатом которого является благополучие животных и человека в рамках общепринятых этических ценностей; отношение к животным как к существам, обладающим способностью чувствовать, в том числе испытывать страх и боль; обеспечение

удовлетворения физиологических и поведенческих потребностей животных; защита животных от жестокого обращения; соблюдение при обращении с животными прав и свобод человека; персональная ответственность ответственного лица за жизнь, здоровье и благополучие животного; научно обоснованное сочетание при обращении с животными нравственных, экономических и социальных интересов человека, общества и государства [16]. Статья 9 Закона говорит о том, что собственник животного обязан создавать для него условия жизни, приближенные к естественным, обеспечивать его потребности в корме, сне, воде, движении, учитывая при этом индивидуальные особенности животного. Если причинение страданий животному неизбежно, то человек обязан их минимизировать.

Таким образом, законодательство Республики Казахстан является более кодифицированным, что позволяет легче ориентироваться гражданам и правоприменителям в данной области общественных отношений. Однако, в обоих государствах отмечается недостаточное понимание специфики сферы правового регулирования, несогласованность и противоречие правовых норм. Данная ситуация связана, прежде всего, с отсутствием в законодательстве четкого понятия «животного», расхождения деления представителей животного мира на группы и применения к ним принципа гуманного обращения. Для исправления ситуации следует закрепить понятие «животное» в Модельном законе СНГ «Об обращении с животными», а на его основе в законодательстве России и Казахстана. При этом следует учитывать мнение ученых-зоологов, которые относят к животным не только позвоночных представителей, но и насекомых, земноводных, пресмыкающихся, членистоногих и т.д. Понимание специфики представителей животного мира позволит внести определенность в правовую политику государств в сфере ответственного и гуманного отношения к ним, основанную на общих принципах, распространяющихся на всех ее представителей и особенных, устанавливающих правовой режим конкретной группы животных.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Конституция Российской Федерации: принята всенародным голосованием 12.12.1993 г. (с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020 г., в ред. от 06.10.2022) // Российская газета. 01.07.2020. № 144; Официальный интернет-портал правовой информации (www.pravo.gov.ru).
2. Закон РФ о поправке к Конституции РФ от 14.03.2020 N 1-ФКЗ «О совершенствовании регулирования отдельных вопросов организации и функционирования публичной власти» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2020. № 11, ст. 1416.
3. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.09.2022 г.) // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (дата обращения: 08.02.2024).
4. Федеральный закон от 24.04.1995 N 52-ФЗ (ред. от 13.06.2023) «О животном мире» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 1995. № 17, ст. 1462; 2023. № 25, ст. 4436.
5. Федеральный закон от 02.07.2013 N 148-ФЗ (ред. от 04.08.2023) «Об аквакультуре (рыбоводстве) и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2013. № 27, ст. 3440; 2023. № 32 (Часть I), ст. 6186.
6. Федеральный закон от 10.01.2002 N 7-ФЗ (ред. от 25.12.2023) «Об охране окружающей среды» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2002. № 2, ст. 133; 2023. № 18, ст. 3254.
7. Федеральный закон от 27.12.2018 N 498-ФЗ (ред. от 27.11.2023) «Об ответственном обращении с животными и о внесении изменений в отдельные

законодательные акты Российской Федерации» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2018. № 53 (часть I), ст. 8424; 2023. № 49 (Часть III), ст. 8675.

8. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 593-III «Об охране, воспроизводстве и использовании животного мира» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.09.2023 г.) // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000593>

9. Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 97-VII «Об ответственном обращении с животными» (с изменениями от 01.05.2023 г.) // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38058859

10. Например, Приказ и.о. Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 27 февраля 2015 года № 18-04/148. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 1 апреля 2015 года № 10606 «Об утверждении Правил рыболовства» // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500010606>; Приказ Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 30 января 2015 года № 7-1/68. Зарегистрирован Министерством юстиции Республики Казахстан 22 мая 2015 года № 11127 «Об утверждении Правил идентификации сельскохозяйственных животных» // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500011127> ; Приказ Министра экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан от 30 декабря 2020 года № 344. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 января 2021 года № 22020 «Об утверждении Правил осуществления любительского (спортивного) рыболовства, мелиоративного лова, научно-исследовательского лова, лова в воспроизводственных целях на водных объектах, входящих в состав особо охраняемых природных территорий со статусом юридического лица» // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000022020/links>

11. Пузевич А.Н. Понятие и признаки животных как объекта гражданского права // Юридическая наука. 2011. № 4. С. 77-78.

12. Федеральный закон от 24.07.2009 N 209-ФЗ (ред. от 13.06.2023) «Об охоте и о сохранении охотничьих ресурсов и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2009. N 30, ст. 3735; 2023. N 25, ст. 4439.

13. Федеральный закон от 20.12.2004 N 166-ФЗ (ред. от 29.12.2022) «О рыболовстве и сохранении водных биологических ресурсов» // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2004. N 52 (часть 1), ст. 5270; 2023. N 1 (часть I), ст. 24.

14. Бобров Д.В. Понятия и проблемы классификации животных как объектов права собственности // Сибирский юридический вестник. 2022. №1. С. 43-49.

15. Хижняк В.С. Конституционно-правовая политика в области защиты прав животных в странах Латинской Америки // Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2023. № 2. С. 73-81.

16. Постановление N 46-15 Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ «О новой редакции модельного закона «Об ответственном обращении с животными» // Информационный бюллетень. Межпарламентская Ассамблея государств-участников Содружества Независимых Государств. 2017. N 67 (часть 1).

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В МИРОВОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ПО БОРЬБЕ С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ ПРОТИВ МИРА

Абишев Ержан Нагышбекович – магистрант 2 курса
Кокшетауского университета имени Абая Мырзахметова

***Аннотация.** В данной статье будут рассмотрены современные тенденции в мировом уголовном законодательстве по борьбе с преступлениями против мира. В условиях быстрого развития глобализации и появления новых угроз, связанных с транснациональной преступностью, страны по всему миру активно пересматривают свои уголовные кодексы и применяют инновационные подходы к предотвращению и пресечению таких преступлений.*

***Ключевые слова:** преступления против мира, глобализация, международное сотрудничество, технологии расследования, превентивные меры, права человека.*

В современном мире, озабоченном глобальными вызовами и угрозами, эффективное противодействие преступлениям против мира становится приоритетной задачей для мирового сообщества. С развитием международных отношений и угрозы транснационального характера современное уголовное законодательство стремится адаптироваться к новым реалиям, предлагая инновационные подходы и решения.

С учетом глобальной природы многих преступлений против мира, мировые юридические системы пересматривают уголовные статьи и квалификации, стремясь к более широкому охвату и эффективному пресечению таких преступлений [1].

Глобализация преступлений против мира обуславливает необходимость пересмотра уголовных статей в уголовных кодексах различных стран, включая Республику Казахстан. Существующие уголовные нормы могут оказаться недостаточными для эффективного противостояния транснациональным преступным группировкам, действующим в глобальных масштабах. В связи с этим, законодательство РК сталкивается с задачей внесения поправок и дополнений, направленных на более точное определение преступлений против мира и их наказание.

Применение статей Уголовного кодекса Республики Казахстан к преступлениям против мира требует дифференцированного и гибкого подхода. Важно выявить и четко определить такие виды преступлений, которые могут представлять угрозу миру в глобальном контексте. Пересмотр статей УК РК должен включать в себя анализ и адаптацию законодательства к изменяющимся реалиям, а также создание механизмов для сотрудничества с международными правоохранительными органами [2].

Процесс пересмотра уголовных статей должен быть основан на системном анализе текущих норм и сравнении их с мировыми стандартами в области борьбы с преступлениями против мира. Работа над статьями УК РК должна включать в себя консультации с экспертами и представителями международных организаций для обеспечения соответствия национального законодательства мировым стандартам безопасности.

Современные тенденции включают в себя активное сотрудничество между странами и международными организациями в области борьбы с преступлениями против мира. Обмен информацией, разработка совместных стратегий и операций становятся ключевыми инструментами в борьбе с угрозами мировой безопасности.

Эффективное международное сотрудничество и обмен информацией становятся фундаментальными элементами борьбы с преступлениями против мира. В контексте Республики Казахстан, важно активизировать участие страны в международных правоохранительных органах и механизмах. Это включает в себя совместные операции,

обмен аналитической информацией и разработку общих стратегий по предотвращению и пресечению преступлений против мира [3].

Следует обратить внимание на адаптацию механизмов обмена информацией, чтобы они были согласованы с принятыми международными стандартами конфиденциальности и безопасности. Эффективные каналы связи и системы передачи данных между национальными и международными правоохранительными органами могут значительно улучшить способы выявления и расследования преступлений.

Применение стандартов международного сотрудничества также подразумевает согласование методов расследования и обмен опытом в сфере борьбы с преступлениями против мира. Обучение правоохранительных органов новым методам и технологиям, актуальным для международных стандартов, становится ключевым элементом сотрудничества.

Современные тенденции в уголовном законодательстве требуют внедрения инновационных технологий и методов расследования для эффективного противостояния преступлениям против мира. В Республике Казахстан, анализируя статьи УК РК, необходимо внимательно рассмотреть вопрос внедрения современных технических решений, таких как технологии искусственного интеллекта, цифровая криминалистика и технические средства мониторинга и анализа данных [4].

Применение новых технологий в расследованиях требует не только обновления технической базы, но и обучения кадров. Важно предоставить правоохранительным органам необходимые знания и навыки для эффективного использования технологических инноваций в борьбе с преступлениями против мира. Кроме того, требуется укрепление системы кибербезопасности для защиты данных и операций правоохранительных органов от внешних угроз.

Эффективное использование технологий также предполагает сотрудничество с частными компаниями, специализирующимися в области кибербезопасности и технического обеспечения расследований. Совместные проекты и партнерства с технологическими компаниями могут способствовать более успешной адаптации современных методов расследования в правоохранительных практиках РК [5].

Современное уголовное законодательство все более акцентирует внимание на превентивных мерах, направленных на предупреждение преступлений против мира. Особое внимание уделяется программам реабилитации и социальной реинтеграции лиц, подвергшихся воздействию экстремистских идей.

Превентивные меры направлены на предотвращение возможности совершения преступлений против мира и включают в себя не только уголовно-правовые инструменты, но и социальные и образовательные программы. Важным аспектом превентивных мер является участие общества в процессе противодействия экстремистской идеологии и формирования условий, исключающих вероятность вовлечения граждан в террористическую деятельность.

Статьи Уголовного кодекса Республики Казахстан должны отражать не только наказание за конкретные преступления против мира, но и содержать положения о мерах профилактики, направленных на укрепление общественной безопасности. Важными инструментами в этом контексте могут стать программы социальной адаптации для лиц, вернувшихся из зон конфликта, а также образовательные и просветительские инициативы для поддержки толерантности и предотвращения радикализации [6].

Превентивные меры также включают в себя работу с семьями и общественностью, направленную на выявление и предотвращение факторов, способствующих проявлению экстремистской активности. Совместные усилия государства, общественных организаций и местных сообществ могут способствовать формированию адаптивной и устойчивой среды, негативно реагирующей на идеологию терроризма.

Превентивные меры направлены на предотвращение возможности совершения преступлений против мира и включают в себя не только уголовно-правовые инструменты, но и социальные и образовательные программы. Важным аспектом превентивных мер является участие общества в процессе противодействия экстремистской идеологии и формирования условий, исключающих вероятность вовлечения граждан в террористическую деятельность.

Статьи Уголовного кодекса Республики Казахстан должны отражать не только наказание за конкретные преступления против мира, но и содержать положения о мерах профилактики, направленных на укрепление общественной безопасности. Важными инструментами в этом контексте могут стать программы социальной адаптации для лиц, вернувшихся из зон конфликта, а также образовательные и просветительские инициативы для поддержки толерантности и предотвращения радикализации.

Превентивные меры также включают в себя работу с семьями и общественностью, направленную на выявление и предотвращение факторов, способствующих проявлению экстремистской активности. Совместные усилия государства, общественных организаций и местных сообществ могут способствовать формированию адаптивной и устойчивой среды, негативно реагирующей на идеологию терроризма.

В борьбе с преступлениями против мира необходимо строго соблюдать принципы защиты прав человека и обеспечивать справедливость в судопроизводстве. Важно, чтобы применяемые статьи УК РК соответствовали высоким стандартам справедливого судопроизводства, гарантировали право на справедливый суд и запрещение пыток и жестокого обращения.

Статьи, касающиеся преступлений против мира, должны быть четко сформулированы, чтобы избежать двусмысленностей и недоразумений в интерпретации законодательства. Также важно уделять особое внимание вопросам защиты прав подозреваемых и обвиняемых, чтобы избежать произвольного заключения и обеспечить соблюдение принципов справедливости.

Гарантии справедливого судопроизводства также включают в себя доступ к квалифицированному юридическому представительству и проведение надлежащего расследования. Недопустимость давления на подсудимых и принцип презумпции невиновности должны быть явно зафиксированы в статьях Уголовного кодекса Республики Казахстан[7].

В заключение, рассмотрение современных тенденций в мировом уголовном законодательстве по борьбе с преступлениями против мира подчеркивает необходимость постоянного развития правовых механизмов для эффективного противодействия изменяющимся угрозам. Глобализация требует гибкости в уголовных кодексах, а пересмотр уголовных статей в Республике Казахстан становится важным шагом в направлении укрепления национальной безопасности.

Международное сотрудничество и обмен информацией оказываются ключевыми инструментами, усиливающими возможности правоохранительных органов в предотвращении и пресечении транснациональных преступлений. Технологические инновации, интегрированные в методы расследования, открывают новые возможности для выявления и пресечения угроз в цифровой среде.

Применение превентивных мер и программ реабилитации становится важным компонентом стратегии борьбы с преступлениями против мира, подчеркивая важность не только наказания, но и предупреждения и социальной реинтеграции.

Защита прав человека и соблюдение принципов справедливого судопроизводства остаются фундаментальными в современной борьбе с преступлениями против мира. Эти принципы не только содействуют установлению истины, но и предотвращают возможные злоупотребления со стороны правоохранительных органов.

Таким образом, статья предоставляет обзор ключевых направлений развития уголовного законодательства и подчеркивает важность активного внедрения современных подходов и технологий для эффективной борьбы с преступлениями против мира в условиях современной глобализированной действительности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.)
2. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан / Под ред. С.М. Рахметова. Книга 1. Астана, 2019г.
3. Балтабаев К.Ж. Особенности Уголовного кодекса Республики Казахстан / К.Ж. Балтабаев // Уголовное право. – 2017. – № 4. – С. 19–24
4. Рахметов С.М. Проблемы ограничения уголовных проступков от административных правонарушений и преступлений / С.М. Рахметов // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2016. – № 4 (45). – С. 118–124
5. Гордеев С.А. Уголовная ответственность за незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ // Трибуна ученого : электрон. науч.-практ. журн. – 2022. – № 4. – С. 65-80
6. Берсенев А.А. История становления и развития форм соучастия в преступлении в казахстанском уголовном законодательстве и праве / Берсенев А.А., Мирошниченко А.В. // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2022. – № 5, ч. 2. – С. 214-216
7. Орлов В.Н. Современное судопроизводство: понятие, цели: монография / В.Н. Орлов. – Москва : МГЮУ им. О.Е. Кутафина, 2019. – 416 с.

THE THEORETICAL FRAMEWORK, SIGNIFICANCE, AND PRINCIPAL CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS

Jumshud Amir Hajiyev

Student of Law Faculty of Baku State University,
Scientific supervisor - Rahim Kamil Mammadov
Baku Azerbaijan

***Summary:** The intensification of interpersonal social, cultural, and economic relations in contemporary societies, coupled with the conveniences provided by technological innovations, especially information systems, has led to an increase in transnational crimes and the emergence of new types of crimes in this field. This situation makes the investigation and punishment of crimes more challenging, necessitating stronger collaboration among states in the field of justice. The need for a more effective fight against crime and criminals has resulted in the signing of numerous international treaties. Our current study is devoted to the analysis of theoretical framework, significance, and principal characteristics of international legal cooperation in criminal matters.*

***Keywords:** International law, international legal cooperation, international criminal law, international relations, the principle of state cooperation*

Before delving into the international legal cooperation on criminal matters, it is essential to ascertain the substance of international cooperation by employing a deductive approach to the issue. The comprehension of international legal cooperation can be scrutinized in the context of international public law.

A. In respect of international law, international cooperation is a fundamental principle in international law, reflecting the recognition that global challenges and issues require collaborative efforts among states to achieve common goals and address shared concerns.

The aforementioned principle is referred to by various names in international legal literature, such as the "principle of cooperation" [10, p.285], or the "principle of states cooperating with each other". [8, p.41]

While the United Nations (UN) Charter emphasizes principles such as the peaceful resolution of disputes and international cooperation, it does not explicitly use the term "international cooperation" in a specific provision. However, the Charter outlines several key principles and objectives that underscore the importance of international cooperation. Some relevant provisions include:

In accordance with Article 1, Paragraph 3 of the Charter, the implementation of international cooperation in solving economic, social, cultural, and humanitarian international problems is established as a duty upon states.

Furthermore, in accordance with Article 1, Paragraph 1 of the Charter, the task of implementing "collective measures for the maintenance of international peace and security" is assigned.

The international law principle of state cooperation find their expression in two additional articles of the UN Charter. Specifically, Articles 55 and 56 of the Charter are dedicated to the collaboration of states in the social, economic, and cultural fields. Article 56 of the UN Charter outlines two types of international cooperation for UN members: achieving the purposes set forth in the Charter and collaborating with the UN itself to fulfill its obligations in the field of international cooperation. [14]

The 1970 Declaration on Principles of International Law affirmed the duty of states to cooperate with each other.

The relevant provision in the declaration states: "States have the duty to cooperate with each other, regardless of political, economic, and social systems, in various spheres of international relations, in order to maintain international peace and security and to promote international economic stability and progress...". [11]

In addition while the Helsinki Final Act does not establish a specific "duty to cooperate," it reflects a broader commitment to principles of international cooperation, mutual respect, and the peaceful resolution of disputes. It is declared that the participating States express their intent to promote economic, scientific, technological, cultural, and other ties among themselves (Principle VI). [5]

Simultaneously, international cooperation between states, especially in criminal cases, was directly promoted in the decisions adopted by the UN General Assembly.

A resolution adopted by the UN General Assembly on 03 December 1973 named "Principles of international co-operation in the detection, arrest, extradition and punishment of persons guilty of war crimes and crimes against humanity" states that States shall cooperate with each other in the collection of information and evidence which would help bring to trial the persons indicated in paragraph 5 above, and shall exchange such information. [13]

Similar provisions are indicated in the resolution adopted by the General Assembly on "International cooperation in criminal matters" dated February 4, 1998. [12]

Some scholars even broaden the scope of the principle of states' cooperation, stating, the envisaged principle also includes the implementation of international cooperation among states and other subjects of international law (such as international governmental organizations) in areas of international relations. States, particularly, should cooperate with the United Nations. [3, p.455]

Criminal law and proceedings are at the heart of state sovereignty and cooperation in criminal matters is a voluntary undertaking; a State is not obliged to cooperate with others in criminal matters unless it has agreed to do so.

But over time, the parochial view that criminal law, including its effects, is local in nature has given way to an ever-growing need for and actual regulation of international legal cooperation. International crimes are of concern to all States and therefore lend themselves to efforts at cooperation. [1, p.85]

Thus, the cooperation among states encompasses not only the implementation of measures for the preservation of peace and security but also extends to the broadening of relations in the economic, scientific-technical, cultural, and other fields of interstate relations. Cooperation should not run contrary to the objectives of the United Nations based on mutual and beneficial collaboration while respecting the internal legislation of states. The mentioned principle calls on states to cooperate with each other regardless of the diverse aspects of their political, economic, and social systems.

B. What is the importance of international legal cooperation in criminal cases, and why should states cooperate?

The emergence and expansion of transnational organized crime has created challenges for criminal justice systems around the world.

Individual perpetrators and organized criminal groups are highly mobile, and their activities frequently occur across international borders. They often seek to evade detection, arrest and punishment by moving to other jurisdictions or by laundering the proceeds of crime through offshore financial institutions or other companies. Deficiencies in States' capacities to address the threats posed by transnational organized crime, as well as the diversity of legal systems involved and discrepancies in applicable legal requirements, coupled with the absence or limited use of communication channels between cooperating States, often lead to shortcomings and setbacks that have an impact on the effectiveness of international cooperation in criminal matters. [6, p.4]

Hence, emphasizing the importance of international legal cooperation in criminal cases, it is stated that law enforcement officials face challenges when investigating or initiating legal actions against individuals suspected of involvement in transnational activities, especially when those individuals are located outside their jurisdiction. The difficulties arise when key evidence, witnesses, victims, or the proceeds from the crime are situated in foreign territories, and the legal and judicial systems they must engage with differ from their own. Despite these challenges, practitioners cannot confine their work to national borders; instead, they are compelled to collaborate with foreign counterparts to bring the perpetrators of such offenses to justice. The success of combatting transnational crime hinges on the close cooperation between states in criminal matters.

C. Now, approaching the issue more specifically, it is necessary to define the concept of international cooperation in criminal cases.

International cooperation in criminal matters is a comprehensive set of procedures carried out by the competent judicial authority of one state on behalf of the judicial authority of another state. The processes of request are conducted in accordance with existing bilateral or multilateral agreements between the relevant states. In the absence of such agreements, procedures are guided by principles of customary international law and the principle of reciprocity. [4, p.5]

International cooperation in criminal matters is sometimes expressed in a limited way: In this context, international judicial cooperation in criminal matters refers to the fulfillment by the judicial authorities of one state of the criminal procedures requested by the judicial authorities of another state. [2]

In criminal matters, international legal cooperation entails mutual support among judicial authorities (such as courts, prosecutors, and, in some jurisdictions, law enforcement agencies and enforcement authorities) in criminal proceedings falling within the jurisdiction of criminal courts. Judicial cooperation can be defined as any form of assistance and contribution provided mutually at the request of a foreign country within the framework of criminal proceedings conducted in that country. [7, p.157]

The last concept more precisely and fully covers the essence of international cooperation in criminal cases from a legal point of view.

Thus, international legal cooperation in criminal matters refers to the collaborative efforts and agreements between sovereign states or their respective authorities to address and combat criminal activities that extend across national borders. It involves the sharing of information, intelligence, and resources, as well as the coordination of efforts to investigate, prosecute, and adjudicate crimes that have an international dimension. The notion recognizes the interconnectedness of modern criminal activities, such as transnational organized crime, cybercrime, terrorism, and corruption, which often transcend the jurisdictional boundaries of individual states.

International cooperation in criminal matters can be based on a variety of instruments, including bilateral or multilateral treaties, conventions, informal arrangements, or memorandums of understanding.

The following are the main features characterizing the normative foundations regulating international legal cooperation in criminal matters:

a) These norms do not criminalize or prescribe punishment for individual crimes themselves; instead, they are procedural in nature, regulating the process of implementing international cooperation. They do not criminalize offenses individually or prescribe penalties for them;

b) The normative material in this field must have an international character, meaning it should be created not unilaterally by the subjects of international law but through consensus and agreement. This distinguishes it from efforts to combat criminality at the national level;

c) The purpose of these norms is to combat criminality;

d) This cooperation can be implemented irrespective of the type of crime. Because today, the principle of responsibility of individuals for international crimes is considered one of the main principles of international criminal law. However, the normative framework related to transnational crimes affecting the interests of the international community is more extensive;

e) International cooperation on criminal matters is regulated both at the international level and through domestic legislation. Most states have enacted specific national legislative acts on this matter. For instance, the Law of the Republic of Azerbaijan "On Legal Assistance in Criminal Matters," dated June 29, 2001, serves as a domestic legislative act regulating mutual legal assistance, which is one form of cooperation in criminal matters [9];

f) Finally, there is no existing universal and consolidated act regulating international legal cooperation on criminal matters. This creates difficulties in regulation by complicating the implementation of interstate cooperation.

Conclusion: To sum up, international judicial cooperation in criminal matters plays a pivotal role in addressing the evolving challenges posed by transnational crime. The complexities of modern criminal activities require a concerted effort among nations to share information, evidence, and expertise.

The success of international judicial cooperation relies on fostering trust and ensuring a fair and efficient legal process. While challenges such as differing legal systems, cultural nuances, and political considerations may arise, the benefits of enhanced collaboration far outweigh the obstacles. As the world becomes more interconnected, the need for a coordinated response to transnational crime becomes increasingly imperative. This involves not only improving existing mechanisms but also exploring innovative approaches to address the ever-changing nature of criminal activities. Ultimately, a united front against transnational crime is essential for the preservation of global security and peace and the establishment of a just and effective international legal framework.

BIBLIOGRAPHY:

1. An Introduction to International Criminal Law and Procedure. Second edition. Robert Cryer. Håkan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmschurst. Cambridge University Press, 2010. 618 p.
2. Avrupa Birliğinde Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği. T.C. Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü 2021. 163 p.
3. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə I cild. Ümumi hissə. Bakı 2018
4. Cezaî Konularda Adli İşbirliği Rehberi, Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk Ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şen Matbaa, Ankara, 2014. 169 p.
5. Conference on Security And Co-Operation In Europe Final Act (Helsinki, 1975)
6. Digest of Cases of International Cooperation in Criminal Matters Involving the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime as a Legal Basis, United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2021, 162 p.
7. Durmuş Tezcan/Mustafa Ruhan Erdem/R. Murat Önok, Uluslararası Ceza Hukuku, Seçkin Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 2019, 624 p.
8. L.H.Hüseynov. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı: Qanun Nəşriyyatı. 2012, 368 səh
9. Law of the Republic of Azerbaijan "On Legal Assistance in Criminal Matters," dated June 29, 2001
10. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник. 1997. 432 с.
11. The 1970 Declaration on Principles of International Law
12. UN General Assembly resolution on "International cooperation in criminal matters" dated February 4, 1998.
13. UN General Assembly resolution on 03 December 1973 named "Principles of international co-operation in the detection, arrest, extradition and punishment of persons guilty of war crimes and crimes against humanity"
14. United Nations (UN) Charter (1945)

УДК 341

MOVABLE CULTURAL HERITAGE OF THE EU AS AN OBJECT OF THE ILLICIT TRAFFICKING**Mammadov Alizada Gurbanali**

Ph.D. in Law, associate professor,

Head of the Department of Private International Law and European Law

Ismayilzada Nuray Covdat

Master of Faculty of Law of Baku State University,

Scientific advisor – Ph.D. in Law, assoc. prof. Mammadov Alizada Gurbanali

Baku, Azerbaijan

Summary: *The European Union has rich and diverse cultural heritage. With the development of international trade, the protection of cultural heritage from theft, forced dismemberment, illegal exportation and other criminal acts has become one of the most important issues that is attempted to be solved on both national and international level. To understand what exactly is meant by the “illicit trafficking of movable cultural heritage”, the concept of “cultural heritage” and “illicit trafficking” is analyzed as well as the information about international and EU level documents in the area of protection of cultural heritage from illicit trafficking is given in the article.*

Keywords: *European Union, movable cultural heritage, illicit trafficking, international law, EU Member States, cultural value, UNESCO.*

Europe is the largest market for art and objects which present cultural value. Artworks and antiques are sold through different auctions and private sales which total billions of dollars. Obviously, this type of interest has both positive and negative moments.

The positive side is the fact that the increase of interest and demand for artworks and other objects that have a cultural value lead to the development of an international market in that area. However, it also causes the illicit trafficking of cultural objects which result from the theft from museums, private collections, and religious buildings, and the irremediable looting and destruction of archaeological sites or the pillage from buildings and monuments. [6, p. 2]

In order to be able to understand the essence of movable cultural heritage of the European Union as an object of the illicit trafficking, it is necessary to clarify what is considered to be cultural heritage, movable cultural heritage and illicit trafficking.

Concept of movable cultural heritage of the EU:

This concept is a very complex one for the reason that it's extremely hard to give a single definition of what is considered an object that has a cultural value. If we try to determine what can be considered a “cultural good” or an “object of cultural value”, it can be said that generally speaking they are goods that Member States of the European Union consider to be their cultural heritage.

Since the Member States all have different values and legislations, the criteria for the determination of the fact whether a good or an object belongs to the cultural heritage of the State may vary.

There are different definitions of cultural heritage. One of them that covers the concept pretty widely is given in the Council of Europe Framework Convention on the value of Cultural Heritage for Society, also known as Faro Convention. It considers cultural heritage to be “a group of resources inherited from the past which people identify, independently of ownership, as a reflection and expression of their constantly evolving values, beliefs, knowledge and traditions. It includes all aspects of the environment resulting from the interaction between people and places through time”. [1, p. 2]

The protection of those goods is of public interest on both Member State and Union level. What makes the cultural heritage of the European Union unique is the fact that it combines cultural heritage of all of its Member States each of which has its own different traditions, values and history.

In order for an object or a good to be considered cultural heritage it has to fulfill one or more criteria. Each Member State can determine which criteria is needed to be fulfilled by a good for it to be considered the Member State's cultural heritage.

The criteria that should be followed may include one of the next ones:

- an object should represent a unique artistic or aesthetic achievement;
- an object should be rare, unique or antique;
- an object should be related to significant historical events, people, beliefs, traditions, ideas;
- an object should be an example of a significant, traditional style of architecture, method of construction or human settlement which is fragile by nature or has become vulnerable under the impact of irreversible socio-cultural or economic change;
- an object should have exerted considerable influence, over a span of time or within a cultural area of the world, on subsequent developments in architecture, monumental sculpture, garden and landscape design, related arts, or human settlements;
- be among the most characteristic examples of a type of structure, the type representing an important cultural, social, artistic, scientific, technological or industrial development. [4]

Based on the above mentioned we can form a general understanding of what the cultural heritage is and which characteristic or characteristics an object or a good should have in order for it to be considered to have a cultural value. But we should also determine what the movable cultural heritage specifically is and which objects that definition includes.

All the movable objects which are of archaeological, historical, artistic and scientific value that are the result of the human creation or the development of nature can be considered to be movable cultural heritage.

According to the UNESCO Recommendation for the Protection of Movable Cultural Property, movable cultural heritage includes next items:

1. products of archaeological exploration and excavations conducted on land and under water;
2. antiquities such as tools, pottery, inscriptions, coins, seals, jewelry, weapons and funerary remains, including mummies;
3. items resulting from the dismemberment of historical monuments;
4. material of anthropological and ethnological interest;
5. items relating to history, including the history of science and technology and military and social history, to the life of peoples and national leaders, thinkers, scientists and artists and to events of national importance;
6. items of artistic interest, such as: paintings and drawings, produced entirely by hand on any support and in any material (excluding industrial designs and manufactured articles decorated by hand); original prints, and posters and photographs, as the media for original creativity; original artistic assemblages and montages in any material; works of statuary art and sculpture in any material; works of applied art in such materials as glass, ceramics, metal, wood, etc.;
7. manuscripts and incunabula, codices, books, documents or publications of special interest;
8. items of numismatic (medals and coins) and philatelic interest;
9. archives, including textual records, maps and other cartographic materials, photographs, cinematographic films, sound recordings and machine-readable records;
10. items of furniture, tapestries, carpets, dress and musical instruments; zoological, botanical and geological specimens. [5]

The concept of illicit trafficking:

Illicit trafficking of cultural property deprives nations of the elements that constitute their identity and valuable resources necessary for their stable development and which would be extremely valuable for their future generations. With the development of the international trade especially in the area of cultural objects, the amount of crimes related to the illicit trafficking of cultural heritage objects unfortunately keeps increasing.

Cultural heritage objects are frequently trafficked by criminal organizations such as terrorist groups which use them to finance their criminal activity. Therefore, the illicit trafficking of cultural heritage leads not only to the destruction, loss or damaging of objects that have cultural value but also is used to finance other crimes.

Illicit trafficking can be in the form of unauthorized looting of archaeological sites by clandestine excavators which is the reason why art-rich countries have passed laws that require the authorization of archaeological excavations. However, this doesn't fully solve the problem because of the situations when the objects of cultural value are excavated by the authorized personnel in compliance with the existing legislation however doesn't get delivered to the competent body.

The other type of illicit trafficking could be in the form of the forced dismemberment of cultural property for example statues or frescoes from monuments, buildings and sites.

The illicit exportation is related to the smuggling of cultural heritage objects in breach of the legislation of the exporting country. In the EU it's also a problem for the reason that the free movement of goods is often used by those trying to illegally export the cultural property. So, it led to the majority of States to adopt laws which prohibit or restrict the export of objects that have cultural value.

The above-mentioned concepts give us the ability to understand what the illicit trafficking of movable cultural heritage is. Summing it all up, we can conclude that the illicit trafficking of movable cultural heritage is the unauthorized looting, forced dismemberment, illicit exportation of movable cultural heritage.

There are a number of international documents on the return of the illicitly trafficked movable cultural heritage back to the State it was stolen from.

The restitution of illicitly trafficked cultural heritage and the return of the cultural heritage objects to the State whose territory it was removed from is regulated by UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 1995). [7]

On the EU level two specific measures were enacted. The first one is the Directive of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State and amending Regulation (EU) No 1024/2012 which applies to the return of cultural objects classified or defined by a Member State as being among the 'national treasures possessing artistic, historic or archaeological value' under national legislation, which have been unlawfully removed from the territory of that Member State. [3]

The second measure is the Council Regulation No 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (previously Regulation 3911/92 on the Export of Cultural Goods). It sets rules according to which the export of cultural goods outside the customs territory of the Union should be subject to the presentation of an export license. [2]

But the Union's documents on the protection of cultural heritage aren't fully enough. The problem which is related to the fact that EU Member States have different legislations that regulate the protection of cultural heritage objects from the illicit trafficking continues to exist. Sometimes their laws regulating the same area of protection of cultural heritage can clash which leads to problems with ensuring that the illicit trafficking doesn't take place or if it did take place, it could be returned to the State it was stolen from.

Another problem is that a lot of international documents regulating the area of protection of cultural heritage from illicit trafficking aren't self-executing which means that each Member States should pass a law in order to implement the document into its legislation. And the same could be said about the Union's directives which aren't directly applicable and should also be implemented into the legislation of the Member State.

However, the EU doesn't face the same problem in the case of Regulations for the reason that they are directly applicable in Member States and the additional law shouldn't be passed for it to be applied.

The analyzed concepts and conclusions made from researching the documents regulating the legal protection of cultural heritage from illicit trafficking and ensuring that there are legal mechanisms which regulate the return of stolen objects back to the territory of the State it was stolen from make it apparent that new laws and international documents are needed in order to harmonize the legislation in the area of protection of cultural heritage from illicit trafficking in order to be able to guarantee a high level of its protection, restitution and return.

LIST OF REFERENCES:

1. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Faro, 27.X.2005, 9 p. URL: <https://rm.coe.int/1680083746>
2. Council Regulation No 116/2009 of 18 December 2008 on the export of cultural goods (previously Regulation 3911/92 on the Export of Cultural Goods). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0116>
3. Directive of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State and amending Regulation (EU) No 1024/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0060>
4. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. WHC. 12/01 July 2012. URL: <https://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf>
5. Recommendation for the Protection of Movable Cultural Property. Paris, 28 November 1978. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-protection-movable-cultural-property>
6. The legal and illegal trade in cultural property to and throughout Europe: facts, findings and legal analysis. The Art-Law Centre, University of Geneva. Geneva, February 27, 2018, 17 p. URL: https://art-law.org/files/1915/9342/2620/UNESCO_Report_-_SUBMITTED_27.02.2018.pdf
7. UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 1995). URL: <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/>

INTERNATIONAL PROTECTION SYSTEM FOR REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS OPERATING WITHIN THE FRAMEWORK OF EUROPE OF COUNCIL

Mirsultanova Khanim Mirqadir

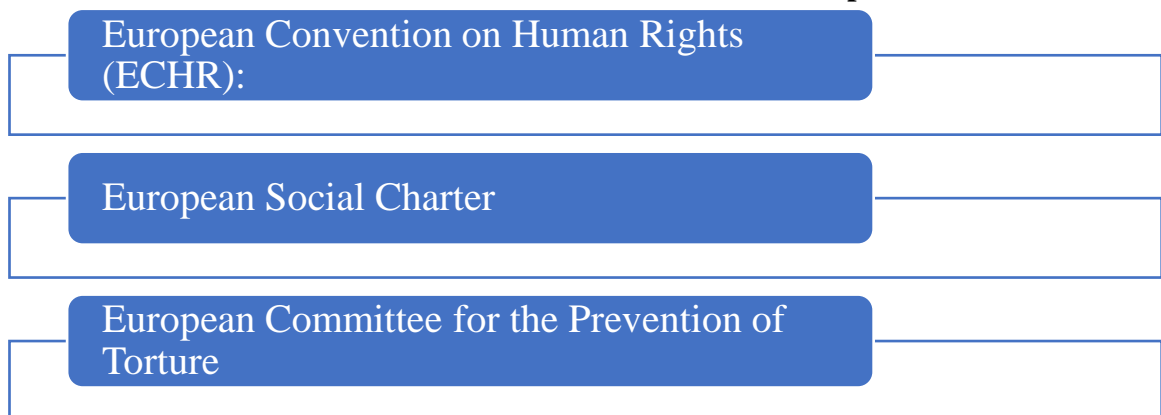
Master of Faculty of Law of Baku State University,
Scientific advisor – Salimov Kamran Kamil
Baku, Azerbaijan

Annotation: *The article examines the international system for the protection of refugees and asylum seekers, operating within the framework of the Council of Europe. The activities of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter are systematized and given.*

Keywords: *international protection, refugees and asylum seekers, Europe of Council, European Convention on Human Rights, European Social Charter*

The Council of Europe, a distinct entity from the European Union, has been instrumental in developing standards and mechanisms for the protection of refugees and asylum seekers in Europe. The Council of Europe is an international organization that includes 47-member states, with a broader geographical scope than the EU, encompassing countries from across Europe and beyond. The international protection system for refugees and asylum seekers operating within the framework of the Council of Europe has many general features [8].

Figure 1. International protection system for refugees and asylum seekers operating within the framework of the Council of Europe

Source: The Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal>

European Convention on Human Rights (ECHR). The ECHR, which is administered by the Council of Europe, plays a central role in safeguarding the rights of refugees and asylum seekers [5].

The ECHR prohibits torture, inhuman or degrading treatment or punishment, and protects the right to life and the right to an effective remedy, among other fundamental rights that are crucial for the protection of refugees and asylum seekers. In other words, The European Convention on Human Rights (ECHR) is a foundational international treaty that aims to protect and uphold fundamental human rights and freedoms in Europe. In addition, we can note that in 2011, Azerbaijan adopted the National Action Program in the field of increasing the efficiency of the protection of human rights and freedoms in the Republic of Azerbaijan. This Program is approved for the purpose of increasing the efficiency of the protection of human rights and freedoms, developing legal culture in the society, ensuring continuity of measures in the direction of improving the normative-legal base and the legal protection system [3].

The Activities Plan of the European Council for Azerbaijan for the years 2022-2025 has been accepted. This Plan is a strategic program tool aimed at further aligning Azerbaijan's legislation, institutions and practice with the standards of the European Council in the fields of human rights, the validity of the law and democracy. The Activity Plan aims to support the efforts of the state members of the country, which are members of the European Council, to fulfill their national obligations. The Activity Plan includes the support of the United Nations' Durable Development Plans, in particular the following targets: "UN's agenda in the field of durable development in 2030": 3rd goal - health and well-being, 4th - quality education; 5 – gender unity; 10 – reduction of asymmetry; and 16 – peace, justice and strong installations [2].

While the ECHR does not specifically address refugees or asylum seekers as distinct categories, its provisions apply universally to all individuals within the jurisdiction of the contracting parties, including refugees and asylum seekers. Adopted in 1950 by the Council of Europe, the ECHR established the European Court of Human Rights to oversee the implementation and enforcement of the Convention's provisions. The Conference on the Reform of the European Convention on Human Rights held in Copenhagen in April 2018 marked a significant milestone in the ongoing discussions and initiatives related to the reform of the European Convention on Human Rights and the functioning of the European Court of Human Rights. The conference brought together representatives from member states of the Council of Europe, legal experts, academics, and other stakeholders to discuss various aspects and challenges related to the ECHR's reform. The conference aimed to facilitate a constructive dialogue among member states and stakeholders on the reform of the ECHR and the European Court of Human Rights (ECtHR) functioning. The discussions focused on enhancing the effectiveness and efficiency of the Convention's mechanisms, addressing the backlog of cases before the ECtHR, ensuring the implementation of the Court's judgments, and strengthening the protection of human rights in Europe. The conference provided a platform for member states to present their views, proposals, and initiatives related to the ECHR's reform. Various topics were discussed, including the amendment procedure of the Convention, the role and mandate of the ECtHR, the execution of the Court's judgments, and the relationship between the Court and national authorities.

The conference resulted in discussions and proposals on potential reforms of the ECHR and the ECtHR's functioning. While specific outcomes and agreements were not finalized during the conference, the discussions and proposals contributed to shaping the ongoing dialogue and initiatives related to the ECHR's reform within the Council of Europe's bodies and among member states.

The conference highlighted the importance of continued dialogue and cooperation among member states, the Council of Europe's institutions, and other stakeholders in addressing the challenges and opportunities related to the ECHR's reform. The discussions and initiatives initiated during the conference were part of the broader process of enhancing the effectiveness and relevance of the Convention's mechanisms and ensuring the protection and promotion of human rights in Europe.

The Conference on the Reform of the European Convention on Human Rights held in Copenhagen in 2018 was a significant event that contributed to the ongoing discussions and initiatives related to the ECHR's reform and the functioning of the ECtHR. The conference provided a platform for member states and stakeholders to discuss various aspects of the ECHR's reform and to explore potential solutions and strategies to strengthen the protection of human rights in Europe [4].

European Court of Human Rights' statistics for 2022 reveal that there is an increase in the number of objections to the judiciary. This can be explained mainly by the increase in the number of separate applications from Turkey, Serbia, Greece and Belgium. New applications: 45,500 applications were allocated to the judiciary in 2022; This represents a total increase of 3% compared to 2021 (44,250). Of these, 26,700 cases pending before a single judge were determined

to be likely to be declared inadmissible (1% decrease compared to 2021). As in previous years, applications made with the participation of the judge continue to be processed as soon as they are determined to be suitable for this process. Additionally, 18,800 submissions were identified as possible Parliament or Committee work (10% increase compared to 2021). 39,570 applications were processed in court, an increase of 10% compared to 2021 (36,093). The number of applications allocated was slightly more than the number of applications available as of 5930. As a result, the number of applications processed by the Court increased from 70,150 to 74,650 during the year [1].

On May 17, 2023, the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, Jeyhun Bayramov, spoke at the 4th Summit of the Heads of State and Government of the Council of Europe. In this meeting, Jeyhun Bayramov was informed about the problems faced by Azerbaijan, especially the continuation of the mine threat by Armenia and the failure to present accurate mine maps, which hinders the work being done. During the speech, it was said that as a result of Armenia's 30-year aggression, there is still no information about 4,000 missing Azerbaijanis, and Armenia refuses to share information in this direction [9].

European Social Charter (ESC). The ESC establishes economic and social rights, including the right to social and medical assistance, housing, and protection in cases of loss of livelihood, which are essential for the well-being and integration of refugees and asylum seekers. The European Social Charter is a fundamental international treaty established within the framework of the Council of Europe, aiming to protect and promote a range of social and economic rights. Adopted in 1961, the ESC complements the European Convention on Human Rights (ECHR) by emphasizing economic, social, and cultural rights, which are essential for the well-being and dignity of individuals and communities. While the ESC does not specifically address refugees or asylum seekers as distinct categories, its provisions are applicable to all individuals within the jurisdiction of the contracting parties, including refugees and asylum seekers. Structure and Provisions of the European Social Charter are systematized below [6]:

- Part I - Fundamental Rights. Part I of the ESC sets forth a series of fundamental social and economic rights, including the right to work, the right to just conditions of work, the right to safe and healthy working conditions, the right to social security, the right to social and medical assistance, the right to housing, and the right to education.
- Part II - Supervisory Mechanism. Part II establishes a supervisory mechanism to monitor the implementation of the Charter's provisions, including the European Committee of Social Rights (ECSR), which examines states' reports and considers collective complaints alleging violations of the ESC.
- European Committee of Social Rights (ECSR). The ECSR is responsible for monitoring the implementation of the ESC's provisions by examining periodic reports submitted by member states and adopting conclusions on the conformity of national laws and practices with the Charter's requirements.
- Collective Complaints. The ECSR can consider collective complaints submitted by social partners, non-governmental organizations, and other entities alleging violations of the ESC by member states, fostering accountability and promoting compliance with the Charter's provisions.
- Promotion and Development. The ECSR plays a pivotal role in promoting the progressive realization of social and economic rights, fostering dialogue among member states, and contributing to the development of European social policy and standards.
- Dialogue and Cooperation. The ESC promotes dialogue, cooperation, and exchange of best practices among member states, facilitating mutual learning, and fostering a common understanding of social rights and standards across Europe.

There are some challenges in the implementation process of these system. One of them covers national implementation scope. Member states are responsible for incorporating the principles and rights enshrined in the ESC into their national legal and policy frameworks, ensuring effective implementation and enforcement at the domestic level [7].

Ensuring the effective realization of social and economic rights, addressing inequalities and disparities, adapting to evolving societal needs and challenges, and promoting a rights-based approach to social policy remain central to the ongoing relevance and impact of the ESC.

In summary, the European Social Charter represents a cornerstone of social rights protection in Europe, reflecting the shared commitment of Council of Europe member states to promote social justice, equality, and solidarity. The ESC, together with its supervisory mechanism and the work of the European Committee of Social Rights, contributes to shaping European social policy, advancing social rights protection, and fostering a more inclusive and equitable society for all individuals and communities in Europe.

REFERENCES:

1. Analysis of statistics 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats_analysis_2022_eng (accessed on December 28, 2023).
2. Avropa Şurası Azərbaycan üçün Fəaliyyət Planı 2022-2025, 1 fevral 2022-ci il, Sənəd Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən 16 fevral 2022-ci ildə təsdiq edilmişdir (CM/Del/Dec(2022)1425/2.3) (accessed on December 21, 2023).
3. Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı, 27 dekabr 2011
4. Conference in Copenhagen 2018, <https://www.echr.coe.int/reform-of-the-court> (accessed on December 16, 2023).
5. European Convention on Human Rights, <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> (accessed on December 21, 2023)
6. European Social Charter, <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter> (accessed on December 21, 2023).
7. Ready for future challenges - Reinforcing the Council of Europe Report by the Secretary General for the Ministerial Session in Helsinki, 16-17 May 2019, <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/developments-and-perspectives-regarding-the-charter-in-the-council-of-europe-member-states> (accessed on December 8, 2023).
8. The Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal> (accessed on November 13, 2023).
9. Xarici İşlər Nazirliyi, Nazir Ceyhun Bayramovun Avropa Şurasının Dövlət və Hökumət Başçılarının 4-cü Zirvə Görüşündə çıxışına dair mətbuat məlumatı, 2023, <https://www.mfa.gov.az/az/news/no27223> (accessed on December 24, 2023).

ӘОЖ 343.1

СОТҚА ДЕЙІНГІ ІС ЖҮРГІЗУ КЕЗЕІНДЕ АЙЫПТАУ ҚОРЫТЫНДЫСЫН РӘСІМДЕУ МЕН ТҮЗУ

**Абдраханова Меруерт Бегдиллаевна,
Увайдаева Шолпан Онгаровна,
Сарсенова Майя Маратовна,**

Шымкент университеті, "Құқық және тарих" кафедрасының аға оқытушылары
Шымкент, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада айыптау қортындысын жасау, алдын ала тергеу аяқталып, жинақталған дәлелдемелер жеткілікті деп танып, тергеуші жәбірленуші, азаматтық талапкер, жауапкерлерді шақырып іс материалдарымен танысуға құқылы екендігін көрсетіп, тергеудің аяқталғандығын хабардар етіп, істі рәсімдеу туралы айтылған.*

***Тірек сөздер:** айыптау қортындысы, жәбірленуші, талапкер, жауапкер, тергеуші, алдын ала тергеу, іс құжаттары*

Айыптау қорытындысын жасап тергеуші іс бойынша өз қызметін аяқтауға құқылы, егер:

- дәлелденуге жататын барлық мән-жайлар анықталса;
- айыпталушының кінәсі дәлелдемелермен расталса;
- оның қылмыстық жауаптылығын жоққа шығаратын (қылмыстық істі қысқартуға негіз болатын) мән-жайлар болмаса.

Айыптау қорытындысын жасау алдында тергеуші бірқатар іс жүргізу әрекеттерін орындауы тиіс. Енді соларға тоқталайық.

“Алдын ала тергеуді аяқталған, ал жинақталған дәлелдемелерді айыптау қорытындысын жасау үшін жеткілікті деп танып, тергеуші ол жайында жәбірленушіні және оның өкілін, азаматтық талапкерді, азаматтық жауапкерді немесе олардың өкілдерін хабардар етуге және, сонымен қатар оларға іс материалдарымен танысуға құқылы екендігін түсіндіруге міндетті”. Мұндай хабар беру ауызша да, жазбаша да болады. Бұл жағдай істе жазбаша ресімделген хабарлама қағаздың, телефонограмманың немесе жәбірленушінің, азаматтық талапкердің, азаматтық жауапкердің немесе олардың өкілдерінің құқықтары ауызша түсіндірілгендігі туралы анықтаманың көшірмесін тіркеу арқылы көрініс табады. Практикада бұл адамдардың іс құжаттарымен танысқысы келетін-келмейтіндігі ертерек анықталады. Бұл оларды азаматтық талапкер, жәбірленуші, т.б. ретінде таныған кезде болады. Олар өздерінің іс құжаттарымен танысқысы келетін-келмейтіндігін тиісті қаулыда жазады. Хабар беруден өздері тікелей бас тартқанымен тергеуші оларға тергеудің аяқталғандығы туралы хабарлауға міндетті[1,406].

Көрсетілген адамдар тарапынан іс құжаттарымен таныстыру жөнінде жазбаша немесе ауызша өтініш болса тергеуші жәбірленушіні, оның өкілін және азаматтық талапкерді немесе оның өкілін іс материалдарымен, ал азаматтық жауапкерді немесе оның өкілін қойылған талапқа қатысты іс материалдарымен таныстырады.

Жәбірленушіге және оның өкіліне, азаматтық талапкерге, азаматтық жауапкерге немесе оның өкіліне іс құжаттары, олар өз құқықтарын пайдаланғысы келетін жағдайларда ғана беріледі. Егер осы адамдар, мүмкіндігі бола тұрып, белгіленген уақытта іс құжаттарымен танысуға келмесе, өз құқығын пайдаланғысы келетіні жайында тергеушіге ертесіне айтпаса, мұндай жағдай іс бойынша ары қарай іс жүргізуге кедергі бола алмайды. Жәбірленушіге қылмыстық іс құжаттарымен танысу мүмкіндігі берілмегендіктен қылмыстық істі қосымша тергеуге қайтару фактісі практикада болған.

Тергеу анықтау формасында ғана жүргізілсе жәбірленушіге, азаматтық талапкерге, азаматтық жауапкерге және олардың өкілдеріне тек анықтаудың аяқталғандығы және істің прокурорға жіберілгендігі хабарланады, оларға іс материалдары танысуға берілмейді. Ереже осындай. Ол ҚПК-нің 328 бабында бекімін тапқан. Бірақ, заң шығарушы пайдаланған бұл формулировка анықтау жүргізген адамға, кейбір жәбірленушілерге, азаматтық талапкерлерге, т.б. жеңілдік беріп, олардың іс материалдарымен толықтай немесе ішінара танысуына мүмкіндік тудырады, тек тергеу жұмысына кедергі тудырмаса болғаны. Еске сақтайтын бір жағдай — іс материалдарымен бұлай танысу ҚПК-де көзделмеген, сондықтан ол қылмыстық іс жүргізу қызметі болып табылмайды. Болгария, Чехия және Словакия ҚПК-терінде жәбірленушінің, азаматтық талапкердің және азаматтық жауапкердің іс құжаттарымен танысу құқығы анықтау аяқталғаннан кейін де сақталады [2,156].

Жәбірленушінің, азаматтық талапкердің және азаматтық жауапкердің танысу кезектілігі заңда белгіленбеген. Қылмыстық процестің бірнеше қатысушысын қылмыстық істің мазмұнымен бір уақытта таныстыру немесе қандай кезек белгілеу құқығы тергеушіге берілген. Іс құжаттарымен танысудың барысы мен нәтижелері хаттамаға түсіріледі. Алдын ала тергеу органы бұл жайында берілген өтініштерді шешеді.

Егер айыпталушы қорғаушыдан бас тартса, онда қылмыстық істің барлық материалдары оған танысу үшін беріледі. Айыпталушы істің жүргізілумен танысуға қатысуы үшін қорғаушы шақыру туралы өтініш білдірсе, сондай-ақ қорғаушы іске қатысқан болса, тергеуші барлық іс материалдарын айыпталушы мен оның қорғаушысына береді. Бұл субъектілердің біреуінің өтініші болғанда ғана олар іс құжаттарымен жеке-жеке танысуы мүмкін. Ондай өтініш, әдетте, өз қолымен жазған өтініш (арыз) түрінде іс құжаттарында да көрініс табады. Бұл ереже анықтаудың және алдын ала тергеудің жүргізілуі аяқталғанда қорғаушының қатысуы міндетті болып табылатын барлық жағдайларға таралады, яғни егер айыпталушы:

- а) қылмысты кәмелетке толмаған жаста жасаса;
- б) ол мылқау, керең, соқыр немесе өзінің қорғану құқығын дене немесе ақыл-ой кемтарлығы себепті жүзеге асыра алмайтын адам болса;
- в) сот ісі жүргізілетін тілді білмесе;
- г) жазалау шарасы ретінде өлім жазасы қолданылуы мүмкін қылмысты жасады деп айыпталса;
- д) присяжныйлар соты қарауы мүмкін іс материалдарымен танысса.

Айыпталушы мен оның қорғаушысын қылмыстық істің барлық материалдарымен таныстыру қорғаушы келгенше кейінге қалдырылады, бірақ ол мерзім бес тәуліктен аспауға тиіс. Егер айыпталушы таңдап алған қорғаушы көрсетілген мерзімде келе алмаса, тергеуші қылмыстардың көбісі немесе соңғылары жасалған ауданның заң консультациясы арқылы басқа қорғаушы шақыруға шара қолданады.

Тергеуші айыпталушы мен оның қорғаушысына істің барлық материалдарын тігілген және нөмірленген күйінде ұсынады. Айыпталушы таныспаған материалдарды сотқа кейін жіберуге болмайды. Қосымша тергеу жүргізу үшін қайтарылған іс бойынша тергеу аяқталғаннан кейін айыпталушыға қосымша тергеу материалдары ғана емес, істің барлық парақтары танысуға беріледі. ҚПК жобасында бұл ереже біршама өзгерген. ҚПК жобасының 337-бабының 4-бөлігіне сәйкес, қосымша тергеу әрекеттері жүргізілгеннен кейін процеске қатысушыларға қосымша материалдармен танысуға мүмкіндік беріледі, ал олардан өтініш болса ғана іс материалдары түгелдей беріледі.

Егер алдын ала тергеу кезінде киноға түсіру немесе үн таспаға жазу қолданылса, олар айыпталушы мен оның қорғаушысына көрсетіледі және тыңдатылады. Іс бойынша бірнеше айыпталушы болса, онда оларға өздері қатысқан қылмыстар бойынша жинақталған материалдар ғана емес, қылмыстық істің барлық материалдары ұсынылады [3,1006].

Қылмыстық істің материалдарымен таныстыру кезінде облыстық, қалалық соттардың қарауына жататын қылмыстарды жасаған адамдарға тергеуші олардың ісін присяжныйлар сотының қарауы туралы өтініш бере алатын құқығын, сондай-ақ мұндай өтінішті қанағаттандырудың заңдық салдарын присяжныйлар сотының үкіміне шағым келтірудің және ол шағымды қараудың ерекшелігін түсіндіреді. Айыпталушының істі присяжныйлар сотының қарауы туралы өтінішін не ондай құқықты пайдаланудан бас тартуын, сондай-ақ бұл мәселеге қатысты айыпталушының басқадай кез келген ұстанымын тергеуші арнайы, осы мақсатта жасаған хаттамада көрсетеді, оған тергеуші мен айыпталушы қол қояды. Дегенмен, бір іс бойынша қылмыстық жауаптылыққа, көбіне бірнеше адам тартылады. Тергеу аяқталғаннан кейін тергеуші істің присяжныйлар сотында қаралуы туралы өтініш білдіретін-білдірмейтіндігін олардың әрқайсысынан сұрауға міндетті. Олардың әрқайсысының жауабы бөлек хаттамада көрсетіледі.

Егер, айыпталушылардың тым болмаса біреуі істің присяжныйлар сотында қаралуына қарсы болса, тергеуші мен прокурор істі бөліп шығару туралы мәселені шешуге тиісті, егер ол істің жан-жақты толық және әділ зерттеліп шешілуіне теріс ықпал етпейтін болса. Істің присяжныйлар сотында қаралуы туралы өтініш білдірмеген айыпталушы басқа айыпталушылардың ондай өтініш білдіргені жайында уақтылы хабардар болуы тиіс. Бұл ретте оған істің присяжныйлар сотында қаралуына қарсылық білдіру құқығы түсіндіріледі.

Қылмыстық істі бөлектеу туралы қаулы шығарылған жағдайда істің барлық материалымен танысу процесі бөлектелген іс бойынша да, ол алынған іс бойынша да қайталануы тиіс. Әрине, мұндай жағдайда айыпталушылар тек “өздерінің” істерімен ғана танысады — істі присяжныйлар сотының қарағанын қалаған айыпталушы негізгі (өзінен екінші іс бөлініп шыққан) қылмыстық іс материалдарымен, ал істің жай сотта қаралуын қалаған айыпталушы бөлінген қылмыстық іс материалдарымен танысады.

Айыпталушы мен оның қорғаушысы қылмыстық іс материалдарымен танысып болған соң тергеуші олардан қосымша алдын ала тергеу жүргізу туралы өтініші бар-жоғын сұрайды. Қылмыстық іс материалдармен танысқанда айыпталушы одан кез келген мәліметті кез келген көлемде жазып алуға құқылы. Тергеуші оны қаламсаппен және қағазбен жеткілікті мөлшерде қамтамасыз етуге міндетті. Тергеу аяқталған қылмыстық істің материалдары қамауда отырған айыпталушыға және оның қорғаушысына қамауда ұстаудың заңда белгіленген ең көп мерзімі өткенге дейін кемінде бір ай қалғанша танысуға ұсынылады. Айыпталушыны және оның қорғаушысын қамауда ұстаудың ең көп мерзімі өткенге дейін материалмен таныстыру мүмкін болмаса, Бас прокурор, облыстық және оған теңестірілген прокурорлар, әскери прокурор қамауда ұстаудың ең көп мерзімі өткенге дейін кемінде 5 тәулік қалғанша бұл мерзімді ұзарту туралы облыстық және оған теңестірілген судья алдында өтініш қозғайды.

Судья өтініш келіп түскен күннен бастап бес күннен кешіктірмей мына қаулылардың біреуін қабылдайды:

- 1) қамауда ұстау мерзімін айыпталушымен оның қорғаушысының іс материалдарымен танысуы аяқталғанша және прокурордың істі сотқа жіберу кезіне дейін, бірақ алты айдан аспайтын мерзімге ұзарту туралы;
- 2) прокурордың өтінішін қанағаттандырудан бас тарту туралы және адамды қамаудан босату туралы.

Қамауда ұстау мерзімі айыпталушы мен оның қорғаушысының алдын ала тергеуді толықтыру туралы өтінішін қанағаттандыру қажет болған жағдайда осы тәртіпте ұзартылады. Қылмыстық іс материалдарымен танысу үшін айыпталушыға жеткілікті уақыт бөлінуі тиіс. Қылмыстық іс материалдарымен танысу туралы хаттамада ол үшін бір-ақ сағат бөлінгендігі көрсетілгендіктен істі қосымша тергеуге қайтарған факт практикада бар. Алматы облысы Талғар қаласының соты ҚР ҚК-нің 138-бабы бойынша соттаған Б. өзінің іспен асығыс танысқанын, тергеушінің оны қосымша таныстырамын деп, бірақ

уәдесінде тұрмағандығын сот мәжілісінде айтқан. Ал хаттамада Б. 313 парақтағы қылмыстық іспен сағат 17-ден 18-ге дейін танысты деп көрсетілген. Алматы облыстық сотының төралқасы үкімді бұзып, қосымша тергеу кезінде Б.-ның айтқанын тексеруді ұсынған.

Бұл ережеге қарамастан заң шығарушы айыпталушының іс материалдарымен танысу мерзіміне қандай да шектеу қоймайды. Айыпталушы, өз құқығын пайдалана отырып, істің сотта қаралуын мүмкіндігінше созуға әрекет жасаса, тергеуші мұндай қиянатты жоюға тиісті шара қолданады. Ондай шаралар: мұндай әрекетке жол берілмейтіндігін ескеру; іс материалдарын тергеушінің өзінің оқып беруі болуы мүмкін.

Егер бұлардан да нәтиже болмаса тергеуші өзінің прокурор бекіткен дәлелді қаулысымен, іс материалдарымен танысу үшін жеткілікті белгілі бір мерзімді белгілейді. Айыпталушы аудандық (қалалық) соттың қарауына жатпайтын іс материалымен танысқан жағдайда тергеуші істі судьялар алқасының қарағанына айыпталушының келісетін-келіспейтіндігін анықтайды. Айыпталушының бұл мәселеге қатысты пікірі хаттамада көрсетіледі.

Айыпталушы мен оның қорғаушысына, сондай-ақ жәбірленушіге, азаматтық талапкерге, азаматтық жауапкерге және олардың өкілдеріне іс материалдарын ұсынғанда хаттама жасалынады, онда танысуға қандай материалдардың берілгендігі, танысу қайда, қашан, қанша уақыт болғаны, қандай өтініш білдіргені көрсетіледі. Айыпталушы іс материалдарымен танысудан бас тартса, бұл факт хаттамада көрініс табады, онда бас тартудың себебі көрсетіледі, егер оны айыпталушы айтқан болса. Хаттама өте ұқыпты жасалынады. Оған түзету жасамауға тырысу керек [4,1776].

Егер ондайдан құтыла алмаса, ол жайында хаттаманың соңында көрсетіледі. Іс материалдарымен танысушы адам алдын ала тергеуді толықтыру туралы өтініш білдіруге құқылы. Жәбірленушінің азаматтық талапкердің, азаматтық жауапкердің және олардың өкілдерінің жазбаша түрде баяндаған өтініштері жайында тиісті хаттамада белгі жасалынады, ал айыпталушы мен оның қорғаушысының өтініші барлық жағдайда хаттамаға кіреді. Барлық жазбаша өтініштер, сонымен қатар, қылмыстық іске тіркеледі. ҚПК-нің жобасында осы қарастырылып отырған іс жүргізу әрекетіне қатысты айыпталушы мен оның қорғаушысының тағы бір құқығы жайында айтылады. Онда былай делінген: айыпталушының сұралған куәлердің ішінен, сондай-ақ іске қатысушы сарапшылардың, мамандардың және куәгерлер ішінен жауап алу және қорғану позициясын растауы және олардың жауаптарын хаттамада көрсетуі үшін нақты кімдерді шақыру керектігін одан анықтау қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. ҚР Қылмыстық- процестік кодексі, 2024ж
2. ҚР-ның қылмыстық процестік құқығы. Алматы 2016ж. Оқулық. Төлеубекова Б.Х.
3. ҚР-ның Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Оқу құралы Шымкент, 2019ж. Бижан Н.Р, Першеев А.С
4. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу құқығы. Ерекше бөлім. Сотқа дейінгі сатылар: Оқулық/ Төлеубекова Б.Қ., Қапсәләмов Қ.Ж., Шынарбаев Б.Қ., Бекішев Д.Қ. – Алматы: ҚазГЗУ, 2005 ж.

ӘОЖ 343.1

**ТЕРГЕУШІНІҢ ТҮЛҒАНЫ АЙЫПТАЛУШЫ РЕТІНДЕ ЖАУАПҚА ТАРТУДЫҢ
НЕГІЗДЕРІ****Абдукаримова Жанар Сапархановна,
Абдраханова Меруерт Бегдиллаевна,
Сарсенова Майя Маратовна**Шымкент университеті, "Құқық және тарих" кафедрасының аға оқытушылары
Шымкент, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада қылмыстық істерді жүргізу кезінде тергеушінің айыпталушыны жауапқа тартуы, дәлелдемелердің жеткілікті болуы, тергеп тексеру процесінде барысында айыптау өзгертілуі, толықтырылуы немесе қысқартылуы мүмкіндігі туралы айтылған.*

***Тірек сөздер:** айыпталушы, дәлелдеме, тергеуші, жауапқа тарту, заңды өкіл*

Айыпталушы деп айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы қаулы шығарылған адамды не сотта жеке айыптаумен қылмыстық іс қозғалған адамды, сондай-ақ анықтау органының бастығы оған қатысты айыптау хаттамасын жасаған және бекіткен адамды білдіреді. Айыпталушының жағдайы сезіктінің жағдайымен көп жағдайда ұқсас. Қылмыстық іс жүргізу заңы сезікті адамға бұлтартпау шараларын қолданудан басқа жағдайларда адамды айыпталушы ретінде қашан жауапқа тартуға болатынын анықтамаған, мұнда 10 тәуліктен кешіктірмей айыптау тағылуы немесе бұлтартпау шарасын жою туралы мәселе шешілуі тиіс [1,156].

Дәлелдемелердің жеткіліктілігі, яғни тергеушінің адамды жасаған нақты қылмысы үшін жауапқа тарту қажеттігі туралы дәлелдемелердің жиынтығына негізделген сенімі тергеушіге адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартуға құқық беретін негіз болып табылады. Алайда дәлелдемелердің жеткіліктілігі адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартатын кезде жасалған қылмыс туралы толық және жан-жақты мағлұматтар жиналып болды деген сөз емес, өйткені алдын ала тергеу аяқталған жоқ және дәлелдемелерді жинау жалғасуда, тергеушінің белгілі бір айыпталушы осы қылмысты жасады деген қорытындысы түпкілікті емес. Тергеп тексеру процесінде барысында айыптау өзгертілуі, толықтырылуы немесе қысқартылуы мүмкін.

Егер тергеушінің қолында қылмысты кімнің, қашан жасағаны және қандай қылмыс жасалғаны туралы қорытынды жасауға мүмкіндік бермейтін қылмыс жасаудың әдістері мен тетіктері жөніндегі мағлұматтары ғана болса, онда адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартуға болмайды.

Тергеуші айыпталушыны айып тағылған күн туралы хабардар етуге және осымен бір мезгілде оның қорғаушы шақыру немесе тергеушіден қорғаушының қатысуын қамтамасыз етуін өтіну құқығы бар екенін түсіндіруге міндетті. ҚПК-тің ережелеріне сәйкес адамға айыптау тағылған кезде, егер қорғаушыны айыпталушының өзі, оның заңды өкілі немесе оның тапсыруымен яғни келісімімен басқа адамдар шақырып қоймаса, қорғаушының қатысуы міндетті болып табылатын істер бойынша тергеуші оның келуін қамтамасыз ету шараларын қолданады. Сонымен, біздің көзқарасымыз бойынша, адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартуды қылмыстық іс қозғалған нақты адамға қатысты қылмыстық ізге түсудің басталуы деп есептеу қажет. Адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартудың негізі дұрыс шешім қабылдау тұрғысынан қарағанда қылмыстық іс жүргізу ғылымы ұғымдарының теориясындағы барынша күрделі ұғымдардың бірі болып табылады. Заң әдебиеттерінде осы ұғымды анықтауда ғалымдар оған редакциялық жағынан ғана емес, сондай-ақ мағынасы жағынан да өзара айырмашылығы бар түсінік беруде.

Н.С. Алексеев, Б.З. Лукашевич, П.С. Элькиндтің редакциялауымен шыққан оқулықта адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартудың негіздері “нақты адамның іс-әрекеттерінде қылмыстың құрамы бар екенін көрсететін жеткілікті дәлелдемелер” ретінде анықталады. “Тергеп тексерілетін қылмысты, — деп жазады В.В. Шимановский — қылмыстық әрекет жасады деп кінә тағылған нақ сол адамның жасағаны туралы қорытынды жасау үшін қажет болатын дәлелдемелердің жиынтығы адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартуға негіз болып табылады”. С.Б. Бородшениц редакциялауымен шыққан оқулықта айыпталушы ретінде жауапқа тартуды реттейтін қылмыстық іс жүргізу заңдарының нормаларына сәйкес, “дәлелдемелер жеткілікті болатын реттерде қылмыс жасады деген айыптау тағылуы мүмкін, Кеңестік қылмыстық процесс теориясында дәлелдемелер (“іс жүзіндегі деректер”) бұл үшін негіз болып табылады деген пікір үстем болып келді. Алайда аталған бапты мұқият талдау шын мәнінде тағылатын айыптаудың мазмұнын құрайтын іс жүзіндегі мән-жайлардың дәлелденгендігі осындай негіз болып табылатынын көрсетеді. Қарастырылып отырған мәселеде А.С. Кобликовтың редакциялауымен шыққан оқулықтың авторлары да осындай айқындаманы ұстанады. Онда былай деп көрсетілген: “Алдын ала тергеудің барысында жиналған және тексерілген жеткілікті дәлелдемелер арқылы қылмыс оқиғаларының және осы қылмысты жасады деген адамның кінәлілығының дәлелденгендігі айыпталушы ретінде жауапқа тартуға негіз болып табылады”.

Біздіңше, айыпталушы ретінде жауапқа тарту негіздерінің кез келген анықтамасында осындай шешім қабылдауға жеткілікті дәлелдемелердің болуы керектігін көрсететін нұсқау жазылуы тиіс.

Бұл, біріншіден, ҚПК-інде берілген мынадай тұжырымдамаға сай келеді: “Қылмыс жасады деп айыптау үшін негіз беретін жеткілікті дәлелдемелер болған кезде тергеуші адамды айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы дәлелді қаулы шығарады”.

Екіншіден, қылмыс оқиғаларының және адамның кінәлілығының дәлелденгендігі (немесе тағылатын айыптаудың мазмұнын құрайтын мән-жайлардың дәлелденгендігі, бұлардың екеуі де бір мағынаны білдіреді) түрінде айыпталушы ретінде жауапқа тарту негіздерінің анықтамасы іс жүзінде оны айыптау үкімін шығарудың негізімен бірдей деп тануды білдіреді.

Заң адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартудың негіздеріне қатысты мұндай талап қоймайтынын атап көрсету қажет [2,356].

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып бұл ұғымды қарастыру адамның кінәлілығын анықтау айыпталушы ретінде жауапқа тарту негіздерінің болатыны туралы мәселе бойынша айқындаманы талдауды талап етеді.

Мәселен, М.И.Баканов пен Ю.М. Грошевойдың редакциялауымен шыққан оқулықта адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартатын кезде қылмысты тұтастай алғанда ақиқат секілді оның кінәлілығы анықталуы тиіс деген тұжырымдама қорғалады. Онда, атап айтқанда, айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы қаулыдағы барлық мән-жайларды тергеушінің күмәнсіз анықтап, олар ақиқат болуға тиістігі айтылған. Қаулының өзі бұл мән-жайларды дұрыс бейнелеп көрсетуге тиіс. Қаулыда қылмыстың нақты құрамы және оны жасаған адам туралы ақиқат қорытындылар болуы тиіс. Заң айыптау қорытындысы мен айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы қаулыдағы айыптаудың бүтіндей бара-бар талаптарын басшылыққа алады. Алайда егер айыптау қорытындысында тұжырымдалған айыптауда ақиқат қорытындылар болса, онда аталған қаулыда да нақ осындай қорытындылар болуға тиіс.

Сондықтан айыпталушы ретінде жауапқа тарту үшін тергеушіге қылмыстың болатыны туралы және оны айыпталушының жасағаны туралы өзінің қорытындысын тек ықтималдықпен растайтын мағлұматтарды анықтау жеткілікті деп әдебиеттерде айтылып

жүрген пікірлермен келісуге болмайды. Келтірілген қағидалардың авторлары айтқан пікірді құқықтың дамуындағы кеңестік кезеңінің бірқатар іс жүргізуші ғалымдары қолдады.

Мәселен, А.М. Ларин былай деп жазады: “Айыпталушының қылмыстық жауапқа тартылатын кездегі кінәлілығы туралы тергеушінің қорытындысы түпкілікті, анық емес, керісінше алдын ала, проблемалық ықтимал маңызын, яғни болжамдардың біреуін білдіреді”. М.С. Строговичтің пікірінше, “айыпталушы ретінде жауапқа тартатын кезде бұл адамның кінәлілығы дәлелденген деп есептеле алмайды және тергеушіден оны кінәлілығының орнына емес, қылмыс жасаған айыпталушының орнына қою үшін жиналған дәлелдемелердің жеткіліктілігіне сенімділік талап етіледі”.

Егер заң адамды айыпталушы деп жауапқа тарту үшін қажетті жағдай ретінде осы адамның кінәлілығының дәлелденгендігін және бұған тергеушінің көзі жеткендігін белгілеген болса, бұл бұдан былайғы тергеудің айыптау жағына бейімделіп, айыпталушының кінәлілығынан басқа болжамдарды зерттеусіз қалдыруға әкеп соққан болар еді. С.В. Бородиннің редакциялауымен шыққан оқулықтың авторлары да осындай айқындаманы ұстанып, қылмыстық жауапқа тарту үшін жеткілікті болатын негіздерді анықтауда дәлелдеуге жататын мән-жайлар да, сондай-ақ олардың дәлелденгендік дәрежесі де ескеріледі деп көрсетеді. Біз нақ осы қағида қолдауға тұрарлық деп ойлаймыз. Заң ақиқатты анықтауды және адамды айыпталушы ретінде жауапқа тарту кезінде тағылатын айыптаудың мазмұнын құрайтын мән-жайлардың күмәнсіз дәлелденуін талап етпейді.

Заңда адамның кінәлілығы күмәнсіз дәлелденген жағдайда айып тағу талабы жазылған болса, тергеп тексеру органдары өте қиын жағдайға тап болар еді [3,856]. Олар бұған дейін негіз болса да бұлтартпау шараларын қолдану мүмкіндігі болмағандықтан, көптеген істер бойынша тергеп тексерудің соңында айып тағуға мәжбүр болар еді, өйткені жалпы ереже бойынша бұлтартпау шарасы тек айыпталушыға ерекше жағдайларда сезікті адамға ғана қолданылады.

Қылмыстың жасалу мән-жайларын анықтауға жәрдемдесетін дәлелдемелерді жинау мен бағалау тергеп тексеру кезеңдерінің мақсаты болып табылады да, осыдан кейін адамды айыпталушы ретінде жауапқа тарту туралы шешім қабылданады. Адамның қылмыс жасағанын көрсететін бұлтартпайтын дәлелдемелер оны дер кезінде қорғану құқығымен қамтамасыз ететін тиісті іс жүргізу жағдайына қою қажеттігіне байланысты бұл мән-жайлардың осы кезеңде мүмкін болатын дәлелдеу дәрежесі шектеледі. Сондықтан осы кезге таман жиналған дәлелдемелердің жиынтығы жеткілікті бола алмайды. Ол айыпталушылардың берген айғақтарын ескере отырып, кейінгі тергеп тексерудің барысында толықтырылады.

Адамды айыпталушы ретінде жауапқа тарту жөніндегі шешімнің маңызы істі одан әрі жүргізу үшін жағдайлар туғызу қажеттігі болып табылады. Айып тағудың мазмұнын құрайтын мән-жайлар бірдей дәрежеде анықталмауы мүмкін, бұл олардың әрбір қылмыс пен оны саралаудың ерекшеліктеріне қарай анықталатын маңызына байланысты. Алайда дәлелдемелердің жеткілікті жиынтығы жоқтығын осындай мән-жайлардың біреуін дәлелдеу процесі аяқталды деп есептеуге болмайды.

Жоғарыда айтылған жағдайлар, біздіңше, адамды айыпталушы ретінде жауапқа тартудың дәлелдігі іс бойынша ақиқат міндетті түрде анықталуға тиіс және қылмыстың оқиғалары мен оған айыпталушының кінәлілығы жөнінде білім жеткілікті болуға тиіс дегенді білдірмейді деп тұжырымдауға мүмкіндік береді. Тергеушінің айып тағудың мазмұнын құрайтын мән-жайлар туралы білетіндері ықтимал деректер ретінде қарастырылуы мүмкін, ал мұндай ықтималдық дәрежесі жоғары болып, күмәнсыздыққа дейін жуықтауы тиіс. Қылмыстық іс бойынша мұндай жағдайға жетуге болады және тәжірибеде әдетте “адамның кінәлілығы туралы” болжамды осы кезде қолда бар барлық құралдармен тексергеннен кейін мұндай болжамды дәлелдемелердің жиынтығы нанымды

растап, қылмысты басқа адамдардың жасауы жөніндегі болжамдар көз жеткізе жоққа шығарылатын кезде де осындай мүмкіндік туады.

Іс жүргізу жөніндегі әдебиеттерде адамды айыпталушы ретінде жауапқа тарту үшін дәлелдемелердің жеткілікті болуы туралы мәселе көбіне тергеушінің айыпталушы адамның кінәлылығына қатысты сенімінің болуымен байланыстырылады. Бұған қоса, осындай пікірді ұстанатын авторлар мұндай сенім ақиқатты, күмәнсіз білімді анықтаудың нәтижесі болып табылады деген тұжырымды негізге алады. Қарастырып отырған мәселе бойынша қарама-қарсы айқындаманы жақтаушылар, керісінше, тергеушіде адамның кінәлылығына қатысты күдік, екі ұдай пікір болса, оны айыпталушы ретінде жауапқа тарту мүмкін деп есептейді. Тергеушінің айыпталушы адамды кінәлы деп есептейтін сенімін оның да қателесуі мүмкін екенін ескере отырып, қорытынды ақиқаттығының өлшемі ретінде қарастыруға болмайды. Және керісінше, тергеп тексеру іс жүргізіліп жатқан адамды әшкерелейтін дәлелдемелердің жоқтығына қарамастан, сенімнің дұрыс болып шығуы да мүмкін. Өзінің кәсібіне өмірінің көптеген жылдарын арнаған тергеушілердің ішінде сезіктімен “хаттамаға түсірілмейтін” ашық әңгіме үстінде оның қылмыс жасағанын егжей-тегжейіне дейін айтып, тергеушінің көзін жеткізгенін, ал оған айып тағу үшін жеткілікті дәлелдемелер жинай алмағандары да болды [4,1306].

Бұл айтылғандар айыпталушы ретінде жауапқа тартқалы отырған адамының кінәлылығына тергеушінің сенімі туралы мәселенің ешқандай тәжірибелік маңызы жоқ дегенді білдірмейді. Керісінше, жалпы ереже бойынша, тергеушіде айыпталушының кінәлылығы туралы ішкі сенімінің болмауы нақты адамның қылмыс жасағаны туралы қорытындыға келу үшін дәлелдемелері жетіспейтіндігінің белгісі болып табылады. Сондықтан тергеушіде мұндай сенімнің болуын оның адамды сезікті ретінде жауапқа тарту жөніндегі мәселені оң шешуі үшін қажетті жағдайлардың (әрине, іс жүргізетін емес) бірі ретінде қарастыруға болады. Бұдан былайғы тергеп тексеру барысында дәлелдеме материалдың көлемі мен сапасының өзгеруіне қарай тергеушінің айыпталушының кінәлылығына деген сенімі де өзгеруі мүмкін. Кейде өзін кінәлі деп есептемейтін айыпталушының берген айғақтарын тексеру барысында, мән-жайларды ертерек көріп-білмесе де, тергеушіге оның кінәлы еместігін дәлелдейтін мән-жайлар белгілі болады. Сондықтан ақтайтын негіздер бойынша айыпталушының ісін тоқтату барлық уақытта бірдей дәлелсіз айып тағылған дегенді білдіре бермейді

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. ҚР Қылмыстық- процестік кодексі, 2024ж
2. ҚР-ның қылмыстық процестік құқығы. Алматы 2016ж. Оқулық. Төлеубекова Б.Х.
3. ҚР-ның Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Оқу құралы Шымкент, 2019ж. Бижан Н.Р., Першеев А.С
4. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу құқығы. Ерекше бөлім. Сотқа дейінгі сатылар: Оқулық/ Төлеубекова Б.Қ., Қапсәләмов Қ.Ж., Шынарбаев Б.Қ., Бекішев Д.Қ. – Алматы: ҚазГЗУ, 2005 ж.

УДК 342

МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫ: РЕТТЕУ МЕН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕСІ**Бериков М.А.**

Қазтұтынуодағы Қарағанды Университетінің

3 курс студенті

Ғылыми жетекші Мағдатова Қ.Ж.

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті

***Аннотация:** Нақты түсіндірумен байланысты маңызды мәселелердің кең ауқымын меншік құқығын қорғауға бағытталған заң ережелерін қолданудың ерекшелігі жайлы сөз қозғаймыз. Бұл тұрғыда виндикация деген атаумен кең тараған ұғымды басшылыққа ала отырып меншік құқығын қорғау мәселелерін шешудің оңтайлы тепе-теңдігін сақтауда бір жағынан меншік иесінің және адал сатып алушының мүдделері болса, екінші жағынан, азаматтық айналым тұрақтылығы маңызды мәнге ие.*

***Кілт сөздер:** виндикациялық, Жосықсыз, психология, лингвистика, логика.*

Құқықтық ұстанымды алға қоятын өркениетті мемлекеттерде меншік құқығының қорғалуын бойынша қатынастарды басты орынға қойып, маңызды мән береді. Өйткені, қандайда бір мемлекетте болмасын, тіпті әр отбасында болса да меншік деген адамзат баласының негізі өмір сүруінің қажетті шарт ыдеп айтсақ артық етпес. Мәселен, меншік деген ол экономикалық ұғым, ал оның әрекет жағдайын реттеу құқыққа тән болмақ. Қай елде де экономиканы ойлап, оны реттеу үшін заң шығарып, ал оны жүзеге асыру үшін саясат қолданатыны қисынға саяды. Ал мемлекеттегі әр азамат өз меншігін қалауынша пайдаланып, оны экономиканың көзі ретінде келетін зияннан қорғай ала ма? Меншіктің қорғалуы англосаксондық құқықтық жүйелі мемлекеттерде және діни мемлекеттерде әдет-ғұрып заңдарымен реттеліп отырса, біз сияқты романо-германдық құқықтық жүйені таңдаған мемлекеттерде негізгі заңымен, яғни Конституциясымен бекітіліп реттеледі.

Құқықтық мемлекет ретінде Конституциямыз елдің негізгі заңы, сондықтан басқа заңдардың қабылдануына бастау беретін акт болып табылады және оған бағынышты заңдар, кодекстер қайшы болмауға тиіс.

Еліміздің Конституциясының 26-бабының бірінші тармағында Қазақстан Республикасының заңдары заңды түрде алған мүлкін өз меншігінде ұстай алады деп өз еліміздің азаматтарының меншігін бекітіп берсе, ал меншікке заңмен кепілдік берілетіні және соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайдыны туралы баяндалып, шегелеп бекітілген [1].

Міне, осы ата заңымызға негізделіп қабылданған азаматтық заңнамасы бойынша меншік құқығын қорғауға байланысты мәселені бірнеше әдіс түрімен қорғауға болатынын көруге болады. Бірі ретінде меншік иесінің мүлікті өзгенің заңсыз иеленуінен талап етуі (виндикациялық талап) Қазақстан Республикасы Азаматтық Кодексінің 260-бабы және меншік иесі өз құқықтарының бұзылуы иеліктен айыруға байланысты болмағанымен, оларды бұзудың қандайын болса да жоюды талап етуге құқығы Қазақстан Республикасы Азаматтық Кодексінің 264-бабы (негаторлық талап). Негізінен кез келген меншік осы екі тәртіп, яғни екі түрлі талап қою арқылы қорғалады [2]. Доктриналық талдауда ғалымдар меншік құқығын қорғаудың тағы бір жолын мүлікке меншік құқығын тануды айтып жүр, бұл бірақ азаматтық заңнаманың 159 бабында көзделген. Бұл жерде кез келген адам сотқа жүгіну арқылы өзінің иелігіндегі мүлікке меншік құқығын тануды сұрай алады.

Біз мақалада меншік иесінің мүлікті өзгенің заңсыз иеленуінен талап етуіне байланысты бүгінгі таңдағы өзекті мәселелерге тоқталмақпыз. Дегенмен осы мәселеде виндикациялық талапқа тоқталмас бұрын мына мәселеге назар аударсақ.

Құқықтарды қорғау тұрғысынан «адалдық» категориясының маңызы деген түсінікке көңіл бөлсек. Әрине заң бойыша адал алушы бөлек норма ретінде қарастырылған. Дегенмен заң шығарушы адал алушы ұғымын енгізгенімен оның мәніне толық тоқталмайды. Шын мәнінде адал алушы деген кім? Адалдық деген не қасиет?

Адалдық (*bona fides*)- Ежелгі Рим дәуірінен бері белгілі аса маңызды азаматтық-құқықтық категорияның бірі. Осыған қарамастан римдік жеке құқықтың көздерінде оның жалпы анықтамасы болмасада азаматтық институт пен оның нормаларында маңызды рөл атқарды [3, 131-132б.].

Бүгінгі таңда «адалдық» ұғымының маңыздылығы артты, сондықтан заң шығарушы азаматтық кодекстің нормасына енгізді. Өйткені меншік құқығын қорғауда сот шешімінің маңыздылығы «адалдық» терминімен тікелей байланысты екенін көрсетті. Бірақ соған қарастан «адалдық» термині жалпы нормасына жазылғанымен, оған жеке түсінік берілмеген және оны көп ғалымдар көп мағыналы ұғым түрінде психология, лингвистика, логика, философия және т.б, салаларымен байланыстырып қарастырады.

Ал шын мәнінде «адалдық» категориясының заңнамалық көрінісі де әртүрлі. Ол Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің нормаларында, сондай-ақ, заң шығарушы тиісті терминге нақты анықтама бремені шығарған заң нормаларында әртүрлі көрініс табады. И.Д. Кузьминаның пікірі бойынша, «адалдық тұлғаның сыртқы объективті өлшемі немесе оның мінез-құлқының субъективті жағы болуы мүмкін», деген көрқарасты ұсатанады [4, 44б.].

Дегенмен адал алушы мен адалдық қасиеттерді айырған жөн шығар. Адал алушының арғы ойы не болған білу қиын, ал адалдық қасиет өзгеріп кетуі мүмкін. Адам баласының жүрегі соғады десек, онда соққан жүректе қасиеттерді ұстай алуда қиын болар, өйткені ол бірқалыпта еме ғой. Мәселен, Абай атамыздың елден бөлек болам десең ақыл, қайрат, жүрек үшеуін бірдей ұста сонда елден ерек, бөлек боласың дейді. Ал, жүрек амалдары мен ақыл амалдары кейде бір біріне бағынбай жатады. Адал алушы жағдай көп кездестін мәселе. Адал алушы меншіктегі мүлік құжаттарының дұрыс емес екенін білмей қалуы мүмкін ғой. Сондықтан адал алушы деп алып, оның жауапқа тартатын жағдай туындауы мүмкін екенін ескерген жөн.

Адалдық санаты Азаматтық кодексте әртүрлі мәнге ие бола отырып, істің шешілуіне өте себін тигізеді Азаматтық кодекс бойынша мәмілелердің жарамсыздығын, заттық және міндеттемелік құқық нормаларын белгілейді..

Қазақстан азаматтық құқық жүйесіндегі көптеген маңызды орындардың бірі – мүлікті басқа біреудің заңсыз иелігінен талап ету, яғни виндикациялық талап туралы ереже ойып орын алады. Виндикациятермині заңның өзінде осы қалпында қолданылмаған. «Виндикация» термині латын тілінен аударғанда «*vindicare*» «күш қолдану туралы жариялаймын (затты күшпен қайтаруды талап етемін), қорғаймын, наразылық білдіремін, талап етемін» дегенді білдіреді.

Қорғаудың бұл түрі ежелгі Римде пайда болды және сол кездегі меншік құқығын қорғаудың негізгі әдістерінің бірі болды. Виндикациялық талаптар олардың көлемі бойынша ең кең заңды талаптардың категориясын білдіреді.

Ел өркениетіндегі виндикациялық сот ісі деп затты иемденбейтін меншік иесінің оны заңсыз иеленушіге қатысты талабы түсініледі. Мұндай талап тұтастай алғанда меншік құқығын қорғайды, меншік иесінің барлық үш құқығы – билік ету, пайдалану, иелік етуді сақтайды, өйткені ол барлық үш өкілеттік бір уақытта бұзылған кезде ұсынылады. Осы кезеңде меншік иесі иелік ету, пайдалану және билік ету мүмкіндігінен айырылған, бірақ солар үшін меншік құқығы сақталып тұр және виндикациялық талап қоюға негіз болып табылады.

Виндикациялық талаптың объектісі тек талап қою кезінде сақталған жеке анықталған зат бола алады. Егер мұндай нәрсе айналымнан шығып кетсе, мысалы, ол

қайтыс болса, онда виндикациялық талаптың мақсатына қол жеткізу мүмкін емес. Егер талап қоюдың мәні біреудің заңсыз иелігінен затты талап ету туралы талап қойылғаннан кейін жойылса немесе тұлға қайтыс болса іс сотта қаралған кезде, виндикациялық талап та қанағаттандырылуға жатпайды.

Виндикациялық талапты қарау кезінде дәлелдеу нысанасы бойынша айқындалған виндикация түріндегі салдарларды қолдану келесі мән-жайлардың болуына немесе болмауына байланысты:

- мүлікті иеліктен шығару жөніндегі мәміле өтеулі немесе өтеусіз;
- сатып алушының адалдығына немесе теріс пиғылына байланысты;
- мүлікті меншік иесінің иелігінен шығару тәсіліт еркінен тыс немесе оның еркі бойынша.

Сот дауларын шешуде практикалық маңызды мәселе мүлікті меншік иесінің иелігінен шығару әдісін түсіндіру болып табылады. Егер мәміле ақылы түрде жасалса және мүлікті сатып алушы адал болса, мүлік иесінің еркінен тыс шығу деп нені түсіну керек? Мәселен, АҚ-нің 261-бабының 1-тармағында мүлік меншік иесінің иелігінен шығуы мүмкін бірнеше тәсіл көрсетілген.

- меншік иесі немесе меншік иесі мүлікті иеленуге берген адам жоғалтқан;
- не сол немесе басқасынан ұрланған;
- не олардың иелігінен олардың еркінен тыс өзге жолмен кеткен жағдайда мүлікті адал алушыдан талап етуге құқылы.

«Мәмілелер жарамсыздығының және олардың жарамсыздығының салдарларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 7 шілдедегі № 6 нормативтік қаулысында «мүлікті шығарудың өзге жолдарына, атап айтқанда, алдау, зорлық-зомбылық, қорқыту ықпалымен мәмілелер жасау, меншік иесі өкілінің басқа адаммен залым келісімі, жаңылыстырудың ықпалымен және басқалар сияқты жағдайлар жатады» деп көрсетілген (13-тармақ). Нормативтік қаулының 13-тармағы Азаматтық Кодекстің 261 – бабын түсіндіруге арналғандықтан, мұнда көрсетілген мүлікті иеліктен шығарудың барлық әдістері – алдау, зорлық-зомбылық, қорқыту, меншік иесінің өкілінің басқа адаммен құқыққа қайшы келісімі, алдау, мүліктің меншік иесінің иелігінен шығарылуына қатысты ойлардың және «Тұрғын үйге меншік құқығын қорғауға байланысты дауларды шешудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының қаулысы тұрғын үйдің меншік иесінің иелігінен оның еркінен тыс шығып кету жағдайлары, атап айтқанда, жаңылыстырудың, алдаудың, зорлық-зомбылықтың, қорқытудың және басқалардың ықпалымен мәміле жасау болып табылатынын түсіндіреді.

Егер біз азаматтық құқық теориясына жүгінетін болсақ, онда құқықтық ғылыми әдебиеттерде осы мәселелерді шешудің басқа тәсілдерінде көруге болады. Мәміленің қажетті элементі-қатысушының еркі, ол АҚ-нің 147-бабында берілген мәмілені бағытталған әрекет ретінде анықтаудан қисынды түрде алынады. Демек, ерік мәміленің нысанымен, мазмұнымен, мәмілеге қатысушы мәртебесімен, ерік білдіру еркіндігімен қатар оның жарамдылығын айқындайтын мәміленің міндетті элементі болып табылады (АҚ-нің 157-бабының 2-тармағы). Мүдделер қақтығысы туындаған жағдайда кімді қорғау керек деген мәселені шешу үшін ерік-жігерді есепке алуда меншік иесі немесе адал сатып алушының қайсысы? Олардың қайсысына аз зиян келтірілгеніне сүйене отырып шешу ұсынылады-контрагенттен шығындарды өндіріп алу кімге оңай болады. Сонымен, егер мүлік меншік иесінің иелігінен өз еркімен кетсе, онда ол мүлікті беретін адамды білуі керек. Демек, ол мүлікті сатып алған адамды аз білетін, сондықтан оның шығындарын өтеу мүмкіндігі аз адал сатып алушыға қарағанда осы адамнан залалды өндіріп алу оңайырақ.

Жосықсыз сатып алушыдан мүлік барлық жағдайларда алынады, яғни шектеусіз виндикация принципі қолданылады. Алайда, соттың мүлікті сатып алушының адал екенін

анықтауы соттың меншік иесі берген виндикациялық талапты қанағаттандырудан бас тартуы үшін әлі негіз болып табылмайды. Тұлға адал алушы болып табылатындығына қарамастан, меншік иесі өз мүлкін виндикациялық талап бойынша адал алушыдан талап етуге құқылы:

- егер меншік иесі мүлікті жоғалтса. Бұл жағдайда жоғалудың мән-жайлары мен себептері маңызды (иесінің ұмытып кетуі, ұқыпсыз сақтау нәтижесінде және т. б.);
- егер мүлікті меншік иесінің иелігіне берілген тұлға жоғалтса. Бұл ретте меншік иесінің мүлікті басқа тұлғаның иелігіне беру негізі (жалдау, өтеусіз пайдалану, сақтау шарттары бойынша және т.б.) ешқандай рөл атқармайды. Ең бастысы, бұл негіз заңды болды, яғни иесі заңды болуы керек;
- егер мүлік меншік иесінен не оның заңды иесінен ұрланса;
- егер мүлік олардың иелігінен өз еркінен тыс басқа жолмен кетсе [5, 457б.].

Шығудың өзге жолдарына, атап айтқанда, алдау, зорлық-зомбылық, қорқыту ықпалымен мәмілелер жасау, меншік иесі өкілінің басқа тұлғамен зиянды келісімі, жаңылысу ықпалымен мәмілелер жасау және т.б. сияқты жағдайлар жатады, осы жағдайлардың толық тізбесі ҚР АҚ 261-бабында көзделген.

Барлық осы жағдайларды біріктіретін ең бастысы, мүліктің меншік иесінің (заңды иесінің) еркінен тыс қалдырылғаны. Бұл ретте осы фактіні сот істің нақты мән-жайларын және тараптар ұсынған дәлелдемелерді негізге ала отырып, әрбір нақты іс бойынша жеке белгілеуге тиіс.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардан ақылға қонымды сақтық, адалдық, сақтық танытқан адал сатып алушының мүдделері, егер меншік иесі сотта мүлікті меншік иесі немесе меншік иесі мүлікті иелікке берген адам жоғалтқанын немесе біреуінен немесе екіншісінен ұрланғанын немесе олардың иелігінен өз еркінен тыс басқа жолмен кеткендігін дәлелдемесе ғана қорғалуға жатады.

Ал, енді меншік иесінің иелігінен мүлік оның еркінен тыс шығарылған жағдайда мүлдем басқа мәселе туындайды. Мұнда адал сатып алушының жағдайы өзіне пайдалы болады, өйткені ол өзінің мүлкін иемденген адамның шын мәнінде кім екенін білмеуі мүмкін және меншік иесінен айырмашылығы шығындарды өндіріп алатын өзінің контрагентін білетін болады.

Дәл осы принцип арқылы меншік иесі мен адал сатып алушы мүдделерінің тепе-теңдігі орнатылады, азаматтық сауданың сенімділігі қорғалады және азаматтық қатынастардың тұрақтылығы қамтамасыз етіледі. Осы тәсілді қолдана отырып, мүлікті меншік иесінің иелігінен шығару негіздері туралы келесі қорытындыға келуге болады. Ерік-жігердің бұзылуынан туындаған жарамсыз мәмілелер тобына: алдау, арбау, зорлық-зомбылық, қауіп-қатер, бір тарап өкілінің екінші тарап өкілімен өзара құқыққа қайшы келісімі, сондай-ақ жалған мәмілелер жатады. Кейде бұған өтірік және жалған мәмілелер, өз әрекеттерінің мәнін түсіне алмайтын және оларды басқара алмайтын адам жасаған мәмілелер жатады. Егер мәміле жарамсыздығының көрсетілген негіздерін адамның еркін қалыптастыру, сондай-ақ жігер мен ерік білдіру арасындағы арақатынас тұрғысынан қарайтын болсақ, онда алдау салдарынан (АҚ-нің 159-бабының 8-тармағы) не алдаудың әсерінен (АҚ-нің 159-бабының 9-тармағы) жасалған мәмілелерде ерік-жігердің кемістігі (немесе әдепсіз ерік-жігер) орын алады деген қорытынды жасауға болады. Бірінші жағдайда, мәмілеге қатысушы мәміленің сипаты мен элементтерін қате елестетеді, екінші жағдайда екінші тарап кінәлі болатын шынайы ерік пен сыртқы ерік арасында алшақтық бар. Бірақ екі жағдайда да мәмілеге қатысушы, егер ол өз қатесінің нәтижесінде немесе екінші тараптың саналы әрекеті немесе әрекетсіздігі нәтижесінде пайда болса да, мәміле жасауға өз еркін білдіреді және көмектеседі.

Қазіргі заңда ішкі ереже қолданылады — құқықтар мен бостандықтарды шектеу тек Конституциямен негізделуі мүмкін. Қазіргі заманғы мемлекет өзінің әлеуметтік құндылықтарының белгілі бір жүйесімен, кейде конституциялық жолмен бекітілген және азаматтардың өз құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда шекараларын (шектерін) белгілеуге негіз болатын критерийлер мен бағдарлардың (мақсаттардың) жиынтығымен сипатталады.[6.4-66]

Егер адамның еркі болса, онда мүлік «оның еркінен тыс» адамның иелігінен шығарылды деп айтуға болмайды. Демек, егер мүлік алдау немесе арбау арқылы жасалған мәміле негізінде меншік иесінің иелігінен шығып кетсе, мүлік меншік иесінің еркінен тыс кетті деп санауға негіз жоқ және тіпті виндикациялық талапты қанағаттандыруға негіз жоқ – мүлікті адал сатып алушыдан басқа біреудің заңсыз иеленуінен талап ету туралы талапты қанағаттандырудан бас тарту керек. Сонымен бірге, меншік иесінің құқықтары өзі қатысушы болған бірінші мәмілені жарамсыз деп тану туралы талап қою арқылы қорғалуы мүмкін. Талап қанағаттандырылған кезде АҚ-нің 157-1-бабында көзделген мәміленің жарамсыздығының салдары қолданылады. Сол сияқты, мүлік иесінің иелігінен оның еркінен тыс және жалған мәміле кезінде шығарылды деп санауға болмайды (АҚ – нің 159-бабының 9-тармағы) адамның адал қасиетінің қалыптасуына әсер ететін және оны бұзатын жағдайлар бар, бірақ адамның мәміле жасауға деген еркі бар. Заң әдебиеттерінде бір тарап өкілінің екінші тарап өкілімен құқыққа қайшы келісімі (АҚ-нің 159-бабының 10-тармағы) мүліктің меншік иесінің өз еркінен тыс иелігінен шығу жағдайларына да қатысты емес екендігі айқын дәлелденген. Егер меншік иесі өкілге өкілеттік беріп, оған мүлікті иеленуге берсе, содан кейін осы мүлікті иеліктен шығару туралы мәміле жасалса, онда мүлік меншік иесінің иелігінен оның еркінен тыс кетті деп санауға негіз жоқ.

Қорытындылай келе, қысқаша шолу азаматтық құқық теориясының доктриналық ережелерінің Қазақстанда қалыптасқан заң практикасымен елеулі алшақтығын көрсетеді.

Заңды реттеу бойынша жүйелік шараларды әзірлеу үшін уәкілетті орган заңгерлерден құқық қолдану тәжірибесімен және келесі мәселелер бойынша нақты ұсыныстармен бөлісуді сұрайды:

- меншік құқығын және басқа да заттық құқықтарды қорғау кепілдіктерін күшейту, мүлікті заңсыз қол сұғушылықтардан сенімді қорғауды қамтамасыз ету, оны меншік иесінің мүддесі үшін еркін және заңды түрде пайдалану;
- меншік құқығын қорғау тетіктерін күшейту үшін заңнаманы түзету, рейдерлік және бәсекелестікті жою мақсатында басқа да заңсыз қысымға қарсы тұру үшін меншік иесіне нақты кепілдіктер беру.

Нәтиже ретінде азаматтық құқықтағы меншік құқығының қорғалуын талдау және сот практикасын одан әрі жетілдіру үшін Азаматтық Кодекстің 261-бабын түсіндіру проблемаларына назар аудару керек. Біз виндикациялық талапты қарау кезінде мәмілелер жарамсыздығының барлық басқа көрсетілген негіздемелерін талдауды және оларды бағалауды қарастыру маңызды болмақ. Азаматтық құқықтағы меншікті қорғау институтының және сот практикасын дамыту үшін азаматтық құқық ғылымының ізденістерін ескеру, иесі жоқ меншік иесі мен адал сатып алушының мүдделерін дұрыс теңестіру, мәмілелер жасау кезінде азаматтық тауар айналымына қатысушылардың тәуекелдерін азайту сияқты тиімді тұжырымдамаларды жасауға мүмкіндік тудырады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция 1995 жыл 30 тамыз. (20.03.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулар)
2. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (жалып бөлім) 1994 жыл 27 желтоқсан № 268-ХІІІ (16.01.2021 ж. өзгерістер мен толықтырулар)
3. Бартошек М. Римское право: понятия, термины, определения / пер. с чешск. М.: Юрид. лит., 1989. С. 131-132.
4. Кузьмина И.Д. Правоприменительное значение требования добросовестности // Юридическая наука и практика. 2014. Т. 10. № 1. С. 44.
5. Гуев А.Н. Гражданское право. Учебник. Т.1, М: Инфра-М, 2003, 457 с.
6. Аубакирова Г.А., Райбаев Д.К. Ограничение прав и свобод человека // «Хабаршы-Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б.Бейсенова -2022-№1(75) С.4.

УДК 349/796/799

**ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ
АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
ЗА НАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТИ
ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА**

Сартаева Наталья Абаевна

доктор юридических наук, доцент
главный научный сотрудник Отдела конституционного,
административного законодательства и государственного управления
Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан
Астана, Казахстан

***Аннотация:** в статье рассматриваются вопросы совершенствования административного законодательства в области физической культуры и спорта. Анализируется статья 409 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, в которой предусматривается ответственность и наказание за нарушения в рассматриваемой области общественных отношений. Также предлагается редакция новой статьи 409-1 названного Кодекса.*

***Ключевые слова:** физическая культура, спорт,*

В научной литературе отмечается, что спорт (спортивная система) является неотъемлемым системным компонентом общества как глобальной социальной системы и подчиняется всем тем закономерностям, по которым эта система функционирует. Например, Новиков А.А. считает, «что эффективность деятельности спортивной системы будет зависеть от того, как будет функционировать каждый из составляющих ее подсистемных компонентов и элементов. Если какой-то из элементов системы перестанет функционировать должным образом, то это непременно отразится на эффективности всей системы» [1, с. 31]. К числу основных компонентов спортивной системы относят подсистемы: отбора, спортивной подготовки, соревнования, научно-методического обеспечения, спортивных сооружений и тренажеров, инвентаря, оборудования, экипировки, детерминируемые деятельностью высококвалифицированных тренеров и специалистов, рекламы и пропаганды, стабильным финансированием.

Полагаем, что перечень компонентов системы спорта следует дополнить правовым регулированием данной сферы общественных отношений.

В настоящее время в Республике Казахстан постепенно формируется значительный массив правовых предписаний - норм законодательного, подзаконного и местного уровней об урегулировании общественных отношений в области физической культуры, массового спорта, спорта высших достижений, профессионального спорта, других областях физкультурно-спортивного движения.

Существенным является наличие административной ответственности за нарушения в области физической культуры и спорта. Ответственность за такие нарушения предусматривается в главе 23 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях (*далее – КоАП РК*), а именно в статье 409.

Совершенствование указанной статьи видится в нижеследующем:

1) глава 23 КоАП РК состоит из одной статьи. Согласно Закона Республики Казахстан «О правовых актах» близкие по содержанию статьи (пункты) значительных по объему нормативных правовых актов могут объединяться в главы. Таким образом, глава должна содержать как минимум две статьи, а не одну.

2) статья 409 КоАП РК предусматривает административную ответственность за нарушение законодательства Республики Казахстан в области образования, физической культуры и спорта.

Законодательство об образовании основывается на Законе Республики Казахстан «Об образовании». Согласно этого Закона образование – это непрерывный процесс воспитания и обучения, осуществляемый в целях нравственного, интеллектуального, культурного, физического развития и формирования профессиональной компетентности (*подпункт 9-1) статьи 1*) [2].

Правовая основа физической культуры и массового спорта закреплена в Законе Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» от 3 июля 2014 г. № 228-V [2]. В нем физическая культура определяется как составная часть культуры, область социальной деятельности, представляющая собой совокупность духовных и материальных ценностей, создаваемых и используемых обществом в целях развития физических и интеллектуальных способностей человека, совершенствования его двигательной активности и формирования здорового образа жизни, социальной адаптации путем физического воспитания и развития (*подпункт 7) статьи 1 Закона*). Также в этом Законе разъясняется, что спорт - сфера социально-культурной деятельности как совокупность видов спорта, сложившаяся в форме спортивных соревнований и специальной подготовки человека к ним (*подпункт 31) статьи 1 Закона*).

Таким образом, образование и физическая культура (спорт) –это разные области общественных отношений. Каждая из них регулируется самостоятельным законом, из чего следует юридическая целесообразность и оправданность изложения нарушений в области образования (*статья 409 КоАП РК*) и нарушений в области физической культуры и спорта в отдельных статьях КоАП РК соответственно в статье 409 и новой статье 409-1.

3) статья 54 закона Республики Казахстан предусматривает, что тренеры, инструкторы по видам спорта и производственной гимнастике, спортивные судьи, организаторы физкультурно-оздоровительной и спортивной работы с населением (спортивные волонтеры) могут осуществлять общественную деятельность в области физической культуры и спорта на добровольной основе, проходить специальную подготовку и аттестацию в физкультурно-спортивных организациях. Также данная статья предусматривает, что лица не прошедшие соответствующую подготовку и аттестацию, к организации и проведению спортивных занятий, судейству спортивных соревнований и иной самостоятельной спортивной деятельности не допускаются.

В этой связи целесообразно предусмотреть административную ответственность в отношении вышеназванных лиц, если они проводят спортивные мероприятия и т.д., без предусмотренной Законом подготовки или аттестации.

4) статья 5 Закона Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» предусматривает права и обязанности физических лиц в области физической культуры и спорта. Так, она содержит запрет для физических лиц: проносить в места проведения спортивных и спортивно-массовых мероприятий алкогольную продукцию, продукцию в металлической, стеклянной таре, пиротехнические изделия и иные предметы, использование которых может представлять угрозу жизни и здоровью людей либо причинить материальный ущерб физическим и юридическим лицам; выбрасывать любые предметы, представляющие угрозу жизни и здоровью людей, на трибуны, футбольные поля, хоккейные и иные спортивные площадки во время проведения спортивных и спортивно-массовых мероприятий; самовольно выходить за пределы ограждений и оцеплений, турникетов во время проведения спортивных и спортивно-массовых мероприятий; использовать плакаты, эмблемы, транспаранты и иные визуальные предметы, направленные на разжигание социальной, расовой, национальной, религиозной, сословной

и родовой розни, а равно ущемляющие права физических лиц во время проведения спортивных и спортивно-массовых мероприятий.

Между тем, наказание за нарушение вышеуказанных запретов КоАП РК не предусматривает.

На основании вышеизложенного совершенствование административного законодательства в области физической культуры и спорта видится в разработке соответствующего законопроекта. КоАП РК предусматривает, что внесение изменений и (или) дополнений в него осуществляется законом, не предусматривающим внесение изменений и дополнений в другие законодательные акты Республики Казахстан (*часть 2-1 статьи 3 КоАП РК*), т.е. самостоятельным, отдельным законопроектом. Предлагается следующая редакция:

Проект Закона

Закон Республики Казахстан
«О внесении изменений и дополнений
в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях
по вопросам физической культуры и спорта»

1.Статья 1. Внести в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года следующие изменения и дополнения:

«1) в статье 409:

в заголовке слова «, физической культуры и спорта» исключить;

части восьмую, девятую, десятую, одиннадцатую, двенадцатую и Примечание исключить;

2) дополнить статьей 409-1 в следующей редакции:

«Статья 409-1. Нарушение законодательства в области физической культуры и спорта.

1. Организация или проведение тренерами, инструкторами по видам спорта и производственной гимнастике, спортивными судьями, организаторами физкультурно-оздоровительной и спортивной работы с населением (спортивными волонтерами) спортивных занятий, судейства спортивных соревнований и иной самостоятельной спортивной деятельности без прохождения специальной подготовки и аттестации, -

влечет штраф в размере пятидесяти месячных расчетных показателей.

2. Нарушение физическими лицами обязанностей, предусмотренных в пункте 3 статьи 5 Закона Республики Казахстан «О физической культуре и спорте», -

влечет штраф в размере восьмидесяти месячных расчетных показателей.

3. Несоблюдение требований по обеспечению спортивным инвентарем и оборудованием мест проведения занятий и соревнований -

влечет штраф на юридических лиц в размере ста месячных расчетных показателей.

4. Нарушение антидопинговых правил Республики Казахстан тренером, тренером-преподавателем, специалистом по спортивной медицине и (или) иным специалистом в области физической культуры и спорта, выразившееся в использовании в отношении спортсмена запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов в спорте независимо от согласия спортсмена либо в содействии в использовании спортсменом или в отношении спортсмена запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов, -

влечет штраф в размере двухсот месячных расчетных показателей.

5. Ликвидация, изменение целевого и функционального назначения физкультурно-оздоровительных, спортивных сооружений, находящихся в государственной собственности, без создания равнозначных физкультурно-оздоровительных, спортивных сооружений -

влекут штраф на должностных лиц в размере пятисот месячных расчетных показателей.

6. Несоблюдение требований по обеспечению участников спортивных мероприятий медицинской помощью и допуску к ним спортсменов, не прошедших медицинское обследование в соответствии с нормативными требованиями, -

влечет штраф на юридических лиц в размере пятисот месячных расчетных показателей.

7. Деяние, предусмотренное частью шестой настоящей статьи, совершенное повторно в течение года после наложения административного взыскания, -

влечет штраф в размере одной тысячи месячных расчетных показателей.

Примечание. В настоящей статье под содействием в использовании спортсменом или в отношении спортсмена запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов в спорте в настоящей статье понимаются любые действия, способствующие использованию запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов в спорте, в том числе советы, указания, предоставление информации, предоставление запрещенных субстанций, средств применения запрещенных методов, устранение препятствий к использованию запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов в спорте, а также сокрытие следов использования запрещенных субстанций и (или) запрещенных методов в спорте»;

3) в частях первой и третьей статьи 729 слова «409 (частями восьмой, девятой, десятой и одиннадцатой)» заменить словами «409-1 (частями первой, второй, третьей, пятой и шестой)»;

4) в части первой статьи 732-1 слова «предусмотренных статьей 409 (частью двенадцатой)» заменить словами «409-1 (частью четвертой)».

Статья 2. Настоящий Закон вводится в действие по истечении шестидесяти календарных дней после дня его первого официального опубликования.»

Подытоживая отметим, что государственная политика в сфере физической культуры и спорта должна быть ориентирована на повышение интереса жителей к регулярным занятиям физической культурой и спортом, пропаганду спорта как основы здорового образа жизни. При этом важным является и законодательное обеспечение, в том числе регулирующие вопросы административной ответственности за соответствующие нарушения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1.Новиков А.А. Система подготовки спортсменов высокой квалификации //Теория и практика физической культуры. 2003 № 10. С. 31.

2.Информационная система «Юрист». Дата обращения 5 февраля 2024 года.

ӘӨЖ 340.01:342.5

340.1:342.5](574)

ЗАҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕССТІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**ЕлеуKENOVA Шұғыла Ерболатқызы**С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің «
Құқықтану»ББ 1 курс студенті

Ғылыми жетекші: Садықанова Жанна Есімбекқызы, з.ғ.к.,

С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің қауымдастырылған профессор
Өскемен, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары және еңбек саласындағы кемсітушілік жайлы қарастырылады. Кемсітушілік түрлері. Заң деңгейінде бұл мәселені шешу жолдары. ҚР Еңбек кодексі.

Тірек сөздер: Еңбек құқығы, адам құқығы, құқық бұзушылық, еңбек кодексі.

Заң шығармашылық процесс - бұл құзіретті органдардың заң нормаларын қабылдауға, өзгертуге және жоюға байланысты арнайы қызметі. Құқықшығармашылық мыналармен сипатталады: - ол белсенді, мемлекеттік, шығармашылық қызметті білдіреді; - оның негізгі өнімі - нормативтік актілерден көрініс тапқан заң нормалары; - бұл қоғамды басқарудың маңызды құралы; мұнда оның даму бағдарламасы қалыптасады, маңызды жүріс - тұрыс ережелері қабылданады; - құқықшығармашылықтың деңгейі мен мәдениеті, қабылданған нормативтік актілердің сапасы - бұл қоғамның өркениеттілігі мен демократиялылығының көрсеткіші. Субъектілерінің түріне қарай заң шығармашылық процесс келесі түрлерге бөлінеді: 1) халықтың мемлекеттік және қоғамдық өмірдің маңызды мәселелері бойынша жалпыхалықтық дауыс беруін - референдум - жүргізу кезіндегі тікелей құқықшығармашылығы; 2) өкілетті мемлекеттік органдардың тікелей құқықорнықтырушы қызметі; 3) әдет түрінде қалыптасқан немесе мемлекеттік емес ұйымдар қабылдаған нормаларды мемлекеттің санкциялауы.

Заң шығару ынтасы - құқықшығарушы органға нормативтік актіні шығару туралы ұсыныс немесе актінің дайын жобасы ұсынылады. Заң шығару құқығына ие субъектілер шеңбері заңнамада қатаң түрде анықталған.

Заң жобасын талқылау - бұл кезең құжатты қажетті сапаға жеткізу, қарама - қайшылықтарды, олқылықтарды, түсініксіз мәселелерді және т.б. жою үшін қажет. Ерекше маңызды заң жобалары жалпыхалықтық талқылауға ұсынылады.

Қабылданған актінің мазмұнын көпшілікке жеткізу, яғни, заңды жариялау.

Заң шығармашылықтағы заңдылық-жаңа қабылданатын нормалар Конституцияның талаптарына сәйкес өмірге келуі қажет. Егерде мемлекеттің ең жоғарғы өкілетті органдары Конституцияға нұқсан келтірсе, ол мемлекеттен жақсылық күтуге болмайды. Заң шығармашылық процесінің ғылыми сапасын көтеру-бұл үшін қоғамның саяси-экономикалық, мәдени -әлеуметтік жүйелерін жан-жақты зерттеп, олардың ғылыми тұрғыдан талаптарын анықтап, қорытынды тұжырымдар жасап, оны қалай сапалы заңға айналдыру жолдарын, бағыттарын белгілеу. Ол ғылыми тұжырымдарды тәжірибеден, тексерістен өткізіп алу керек. Нормаларды референдум арқылы бекіту.

Норма шығармашылықтың өзіне тән қағидалары: Әділеттік, демократизм, заңдылық, теңдік, достық, бостандық. Міне осы қағидалар дұрыс дамыса, мемлекеттің жақсы жұмыс жасауының сипаттамасы. Бұл қағидаларды бұзуға жол бермеу керек. Құқық шығармашылықтың үш түрі бар:

1. Тікелей мемлекеттік органның нормативтік актілерді қабылдауы, бекітуі, шығаруы:

2. Өмірде көп жылдар бойы қалыптасқан әлеуметтік нормаларды қабылдап, бекіту.

3. Нормаларды референдум арқылы бекіту. Норма шығармашылықтың өзіне тән қағидалары: Әділеттік, демократизм, заңдылық, теңдік, достық, бостандық.

Міне осы қағидалар дұрыс дамыса, мемлекеттің жақсы жұмыс жасауының сипаттамасы. Бұл қағидаларды бұзуға жол бермеу керек.

Нормативтік - құқықтық актілерді жүйелеу негіздері Қоғамның объективтік даму процесіне сәйкес нормативтік актілер сан жағынан да, сапа жағынан да күрделі дамып, кейбір нормалардың бір-біріне қайшы келуі де, қайталануы да, кемшіліктер де молаяды. Осы сан алуан нормативтік актілерден өздеріне керектерін тауып алып, пайдалану жеке және заңды тұлғаларға өте қиын мәселе. Сондықтан мемлекет нормативтік актілер жіктеліп, топтастырып отырады, оның әр түрлі әдіс-тәсілдері болады: 1) Ең күрделі түрі: инкорпорация, кодификация, консолидация. Инкорпорация - нормалардың мазмұнын өзгерпей сала-салаға бөліп, алфавит бойынша норманың шыққан уақытына сәйкес жүйеге келтіру. Сол арқылы нормативтік актілердің жинақтарын шығару. Қоғамдағы барлық нормаларды білу, олар туралы жедел түрде түсінік беру әр мемлекеттің кезек күттірмейтін міндеті. Бұл істі мемлекет бақылауға алып, қатаң тәртіп орнатып, құқықтық нормаларға жедел түрде түсінік беруді қамтамасыз етіп отырады.

Қазақстандық ғалымдарды бірі - Ю.В.Мальцев заң шығару процесін тек кең тұрғыда ғана түсіндіре отырып, оның алғашқы кезеңдері ретінде заңдарды жасауға негіз болатын процестерді, заңи реттелуге деген қажеттіктерді ашуды, реттеу сипаты мен бағытын, тағы басқаларын ұсынады. Және ол заң шығару процесін құрайтын әрекеттерді сатыларға топтай отырып, заң шығару процесінің үш кезеңін белгілейді. Біздің заң шығару процесін кең мағынада түсіндіретін анықтауымыз тиісті автордың пікірімен бірдей деуге болады. Сондықтан, Ю.В. Мальцевтің заң шығару процесінің шегін ашатын қызметтерін кең мағынада заң шығару процесінің шекарасына кіргізе отырып, оның ұсынатын келесідей кезеңдерін тек қана мақұлдаймыз.

Аталмыш автор ұсынатын заң шығару процесінің бірінші кезеңі - жобаға дейінгі кезең. Бұл кезең заң актісінің жобасын дайындау туралы шешімді қабылдауға себеп болған қызметті қамтиды. Бұл кезең мынадай әрекеттерден тұрады:

а) өзекті жағдайларды зерттеу, белгілі бір қоғамдық қатынастың құқықтық реттелуінің объективтік қажеттіліктерін тану, мәселенің жеке және бірнеше адамның санасында көрінуін айқындау, зерттеу, әртүрлі әлеуметтік топтардың мақсаттары мен мүдделерін зерттеу;

б) объективтік және субъективтік факторларды бағалау, нақты болжалған жағдайларда әртүрлі әлеуметтік факторлардың әрекеттерінің әсер ету және бағыттылық күшін анықтау;

в) құқықтық реттеудің пәні, мақсаттары мен бағыттарының шектерін анықтау;

г) өзекті жағдайлардың оң және теріс кезеңдерін ашу, құқықтық реттеудің әртүрлі варианттарында сол кезеңдердің дамуын болжамдау, жетілген құқықтық амалдарды таңдап алу;

д) құқықтық реттеудің мақсаттары мен бағыттарына сәйкес келетін жүріс-тұрыстың жетілген үлгілерін қалыптастыру;

е) заңның идеяларын қалыптастыру және оның жобасы бойынша жұмыстың қажеттілігін негіздеу.

Екінші кезең - жобалы кезең. Бұл кезең заңның жобасын жасау туралы ресми шешім қабылдағаннан бастап, құқық шығарушы органның қарауына заң жобасын енгізумен аяқталатын қызметтерді қамтиды. Ол бірнеше сатылардан өтеді:

а) заң жобасын жасау туралы шешім қабылдау;

б) жобаны дайындау;

в) жобаны талқылау;

- г) жобаны келістіру;
- д) жобаны пысықтау.

Үшінші кезең - құқық шығармашылығы шешімін қалыптастыру кезеңі. Бұл кезең заң актісін шығару жөніндегі әрекеттерді - жобаны құқық шығарушы органда талқылауға енгізгеннен, жариялағанға дейінгі әрекеттерді қамтиды. Бұл кезең бірнеше сатыдан тұрады:

- а) жобаны құқық шығарушы органның қарауына енгізу;
- б) жобаны комитеттерде қарау;
- в) заң жобасын пленарлық отырыста талқылау және мәні бойынша шешім қабылдау;
- г) заң жобасын бекіту;
- д) заң актісін жариялау.

Парламентке дейінгі кезеңдер Конституцияда, Парламент туралы заңда бекітілмеген. Тиісінше заң актісінің мәтінін дайындау, жасау Парламент қабырғасынан бөлек, тыс жүзеге асырылады. Оны белгілі бір дәрежеде Нормативтік құқықтық актілер туралы заң, Үкіметтің регламенті, Республика Президенті заң шығару бастамашылығы құқығын жүзеге асыратын жағдайда 2007 жылғы 21 қыркүйектегі Қазақстан Республикасы Президентінің заң шығару бастамасы құқығын іске асыру Ережелері реттейді. Заң жобасын Мәжіліске енгізгенге дейінгі әрекеттердің конституциялық реттелмеуі олардың маңыздылығын ерекше көрсетуге кедергі болмайды. Заң актісін Парламентте қарау және қабылдауға дейінгі кезеңдер расында да маңызы жағынан Парламент шеңберінде атқарылатын әрекеттерден кем соқпайды және күрделі әрекеттерді қамтиды. Себебі, дәл осы кезеңдерде болашақта заң нысанын алатын құқықтық реттелудің пәні анықталады, заң актісінің жобасының идеялары, тұжырымдамасы қалыптасады, реттелуді қажет ететін қоғамдық қатынастарды зерттеу жұмыстары жүргізіледі, заңның мәтіні жасалады, анықталған қатынасты құқықтық реттеудің ең орынды жетік жолдары анықталады. Нақ осы кезеңде заңның сапасы қалыптасады. Бұдан байқайтынымыз, заң шығарушы органға дейін, нақты айтсақ заң шығару бастамасы құқығының жүзеге асуына дейінгі әрекеттер де асқан білімділік пен жауаптылықты қажет етеді. Негізінен, заң шығару процесінің сатыларына қатысты ғалымдардың пікірлері бір жерден шығады. Олардың бәрі де заң шығару процесін заң шығару бастамашылығы құқынан бастап, заңды жариялаумен аяқтайды. Әрине, олардың жеке пікірлерінде кемшіліктер де, өзгешеліктер де болуы мүмкін.

Әдетте, ҚР Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы конституциялық заңның 3 тарауының мазмұны мен құрылымы қос палаталы Парламенттің заң шығару процесін келесідей көлемді сатыларға бөлуге болатындығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

1. заң шығару бастамашылығы;
2. заң жобасын Мәжілісте қарау;
3. заң жобасын Сенатта қарау;
4. ҚР Президентіне қол қою үшін заңды ұсыну;
5. қол қою жән заңды жариялау.

Парламенттің заң шығару практикасы оның үш түрлі заңды қабылдау мүмкіндігін қарастыратындықтан, бұл сатылар Парламенттің конституциялық және жай заңдар шығару процесіне ғана қатысты. Конституцияға өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы заң қабылдау процесі өзгешелеу, ол оның алдыңғы заңдар секілді алдымен Мәжілісте, кейін Сенатта өз кезектілігімен қарау арқылы емес, палаталардың бірлескен отырыста қаралатындығына байланысты. Олай болса, ҚР Парламентінің заң (конституциялық және жай заң) шығару процесін аталғандай бес сатыға, ал Конституцияға өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы заң шығару процесін төрт сатыға (заң шығару бастамашылығы; заң жобасын палаталардың бірлескен отырысында қарап, қабылдау; ҚР Президентіне қол қою үшін заңды ұсыну; қол қою жән заңды жариялау) тиянақтауға болады. Заң шығару процесінің бұл сатылары - процедуралық әрекеттердің дербес кезеңі,

тиісті нормативтік актіні жасауға бағытталған өзара тығыз байланысты әрекеттердің ұйымдық бөлшектенген кестесі болып табылады. Қазақстанда заң шығарудың бірнеше жолы бекітілгендіктен, біз қарастырып отырған заң шығару процесінің шегі туралы пікірлер тек Парламенттің ғана заң шығару процесіне қатысты. Республика Конституциясының 49 бабының 1 бөлімінде көрсетілгендей, Қазақстан Республикасы Парламенті заң шығару қызметін жүзеге асыратын жоғарғы өкілді орган. Бұл норма оның бірден-бір заң шығаратын орган болып табылатындығын бекітпейді. 53 бапта (4 тармақ) анықталғандай Қазақстан Республикасы Президенті және республикалық референдум туралы заңға сәйкес халық референдум арқылы заңдар шығаруы мүмкін. Олай болса, жоғарыда көрсеткен заң шығару процесінің түсінігі мен шегі туралы пікірлер тек Парламенттің заң шығару қызметіне байланысты. Тиісінше, заң шығару процесінің парламентке дейінгі және парламенттік кезеңдері, сатылары Президенттің және референдум арқылы халықтың заң шығармашылығына жатпайды. Президенттің және халықтың заң шығару қызметінің процедуралық жағын анықтау бөлек мақалада қарастырылады. Заң Шығару Бастамасы - елдегі заң шығарушы органның қарауына белгіленген рәсімдемеге сәйкес заң жобасын ресми түрде енгізу құқығы; заң шығару процесінің алғашқы сатысы. Заң шығарушы орган енгізілген заң жобасын өзінің мәжілісінде қарауға міндетті. Қазақстанда Конституцияның 61-бабының 1- тармағына сәйкес Заң Шығару Бастамасының құқығы Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттарына, Республика Үкіметіне берілген және заң жобасы тек Парламент Мәжілісінің қарауына тапсырылады. Мәжіліске заң жобаларын енгізу туралы шешімді Парламент (Мәжіліс пен Сенаттың) депутаттары тиісті ұсыныспен рәсімдейді. Үкімет заң жобаларын енгізу туралы шешімге тиісті қаулы шығару арқылы қатысады. Заң Шығару Бастамасы құқығы жоқ мемл. ұйымдардан, қоғамдық бірлестіктер мен жеке азаматтардан түскен заң жобалары Мәжіліске Заң Шығару Бастамасы құқығы бар органдар мен тұлғалар арқылы ғана енгізілуі мүмкін. Президентке Заң Шығару Бастамасы құқығы берілмеген, алайда, Президент заң шығару процесіне ықпал ете алатындай өкілеттікпен қамтамасыз етілген. Заң шығару бастамасы - заң шығару бастамасына құқығы бар субъектінің Парламент қарауға міндетті заңдар жобасының мәтінін ресми енгізуі. Заң шығару бастамасы құқығы Парламент депутаттары мен Үкіметке тиесілі және тек мәжілісте ғана жүзеге асырылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі 2015жылғы 23 қарашада қабылданған.№414-V ҚРЗ. //Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі-(2023жылы 3-ші қыркүйекте толықтырулар мен өзгерістер енгізілген).
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда референдумда қабылданған (2022 жылы 19қыркүйекте толықтырулар мен өзгертулер енгізілген)// "Әділет" АҚЖ (zan.kz)(қаз тілінде).-2023жылдың 27 қарашасында қаралған.

УДК: 349.417

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ ЗЕМЕЛЬ ЗАХОРОНЕНИЯ.

Захаревич Татьяна Алексеевна

Студент магистрант юридического факультета Alikhan Bokeikhan University
Научный руководитель - Ибрагимова Флюра Галимовна
Семей, Казахстан

***Аннотация:** В настоящей статье рассматриваются особенности правового регулирования земель захоронения.*

Путем проведения сравнительного анализа со странами СНГ исследуются недоработки понятийного аппарата действующего законодательства Республики Казахстан в этой области, предлагаются основные направления совершенствования правового регулирования данного вида земель.

Актуальность темы исследования определяется особой значимостью земельных участков как объектов гражданских прав и обязанностей и двойственным правовым статусом земельных участков, занятых гражданскими захоронениями, а так же возможностью разделения кладбищенских территорий на дополнительную категорию воинских захоронений.

***Ключевые слова:** земли захоронений; земли историко-культурного назначения; воинские захоронения; рекультивация земель.*

Законодательство, относящееся к землям, выделяемым под захоронения в Республике Казахстан, включает в себя специальные нормы, регулирующие использование земли для похоронных нужд. Эти нормы определяют порядок выделения земельных участков для захоронений, установление ограничений на использование таких участков, а также меры по обеспечению их сохранности и устойчивости с учетом экологических и санитарных норм.
[1]

Государство играет ключевую роль в управлении земельными ресурсами в Республике Казахстан. Оно выступает регулятором, обеспечивающим соблюдение законодательства о земле, и контролирует процедуры выделения земли под различные цели, включая захоронения. Понимание роли государства в управлении земельными ресурсами необходимо для оценки эффективности существующей системы и выработки рекомендаций по ее совершенствованию с учетом требований экологической устойчивости и общественных потребностей в области захоронений.

В соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан процедуры выделения земельных участков под захоронения требуют строгого соблюдения установленных норм и правил. Обычно они включают в себя подачу заявки на получение земельного участка, указание целей использования участка, а также согласование с органами местного самоуправления и другими заинтересованными структурами. Кроме того, предоставление земли под захоронения подразумевает также соблюдение санитарных и экологических норм, установленных соответствующими органами.[1]

Процедура выделения земельных участков под захоронения может столкнуться с различными спорными моментами, такими как конфликты в использовании земельных участков, а также возможные экологические проблемы, связанные с захоронениями. Для разрешения таких споров могут применяться различные механизмы, включая арбитраж, судебные процессы, медиацию и переговоры между заинтересованными сторонами. Важно учитывать и соблюдать все применимые нормы и требования, установленные

законодательством, для предотвращения возникновения споров и (или) их эффективного разрешения.

Следует отметить, что законодательство Республики Казахстан не относит земли захоронений к землям историко-культурного назначения, как это делает, например, наш ближайший сосед - Российская Федерация. Земельный Кодекс Российской Федерации земли воинских и гражданских захоронений относит к землям историко-культурного назначения, которые должны использоваться строго в соответствии с их целевым назначением, изменение которого без соблюдения установленного законом порядка не допускается.[2] В Республики Казахстан земли захоронений, они же кладбища, не делятся на категории и относятся к землям общего пользования. [3]

Воинские захоронения – это места захоронения солдат, павших в бою, погибших при исполнении служебных обязанностей или умерших от ран на одиночных или общих кладбищах (братских могилах), на кладбищах воинских частей или небольших подразделений. Такие захоронения могут осуществляться специальными командами воинских частей или соединений. Это определение нам дает Соглашение об увековечении памяти о мужестве и героизме народов государств-участников Содружества Независимых Государств в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов (далее – Соглашение), стороной которого является и Республика Казахстан. [4] Стороны Соглашения должны осуществлять мероприятия по сохранению памяти о погибших военнослужащих, содержанию и обустройству воинских захоронений и воинских памятников, однако мы можем наблюдать, что большая территория гражданских кладбищ в Республике Казахстан занята могилами ветеранов ВОВ, надгробные сооружения которых находятся в неухоженном состоянии. Индивидуально по каждой могиле не осуществляется никаких работ, и единственным отличием захоронений ветеранов ВОВ, например, от гражданских захоронений является тусклая, некогда красная звезда. Если могилы ветеранов и приравненных к ним имеют большое значение для истории страны, то следует такие захоронения, равно Российской Федерации, приравнять к землям историко-культурного назначения.

Земли с историко-культурным наследием, включая памятники истории и культуры, признаются землями историко-культурного назначения. С древнейших времен территория современного Казахстана является культурной колыбелью всего Евразийского континента, соединяя восток с западом. Образцами историко-культурных ценностей Казахстана являются памятники истории, археологии, архитектуры и монументального искусства, которых насчитывается более двадцати пяти тысяч. За всеми этими памятниками культуры и истории осуществляется надзор, совершаются реставрации. Параллельно с этим ежегодно из государственного бюджета выделяются деньги на очистку и озеленение земель общего пользования, в числе которых и кладбища. Данные мероприятия проводятся не по каждой могиле индивидуально, а по всему кладбищу в целом, в связи с чем, могилы ветеранов ВОВ и к ним приравненных остаются в прежнем плохом состоянии. Разделение кладбищ на гражданские и воинские, с перенесением хотя бы воинских захоронений в категорию земель историко-культурного назначения, даст нам возможность исполнять предписания Соглашения.

В случае если такие земли не подлежат внесению в список историко-культурного значения, возникает вопрос об их рекультивации. Процесс рекультивации земель представляет собой комплекс работ, направленных на восстановление нарушенных земель до целевого использования, включая прилегающие участки, полностью или частично утратившие свою ценность в результате негативного воздействия нарушенных земель, а также на улучшение экологической обстановки. [5] В среднем на город в Республике Казахстан приходится около двадцати кладбищ, большая часть которых закрыта для новых захоронений. Давно закрытые кладбища, не приставляющие историко-культурной

ценности для общества и страны в целом, могут подлежать ликвидации с целью рекультивации земель.

Как показывает судебная практика, сам по себе процесс ликвидации старых и закрытых кладбищ, с последующей рекультивацией кладбищенских земель, сложный и долгий. Так, в 2015 в Павлодаре, суд признал постановление акимата об отнесении территории Пахомовского кладбища к парковой зоне незаконным и обязал акима города устранить допущенные нарушения. Также суд признал, что кладбище имеет статус закрытого и находится в управлении Фонда Милосердия "Память". В ходе разбирательства установлено, что данное постановление не было зарегистрировано в юстиции. Также акимат был не вправе передавать погост под парк, потому что это закрытое кладбище, но решения о его ликвидации никто не принимал. На кладбище, помимо гражданских захоронений так же имеются могилы 13 советских офицеров и солдат, погибших от ран в местном эвакогоспитале. Отдавать его территорию под что-либо можно не ранее 2054 года. Поэтому, принимать решения о ликвидации старых кладбищ следует поскорее, учитывая эти большие сроки. [6]

С учетом приведенных выше сравнений с законодательными актами страны ближайшего зарубежья и действующим законодательством о праве собственности на земли, выделяемой под захоронения в Республике Казахстан, возможны следующие изменения и дополнения:

Выделение из кладбищенских земель такой категории как воинские захоронения, с дальнейшим расширением норм, касающихся процедур выделения земельных участков под захоронения, для улучшения прозрачности и эффективности процесса.

Введение дополнительных санитарных и экологических стандартов для обеспечения безопасности и устойчивости земельных участков, используемых для захоронений.

Усиление контроля со стороны государственных органов за соблюдением требований, связанных с использованием земель под захоронения, для предотвращения незаконной деятельности или нарушений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОНИКОВ:

1. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 19 августа 2021 года № ҚР ДСМ-81 «Об утверждении Санитарных правил "Санитарно-эпидемиологические требования к кладбищам и объектам похоронного назначения».

2. «Нормативно-правовое регулирование оборота земельных участков, занятых гражданскими и военными захоронениями» Аксенов Н.А., Волобуев Д.О. ЖУРНАЛ «Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования», стр.76-77. 2020г.

3. Земельный Кодекс РК от 20 июня 2003 года № 442.

4. Указ Президента Республики Казахстан от 1 июня 2012 года № 332 об утверждении Соглашения об увековечении памяти о мужестве и героизме народов государств-участников Содружества Независимых Государств в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов.

5. <https://www.zakon.kz/pravo/6403304-kak-budut-rekultivirovat-narushennyye-zemli-v-kazakhstane.html>

6. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/akimat-pavlodara-proigral-sud-smotritelnitse-kladbischa-270796/

РОЛЬ ПРАВОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ В КАДРОВОЙ ПОЛИТИКЕ В СОВРЕМЕННОМ ГОСУДАРСТВЕ

Алпысбаева Маржанкуль Алтынбекона, к.ю.н, доцент права,
профессор кафедры «Юриспруденция» КазУИиТС,
Уральск, Казахстан

Аннотация: *Человек его отношение к жизни, способность мыслить, отражать в сознании окружающий мир, поведение в обществе. Правильно воспринимать общественное сознание как целостное духовное сознание.*

Совершенствовать свое правовое сознание в общественной жизни и совершенствовать правовое регулирование в правосознании людей.

Рассматривать правосознание и следует его признать, как явление идеальное, непосредственно не наблюдаемое, непосредственно не осязаемое как, например, снег, горячая или холодная вода, какой бы то ни было предмет. Правосознание представляет собой сферу или область сознания, которая отражается в мыслях людей о праве, о его оценочной роли, сущности. В правосознании отражается правовая действительность в форме юридических знаний, оценочных отношений к праву и к практике его реализации, социально – правовых установок и ценностных ориентаций, регулирующих поведение (деятельность) людей в юридически значимых ситуациях.

Ключевые слова: *правовое сознание, правосознание, общественная жизнь, мысли, культура общения, общественное сознание, воспитание профессионалов*

Человек является составной частью огромного разнообразного "живого" мира, и в то же время по ряду признаков существенно отличаются от всего живого в природе. В результате длительной эволюции человек приобрел уникальную способность - способность мыслить, т.е. отражать в своем сознании окружающий мир, соотносить свое поведение с поведением других людей.

В свою очередь окружающий мир, воздействует на человека, как на личность и отражается в нем, в виде представлений - мыслей, идей. Которые, затем, закрепляются в продуктах человеческой культуры - в языке, нормах морали, обрядах, традициях.

Развитое сознание формируется у человека только тогда, когда он вовлекается в общественную жизнь, приобщается к её культурному наследию. Поэтому нельзя рассматривать сознание в отрыве от явлений общественной жизни.

"Сознание - ... есть общественный продукт, и остается им, пока вообще существуют люди". Понятие сознания включает в себя личное, индивидуальное и общественное сознание.

Общественное сознание - целостное духовное явление, которое обладает определенной внутренней структурой, включающей различные уровни, от обыденного до теоретического и формы сознания, как политическое.

Следует отметить, что общественное сознание - это не просто совокупность сознаний отдельных личностей, например, общество не является просто суммой составляющих его людей. Между личным и общественным сознанием происходит постоянное взаимодействие. Выработанные обществом нормы сознания становятся личными убеждениями человека основой его поведения. В свою очередь, личные идеи и убеждения приобретают качество общественной ценности, когда они входят в состав общественного сознания.

В зависимости от характера общественных отношений общественное сознание может приобретать форму религиозного, нравственного, правового сознания.

Право на социальное явление вызывает то или иное отношение к нему людей, оно может быть положительным, человек понимает необходимость и ценность права или отрицательным, человек считает право бесполезным и ненужным. Люди, в той или иной степени выражают свое отношение ко всему, что охватывается правовым регулированием, а также к тому, что связано с представлениями о праве - к законам, деятельности судов и других правоприменительных органов, к поведению членов общества в сфере деятельности права.

Каждый человек является носителем определенного правосознания, каждый гражданин имеет собственное мнение о праве, пусть и не вполне компетентное. Задача юристов заключается в том, чтобы сформировать у всех нужное, должное, желаемое правосознание.

Если признать право объективной реальностью, то надо признать и наличие субъективной реакции людей на право, именуемой правосознанием. Правосознание неизбежный спутник права. Обусловлено это тем, что право - регулятор отношений людей, наделенных волей и сознанием. Процесс правотворчества и процесс воплощения права в жизнь связаны с сознательной деятельностью людей.

Примером работы сознания в процессе реализации права выступает жизнь любого из нас, когда при совершении юридически значимых действий руководствуемся не текстом нормативных актов, а теми представлениями о них, которые сложились в нашем сознании.

Теория государства и права традиционно исследует такие категории, как понятие, сущность, структура правосознания, его функции, соотношение с правом и роль в механизме правового регулирования общественных отношений в целом, в обеспечении законности, в частности, а также правовое воспитание населения и юристов - профессионалов.

В настоящее время эта проблема приобретает особую значимость, так как в Конституции, в других основополагающих нормативных правовых актах провозглашена цель: построение действительно демократического правового государства в Республике Казахстан. Правовое государство предполагает наличие гражданского общества, которое состоит из граждан с высоким уровнем сознания, в том числе и правового. Построение правового государства невозможно без участия высококвалифицированных специалистов в области права, и других отраслях деятельности, ориентированных в своей деятельности на уважение права, на соблюдение самими правовыми норм и требующих от всех граждан такого же уважения к праву и его соблюдения. Отсутствие должного правосознания в обществе свидетельствует о неблагополучии в нем, что находит свое выражение в расцвете коррупции. Данная проблема постоянно находится в поле зрения не только ученых - исследователей, но также и в выступлениях главы государства, не остается вне поля зрения эта проблема и средствах массовой информации.

Рассматривая правосознание, следует признать, что это есть явление идеальное, непосредственно не наблюдаемое, непосредственно не осязаемое как, например, снег, горячая или холодная вода, какой бы то ни было предмет. правосознание представляет собой сферу или область сознания, которая отражается в мыслях людей о праве, о его оценочной роли, сущности. В правосознании отражается правовая действительность в форме юридических знаний, оценочных отношений к праву и к практике его реализации, социально - правовых установок и ценностных ориентаций, регулирующих поведение (деятельность) людей в юридически значимых ситуациях.

В современный период большинство авторов, исследуя правовую категорию «правосознание», придерживаются, такой точке зрения: под правосознанием следует понимать совокупность взглядов, идей, представлений, а также чувств, эмоций, переживаний, отражающих отношение людей к действующему или желаемому, допустимому праву и другим правовым явлениям.

Аналогичное представление о правосознании мы находим в трудах других ученых, таких как Алексеева, Матусова, Малько и т.д.

Лазарев В.В. определяет правосознание как «относительно самостоятельную сферу или область, общественного, группового или индивидуального сознания (наряду с политическим, нравственным, эстетическим и т.д.), отражающую правовую действительность в форме юридических знаний и объективированных оценок действующего права, а также в виде социально – правовых установок и ориентаций, выполняющих роль внутреннего регулятора юридически значимого поведения».

Радько Т.Н. определяет правосознание следующим образом: «Правосознание - это совокупность идей, взглядов, представлений о том, каким должно быть право с точки зрения его справедливости, а также целесообразности, эффективности в утверждении ценностей, признанных в обществе и складывающихся на их основе оценок и чувств».

Таким образом, правосознание или осознание права - есть совокупность представлений и чувств, выражающих отношение людей к праву и правовым явлениям в общественной жизни, освоенность навыков правового положительного поведения. В качестве аргумента можно привести результаты исследования Всесоюзного института по изучению причин разработке мер предупреждения преступности, которые показывают, что знания права, уровень правовой осведомленности у правонарушителей и законопослушных граждан почти одинаковы, а коэффициенты, отражающие отношение к праву среди вышеуказанных лиц, показали разницу в 1,5 раза. Коэффициенты, отражающие усвоение навыков правового положительного поведения, показали разницу в 3 раза.

Правосознание в "чистом" виде обычно не существует: оно всегда взаимосвязано с другими видами и формами осознания реальности и действительности.

Люди оценивают право и правовые явления с точки зрения моральных категорий добра и зла, справедливости и несправедливости.

Отношение к праву часто определяется политическими взглядами, философскими теориями, идеологическими воззрениями. Правосознание выражает оценку праву с точки зрения его справедливости или несправедливости, мягкости или строгости, эффективности или неэффективности, достоинств или недостатков. Это – разнообразные, порой полярно противоположные суждения о праве, одобрительная или отрицательная реакция на его действие. При этом, оценивается не только право, закон, но и другие юридические феномены - законность, правопорядок, правотворчество, правосудие, ход правовой реформы, реализация ее основных положений, если касаться Республики Казахстан и т.д. Диапазон правосознания весьма широк, он охватывает все стороны и аспекты правовой жизни общества.

Особую роль правосознание играет в судебной, прокурорской и следственной практике. Из истории нашей страны известно, как и в каких целях использовалось «революционное правосознание», что позволило в определенной степени совершаться неправосудию, а самосуду, более того, произволу.

На заре становления социалистического государства, когда не было еще достаточно новых декретов, то в распоряжении судей оставался один «закон» - их собственное правосознание и усмотрение. В соответствии с ним они и вершили «правосудие». Декрет о суде от 22 ноября 1917 года уполномочивал суды выносить решения на основе своего революционного правосознания и революционного понимания справедливости. Хочется тут же задать вопрос: а судьи кто?

Судьи же в рассматриваемый период не имели не только юридического, но и вообще никакого образования, а порой и элементарной грамотности. В связи, с чем допускалось значительное количество всевозможных нарушений законности с трагическими последствиями. В последующем И.В. Сталин продолжил эту линию на репрессии, исходя из лозунга «по мере строительства социализма классовая борьба усиливается» и с «врагами

народа» надо поступать соответственно. В том числе с использованием судов, право было поставлено на службу тоталитарному режиму.

В современной судебной практике правосознание также играет существенную роль, но оно основано уже на прочном фундаменте конституционного и текущего законодательства, высоком профессионализме судей, их нравственно - гуманистических и демократических убеждениях, признании естественных прав человека. Особое значение правосознание приобретает при использовании судами института аналогии права и аналогии закона. Когда решение выносится на основе не закона, а на основе понимания судьями общих начал, принципов, смысла, духа действующего права казахстанского или права любой иной национально - правовой системы, личного опыта и собственных представлений о справедливости.

Право и правосознание не создают друг друга. Они оба формируются объективными условиями и взаимодействуют между собой. Действующее право оказывает влияние на правосознание, складывает представление членов общества об их правах и обязанностях, о должном правопорядке. И наоборот правосознание влияет на действующее право, определяет практику право применения, обуславливает нормативную деятельность государства. От уровня, характера правосознания в значительной степени зависит то, каким будет поведение человека в обществе - правомерным или противоправным.

О каком правовом воспитании граждан можно сейчас говорить если во всех Вузах страны основное направление направлено не на обучение о получении прибыли от обучаемых студентах, которые оплачивают свое образование, чтобы получить диплом, который может быть и не пригодиться в жизни. И самое главное после окончания Вуза они еще не знают смогут ли устроиться на работу, потому что многие специальности не востребованы в нашей стране. Особое внимание нужно еще обратить, на то, кто готовит тех или иных специалистов. Многие преподаватели Вузов сами не имея в своей деятельности практического опыта, преподносят знания студентам, и представления, не имея на самом деле, как это делается.

Наше государство является правовым и вопросы, решаемые в таком государстве, должны быть приравнены к законам. Очень больно и обидно слышать, когда перекрывают пути роста в своей деятельности молодым специалистам - личностям, полных сил и творческих направлений, а также совершенствовать свои профессиональные навыки при исполнении служебных обязанностей, что мешает дальнейшему продвижению и росту профессиональных и нужных специалистов во всех сферах деятельности.

Но самое главное у молодых сотрудников пропадает и отбивается энтузиазм, одновременно желание и интерес к своей работе по приношению пользы государству и обществу.

Одновременно с этой суммой, взятой в долг или кредит и у сотрудника появляется новая головная боль и обуза, как вернут этот долг. В связи с чем появиться еще одна вещь, как пошатнется здоровье, а особенно нервная система будем истощена одним вопросом как вернуть этот долг, которая не будет ему покоя ни днем ни ночью. И здесь возникает жизненный вопрос, сможет ли такой профессионал выполнять свои служебные обязанности, защищать государство, содержать семью, если у него большая неразрешимая головная боль, не дающая ему ни радости в жизни, а главное растить и любить своих детей и престарелых родителей.

Еще в добавок к этой головной боли есть еще одна весомая вещь так как многие из них не имеют своего жилья, снимают квартиры или ютятся у родителей.

Если мы в правовом государстве будем закрывать глаза на эти безобразия, мы можем потерять все, а самое главное наше суверенное государство, которое сейчас играет большое значение для молодых граждан.

По нашему мнению, надо правильно применять правовые меры к тем зажавшимся начальникам, как в Китае применять прилюдное исполнение приговора к смертной казни, а не давать им возможности через купленных адвокатов или подставных людей уходить от ответственности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Белоусов А.Р. Системный кризис как вызов современному обществу // Проблемы прогнозирования. 2015. № 2. С.48-49.
2. Шевцова Л. Политические зигзаги посткоммунистической России. М.: Райд, 2015. С. 11.
3. Пичугин П.В. Место и роль политики в развитии советского общества. М.: Прогресс, 1971. С.11.
4. Горшенков Г.Н., Горшенков Г.Г. Массовая коммуникация в системе детерминации преступности. М.: РГГУ, 2014. С.7.
5. Кобулашвили Н. Госслужбы век недолог // Российская газета. 2012. 24 июля.
6. Семенова И. Александр Починок: Взятки от зарплаты не зависят // Российская газета. 2002. 13 августа.
7. Семенова И. Не пойман, но вор // Российская газета. 2012. 5 декабря.
8. Международный кодекс поведения государственных должностных лиц // Закон Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией» и международно - правовые документы и рекомендации по борьбе с коррупцией и подкупом должностных лиц иностранных государств (составитель С.М. Злотников). Алматы: Общественный фонд политико-правовых исследований «Интерлигал» в Казахстане, 2009. С. 48-49.
9. Конвенция по борьбе с подкупом должностных лиц иностранных государств при проведении международных деловых операций. Закон Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией» и международно-правовые документы и рекомендации по борьбе с коррупцией и подкупом должностных лиц иностранных государств (составитель С.М.Злотников). Алматы: Общественный фонд политико-правовых исследований «Интерлигал» в Казахстане, 1999. С.21.
10. Кистауова З. Казахстан в борьбе за улучшение делового имиджа // К обществу без коррупции. 2003. № 2 (15). С. 29-31.

СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ҚАБДУЛЛАЕВ ЕЛНҰР ЕРІКҰЛЫ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ - ПРЕЗИДЕНТТІК БАСҚАРУ НЫСАНЫНДАҒЫ БІРТҰТАС МЕМЛЕКЕТ	3
СОФИ АМНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПРЕСТУПНИКА И ЕГО ХАРАКТЕРИСТИКА	6
СОФИ АМНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) СИСТЕМА И ВИДЫ НАКАЗАНИЙ, НАЗНАЧАЕМЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ	10
ТУРКЕНОВ БАҒДАТ БАҚЫТЖАНҰЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ВАЛЮТНАЯ ПОЛИТИКА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ .	14
ПАРМАНОВ САМАТ БАХТИЯРҰЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ПРИМЕНЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКИХ НОРМ ПРИ ПРОБЕЛАХ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ	18
ПАРМАНОВ САМАТ БАҚЫТЖАНҰЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ТОЛКОВАНИЕ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ НОРМ.....	21
ИРГАЛИЕВА ЭЛЬМИРА НИГМАТОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) МАССОВЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОХРАНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА ПРИ ИХ ПРОВЕДЕНИИ	25
ИРГАЛИЕВА ЭЛЬМИРА НИГМАТОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ПОНЯТИЕ, ЗНАЧЕНИЕ И СИСТЕМА ПЛАНИРОВАНИЯ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	28
КУРМАНБАЙ МАРЛЕН ЖЕНИСУЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ВИДЫ НОТАРИАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ И ОСНОВНЫЕ ПРАВИЛА ИХ СОВЕРШЕНИЯ	32
КУРМАНБАЙ МАРЛЕН ЖЕНИСУЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ВИДЫ И ФОРМЫ НОТАРИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ И УДОСТОВЕРИТЕЛЬНЫХ НАДПИСЕЙ	36
МЫРЗАХАН ЖАСҰЛАН БЕЙРУТҰЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) СООТНОШЕНИЕ КАТЕГОРИЙ ГОСУДАРСТВО И ЛИЧНОСТИ	41
МЫРЗАХАН ЖАСҰЛАН БЕЙРУТҰЛЫ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВА И ЛИЧНОСТИ: СУЩНОСТЬ, СВОЙСТВА, ВИДЫ.....	44
БАЙЗАКОВ АДиль ТАЛГАТОВИЧ (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) ВОДНЫЕ РЕСУРСЫ В РИМСКОМ ПРАВЕ – КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕНАРОДНОЙ СОБСТВЕННОСТИ	48
ДАЙРАБАЕВА ГУЛЬМИРА МУРАТХАНОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰПИЯЛАРДЫ ҚОРҒАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	52
КАРАЕВА АЙБАЛА ОРДАБЕКОВНА, СМЕТЛАЕВА ДИНАРА ГАЙДАРОВНА, АЙТҚҰЛ САЙРАН АМАНТАЙҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ҚЫЛМЫСКЕРЛЕРДІ ҰСТАП БЕРУ (ЭКСТРАДИЦИОНАЛДЫҚ ҚАМАУДЫҢ) ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	55
ЖАҚАЕВА ГУЛЬЖАН КАЙРАТОВНА, КОНЫРБАЕВА ДИНАРА ТАЛГАТОВНА (ПЕТРОПАВЛ, ҚАЗАҚСТАН) ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЯТ ЖЕКЕ ҚҰҚЫҚТЫ ҚОҒАУ МЕХАНИЗМІНІҢ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ	59
КОНЫРБАЕВА ДИНАРА ТАЛГАТОВНА, ЖАҚАЕВА ГУЛЬЖАН КАЙРАТОВНА (ПЕТРОПАВЛ, ҚАЗАҚСТАН) ҚАЗІРГІ ҚОҒАМДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР ҚЫЛМЫСЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	62
БАЙЗАКОВА Р.Б., ТАДЖИХАНОВА Б.Т., ҮКІБАЕВА Қ. (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН АДАМДЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСКЕ ТАРТУ	66
ШАПАДАТ ЕРКІН (КӨКШЕТАУ, ҚАЗАҚСТАН) ЕКІНШІ РЕСПУБЛИКАНЫ ҚҰРУ ИДЕЯСЫНЫҢ ТҮП НҰСҚАСЫ ӘДІЛДІК ҚАҒИДАТЫ	69

АҒЛАНОВА ЖҮЛДЫЗ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ- ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ	73
ЖАНАТАЕВ СЕРИК ЕСЕНГЕЛЬДЫЕВИЧ (АСТАНА, КАЗАХСТАН) ЭФФЕКТИВНЫЕ МОДЕЛИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РЕЙДЕРСТВУ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ	76
ОТСТАВНОВА ЕЛЕНА АЛЕКСАНДРОВНА (САРАТОВ, РОССИЙСКАЯ ФЕДЕРАЦИЯ) ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА РОССИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СФЕРЕ ГУМАННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЖИВОТНЫМ	81
АБИШЕВ ЕРЖАН НАҒЫШБЕКОВИЧ (КОКШЕТАУ, КАЗАХСТАН) СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В МИРОВОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ПО БОРЬБЕ С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ ПРОТИВ МИРАМ	86
JUMSHUD AMİR NAJİYEV (BAKU AZERBAIJAN) THE THEORETICAL FRAMEWORK, SIGNIFICANCE, AND PRINCIPAL CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS	89
MAMMADOV ALİZADA GURBANALİ, ISMAYILZADA NURAY COVDAT (BAKU, AZERBAIJAN) MOVABLE CULTURAL HERITAGE OF THE EU AS AN OBJECT OF THE ILLCIT TRAFFICKING	94
MIRSULTANOVA KHANIM MIRQADIR (BAKU, AZERBAIJAN) INTERNATIONAL PROTECTION SYSTEM FOR REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS OPERATING WITHIN THE FRAMEWORK OF EUROPE OF COUNCIL	98
АБДРАХАНОВА МЕРУЕРТ БЕГДИЛЛАЕВНА, УВАЙДАЕВА ШОЛПАН ОНГАРОВНА, САРСЕНОВА МАЙЯ МАРАТОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) СОТҚА ДЕЙІНГІ ІС ЖҮРГІЗУ КЕЗЕІНДЕ АЙЫПТАУ ҚОРЫТЫНДЫСЫН РӘСІМДЕУ МЕН ТҮЗУ	102
АБДУКАРИМОВА ЖАНАР САПАРХАНОВНА, АБДРАХАНОВА МЕРУЕРТ БЕГДИЛЛАЕВНА, САРСЕНОВА МАЙЯ МАРАТОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) ТЕРГЕУШІНІҢ ТҮЛҒАНЫ АЙЫПТАЛУШЫ РЕТІНДЕ ЖАУАПҚА ТАРТУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ	106
БЕРИКОВ М.А. (ҚАРАҒАНДЫ, ҚАЗАҚСТАН) МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫ: РЕТТЕУ МЕН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕСІ	110
САРТАЕВА НАТАЛЬЯ АБАЕВНА (АСТАНА, КАЗАХСТАН) ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЗА НАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	115
ЕЛЕУКЕНОВА ШҰҒЫЛА ЕРБОЛАТҚЫЗЫ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ЗАҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕССТІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	119
ЗАХАРЕВИЧ ТАТЬЯНА АЛЕКСЕЕВНА (СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН) ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГЛИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ ЗЕМЕЛЬ ЗАХРОНЕНИЯ.....	123
АЛПЫСБАЕВА МАРЖАНКУЛЬ АЛТЫНБЕКОНА (УРАЛЬСК, КАЗАХСТАН) РОЛЬ ПРАВОСОЗНАНИЯ ЛИЧНОСТИ В КАДРОВОЙ ПОЛИТИКЕ В СОВРЕМЕННОМ ГОСУДАРСТВЕ	126

Научное издание

МАТЕРИАЛЫ
Международного научно-методического
журнала
«ВЕСТНИК БОБЕК»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Е. Абиев
Технический редактор – Е. Ешим

Подписано в печать 28.02.2024
Формат 190x270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 10 экз.

